

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Fran Milčinski

Muhoborci

Domorodna povest

O M N I B U S

BES^eDA

Fran Milčinski

MUHOBORCI

Domorodna povest

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-114-2

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

Muhoborci

Prvo poglavje
Starodavni Muhobor

Ni ga izlepa trga na Slovenskem bolj prebujenega, kakor je Muhobor.

Celo svojega brivca ima, gospoda Krunoslava Batiča: krasen človek, kadar tako v čaru smelih svojih brk in podjetne svoje frizure sloni v durih brivnice in ga obseva zahajajoče sonce, pri nogah pa mu važno sedi slikoviti koder Hedervary! — Hedervary spada k obrtu: njegova potrpežljiva glava služi že leta in leta ukaželjnim Batičevim vajencem kot vežbališče višjega lasoslovja in tako se kaže Hedervary vsak dan po drugačnem prelestnem vzorcu friziran in onduliran zavistnim očem trških gospodičen.

Ali Batič in Hedervary nista vse!

Muhobor ima tudi mlekarno in ima dve stranki: ena je za mlekarno, druga, ki jo ne ve se iz kakih vzrokov zmerjajo liberalno, je zoper mlekarno. Zadnji čas sili še tretja stranka na dan: pristaši so ji mladi ljudje, ki se hrupno pozdravljajo: »Na zdar!« — pozimi nosijo polhovke, njih ostali program pa je še tajen; sklad zbirajo za skupne večerje in njih disciplina je vzorna. Pa to ni posebno važno!

Ali koliko je drugih, resnično znamenitih znamenitosti v Muhoboru!

Vzemimo le požarno brambo! Načelnik ji je mizar Rapè: najlepšo ima čelado, najlepši meč izmed vseh vrlih gasilcev, kar jih je v deželni zvezi. Pa tudi hlače njegove so vredne, da se omenijo: skoraj za ped je široka zlata porta, ki jih krasi ob boku od vrha do tal.

In potem cestna razsvetljava: tudi z njo se ponaša Muhobor! Petrolejska je sicer in gori le v nočeh, ko pratika ne kaže meseca, ali — tukaj je in vredna, da se omeni. Kadar v pratiki sveti luna, razsvetljave ne nažgo in naj je noč še tako temna. V takih temnih nočeh si pomagajo tržani z ročnimi svetilkami, da najdejo skozi vijugaste in bregovite, z drvmi, vozmi in drugo šaro zastavljene ulice v gostilno in zopet domov. Saj stvar bi se dala z majhnimi stroški preurediti tako, da bi za razsvetljavo ne bil merodajen mesec v pratiki, ampak oni na nebu. Ali Muhoborci niso le prebujeni, Muhoborci so tudi zavedni; oprezno čuvajo svoje pravice in nič kaj radi ne opuščajo starih, častitljivih običajev.

Tako so si ohranili še marsikako dragoceno svetinjo izza dobe pradedov. Npr. praženje snega. Ko prične toplejše sonce oznanjati bližajočo se vigred, tačas gredo Muhoborci in razkopljejo in postrgajo po tesnih osojnih ulicah, iz temnih kotov in iz mrzlih dvorišč stari umazani sneg in led in ga zvozijo na glavni trg. Tam ga lepo in

rahlo razlože po sto let starem tlaku iz okroglih kamnov, kakor se razloži lan po tratini, da je deležen koristne sončne gorkote.

Tako pražijo sneg. Lahko bi ga z isto potjo in z manjšim delom odkidali kar v Žabji potok, ki čisto pri rokah teče tik ob glavnem trgu, ali praženje snega je že prastara navada in če bi kdo vstal zoper njo, nemara bi padli po njem, kakor da jim skruni sveto vero očetov. Taki so Muhoborci!

Samoraslost se jim pozna tudi v jeziku. Naglašajo, kakor da bi se kregali. In lepe, krepke izraze imajo. Nogam pravijo »bedresa«, prstom »parklji«, lasem »griva«. Dekle je »zijala«, obleko imenujejo »cunje«. »Naša zijala ima nove cunje«, pomeni torej, da ima tista gospodična novo toaleto. Dečki se kličejo »betice«; kadar pa žena govori o svojem možu, mu spoštljivo reče »naš človek«.

Ob posebno svečanih prilikah jedo koštruna v omaki. — Vobče so pošteni, krotki ljudje. Tudi revnejši del trškega prebivalstva greši redkokdaj zoper postave; tu pa tam se zmakne kaka zeljnata glava ali kak dežnik — to je vse! In pa zmerjajo se radi.

Zmerjanje je njih najslabša stran. Prišlo jim je v navado in spada v način njih govorice. Namesto »prijatelj« in »boter« si reko »kmetavz« (ponosni so, da so tržani) in »mulec«; pa si drug drugemu nič ne zamerijo. Le pozimi se žene graščinskih gozdnih delavcev rade tožari-

jo. Zobotrebec izdelujejo — »klinge«, kakor jim pravijo; vsa družina jih dela — od petletnega frkolina naprej — dan na dan, od zore v pozno noč, zvečer po več družin vkupe pri eni luči. Ko se pa dodobra nasedé in jih bole od sedenja že vse kosti, si vmes kak dan naredo praznik, in da jim ne mine brez zaslužka, gredo in se tožijo — čim več prič, tem bolje! Kar jim potem sodnija izplača pričin, si lepo po bratovsko razdele med sabo. Tožene razžalitve si seveda tik pred sodbo drug drugemu odpuste, da ni nič kazni; le priče morajo biti zaslišane in — plačane, za to jim gre. Sodnik v Lučah ni slep in vidi, kam pes leti, pa si misli: »Reveži so!« in jim z odprto roko nagraja »pot in zamudo«. Zakaj pa ne! Saj gre iz državne blagajne in je tako silno prijetno blag biti in dobrodelen — iz tujega žepa!

Muhobor stoji na zgodovinskih tleh.

Okoli leta 33 pred našim štetjem je bil tod nekod ranjen slavní rimski triumvir Octavianus, poznejši cesar Augustus: oster kamen mu je bil priletel v nogo ali, kakor pravijo Muhoborci, v »bedresa«. V lučanju kamenja so se že od nekdaj odlikovali paglavci muhoborski. Oziroma Muhoborski z velikim »M«. Ne vem, kako bo pravilneje. Ta profesor uči tako, oni tako, častivredna rodoljuba sta obadva, človek se ne bi rad zameril ne temu ne onemu in zato je položaj pisatelju zelo mučen. Ako bi se smelo častivrednima rodoljuboma svetovati: zedinita

naj se in žreb naj odloči! Srce nam ne bo izkrvavelo, naj zmaga mala začetnica ali velika, le da bo mir! Časi so slabi, za kruh gre trda, draginja je taka, da jajce stane 12 vinarjev — skoraj bi kazalo človeku, da postane kura in leže jajca — pa se ukvarjaj s pravopisom, vsake kvatre novim, kakor da ni drugih skrbi! Zato se naj učena gospoda poravnata in zedinita! Pa kaj, ko se ne bosta! Prazen je up, ker sta Slovenca in po vrhu še profesorja; trda, neizprosna, jeklena! ...

Torej muhoborski ali Muhoborski paglavci si laste slavo, da so njih mokronosi predniki cesarju Avgustu zalučali kamen v koleno. Na to njih junaštvo spominja v Muhoboru gostilna z napisom: »Pri šepavem Rimljanu«. Pripomniti pa je, da si prisvajajo isti zgodovinski dogodek tudi sosedne Luče, sklicujoč se na svoje ime, in tudi v Lučah se šopiri na gostilni za sodnijo izzivajoči napis: »Pri pravem šepavem Rimljanu«; praga te gostilne ne prestopi noben zaveden Muhoborec.

Leta 1584 so blizu do sem pridivjali Turki. Podjetni Muhoborci so jim skrivaj poslali odposlanstvo s povabilom, naj jim pridejo zapaliti hiše, ki so jih bili pravkar visoko nad vrednost zavarovali. Tako pripovedujejo Lučani. Ogorčeni Muhoborci pa isto trde o Lučanih.

16. avgusta 1713 je v Muhoboru uradoval glasoviti kriminalni komisar Boštjan Repar in je v smrt na vešalih obsodil razvpito čarovnico Jerečko, ki se je pečala zlasti

z izdelovanjem toče in krvavega dežja, pa je bila tudi drugim skritim umetnostnim kos. Ker Muhoborci niso imeli svojih vešal, so ponje pisali v Luče. Nevoščljivi Lučani pa, od nekdanj sovražni Muhoborcem, so jim oholo zavrnilo prošnjo, češ vešala smo si napravili zase, za svoje otroke in za otrok otroke, ne pa za vas Muhoborce. Ta odgovor je sila razkačil ves Muhobor, ne izvzemivši Jerečko, ki je bila navzlic svojim kočljivim posebnostim vendar vneta Muhoborka. In kaj je storila Jerečka? Poslala je nad Lučane točo, debelo kakor kurja jajca; ves bob jim je potolkla in so Lučani tisto zimo živeli zgolj ob zmletih smrečjih storžih. V zahvalo za ta poraz kletega sovraga so Muhoborci Jerečko oprostili železja in ječe in Jerečka je šla in se je na stara leta močno poboljšala in je Muhoboru še mnogo koristila z zagovarjanjem urokov in odganjanjem čarovnic od krav.

Tudi usodepolno leto 1848 ni šlo brez dogodka mimo Muhobora. Tega leta je Kovačkova krava vrgla teleta s tremi glavami. Tele je zdaj v muzeju in Muhoborci ga kaj radi hodijo gledat, češ naše je!

Leta 1876 je izbruhnil v Muhoboru ljut verski boj; župniku so ustavili bero, k maši in k svetim zakramentom so hodili v sosedno faro in niti blaženstva polnim besedam škofjega poslanca se ni posrečilo, zravnati globoki razdor. Povod homatijam je bil sv. Pankracij, ki ga je župnik na svojo roko, ne zaslišavši mož in kar na ti-

hem premeknil iz glavnega oltarja v stranskega, kjer je stal v mračnem kotu kakor kak siromašen osebenjek in nadležen pritepenec, on, sv. Pankracij, ki je vsa leta, odkar stoji cerkev, zvesto branil faro toče in črva. Pet let je trajal verski boj, preden je zmagal sv. Pankracij in z glo-rijo se vrnil na svoj stari prostor.

Leta 1903 je bil za župana izvoljen gospod Božidar Kajca, posestnik in štacunar, mejnik lepše dobe in začetnik nezaslišane prebude v Muhoboru. Ko je on bil župan, se je na novo prebelila šola, postavil se je gasilni dom, vsadila se spominska lipa. Za njegovega županova-
vanja je bilo, ko se je ustanovilo Olepševalno društvo, važno društvo, ki je koj v prvem letu svojega delovanja postavilo lično klop pod prej omenjeno spominsko lipo. Kakor v zeleni lopi se je sedelo na tej klopi. Prišel je v Muhobor učenjak — ponočne metulje je lovil na med in luč, stanoval je v gradu, od daleč je bil, tri dele sveta je že videl — pa je rekel, da nikoder še ni naletel na tako orjaške koprive, kakor so se košatile okoli te klopi in se prijazno zgrinjale nadnjo. In ko je postavilo to klop, Olepševalno društvo ni zadremalo na svojem uspehu, ampak, rastoč v svojih ciljih, le podvojilo svojo vnemo in soglasno in ob velikem navdušenju storilo načelni sklep, da se zgradi lična vremenska hišica, ki bo v kras in ponos vsemu trgu; izvršitev tega sklepa pa se je za-časno odložila. Muhobor je imel namreč občinskega

slugo, ta občinski sluga je imel ženo, ta žena je imela na desni nogi otiščance, ki so jo k slabemu vremenu čuda skeleli, in kadar so jo skeleli, je mož vedel, da je treba vzeti dežni plašček, in kadar so ga takega videli tržani, so rekli: »Dež bo, občinski hlapec ima plašček!« in niso za svoje vsakdanje potrebe kar nič pogrešali vremenske hišice. Zato so s takim navdušenjem sklenjeno zgradbo vremenske hišice lahko z mimo vestjo začasno odložili, zlasti — ker denarja zanjo itak niso imeli.

Tak je bil torej Muhobor, taka njegova slavna zgodovina, taka njegova zgledna sedanost. Vse je bilo v najlepšem, slehernega pravnega rodoljuba z iskrenim veseljem navdajajočem redu. Le ene same stvari je nedostajalo Muhoboru, da ni stal na vrhuncu: sodnije, te ni bilo v Muhoboru!

Drugo poglavje Zlati gradovi

Muhoborci sami se niti zavedali niso, da jim manj-ka sodnije. Kadar so imeli kaj opravila s pravico, so pač šli v poldrugo uro oddaljene Luče, kjer je stolovala okrajna sodnija: tako je bilo vsa leta in nikomur ni niti od daleč prihajalo na misel, da bi sploh bilo lahko drugače.

Oči jim je odprl šele veleučeni odvetnik dr. Franc Gad na volilnem shodu, ko se je prišel Muhoborcem predstaviti kot kandidat za državni zbor. Praznih rok, brez sleherne obljube, ni mogel priti mednje; železnice jim ni smel ponujati, kajti dober del Muhobora živi ob vožnji lesa iz graščinskih gozdov na štiri ure oddaljeno postajo, in kdor bi jim govoril o železnici, tega bi nagnali, ako ni drugače, tudi s kamni kakor blagopokojnega cesarja Avgusta. — Pa se je spomnil pretkani kandidat na sodnijo — in tu se pričenja ta povest.

»«Vrli možje iz Muhobora,» je grmel, »jasno je kakor beli dan, da vam gre v vaš prijazni, tako vzorno se prebujajoči trg sodnija. Ali ste, vprašam, kaj slabši, kakor so Lučani, ali ni kraj tukaj lepši, zrak čistejši, dobrega ljudstva značaj kremenitejši?»

»Tako je, bogami!« se je začul Krunoslava Batiča glas in množica je za njim ponovila: »Tako je!«

»In pomislite, častiti gospodje volivci, kak dobiček bi prinašala sodnija vašemu starodavnemu trgu! S sodnijo hkrati dobite sem davkarijo in notarja. Koliko se vam le potov prihrani in stroškov! Pa ne le to! Uradništvu boste za drago ceno oddajali stanovanja, ki vam zdaj stoje prazna in brez haska in lep skupiček boste dobivali za živila, za drva, za vse: saj uradnik mora vsako sleherno reč kupiti in plačati. Marsikaj, kar vam zdaj zgornje na poljih, na vrtovih, v kletih, vam vrže potem čisti dobiček. In vsi stranski ljudje iz okolice, ki bodo imeli opravka tukaj na sodniji, na davkariji, pri notarju, koliko vam bodo znašali denarja v vaše gostilne in štacune! — Veselilo me bo, ako se bom mogel, velečastiti gospodje volivci, v tem tako važnem vprašanju zavzeti za vas, z vsemi svojimi silami, z vsemi svojimi, lahko rečem, vplivnimi zvezami. Vaša stvar je, da me v to pooblastite s svojimi cenjenimi glasovi — in zmaga bo vaša, zmaga in uspeh!«

Muhoborci so poslušali in kar gorko jih je spreletavalo. Da, sodnije jim je treba! Ne enega ni bilo, kateremu sodnija ne bi obetala koristi, in donebesni živioklici, ki so zadoneli po prostomem županovem dvorišču, kjer se je vršil shod, so prihajali res iz srca.

Župan, ki je hkrati predsedoval shodu, je oberoč tre-

sel gospodu kandidatu desnico, nagnil je glavo na levo, ganjen mu gledal v oči in se mu zahvaljeval: »Imenitno, imenitno, Bog vas živi!« in nagnil je glavo na desno, mu tresel roko, ga ganjeno gledal in vabil: »Boste šli z mano, gospod doktor, na majhen prigrizek, prosim. Imenitno, imenitno!«

Gospod Krunoslav Batič je sedel na zidu, v duhu je že bril vso novo gospodo, zariplega obraza je vpil: »Živio naš poslanec, živela sodnija!« in potem intoniral »Lepo našo domovino«, pa je moral nmolkniti, ker ga je nekdo za noge potegnil z zida. Kajti s predsedniškega mesta je pravkar župan po navodilih gospoda kandidata zaključeval izborni uspeli volilni shod in naznanjal, da bo zvečer prijateljski sestanek pri »Pikapolonici«, kamor vabi velecenjeni gospod bodoči državni poslanec vse vrle tržane, da se z njimi bliže seznani.

Zborovalci so se polagoma razhajali, da vnetih lic in žarečih oči razneso preveselo novico o sodniji po ulicah in hišah, in ker se sleherno navdušenje prej ali slej izpremeni v žejo, je obljubljena sodnija že isti dan pričela rosiiti svoj blagor na — krčmarje.

Župan je, vljudno nagibaje glavo z leve na desno in z desne na levo, krmaril svojega odličnega gosta čez stopnice v prvo nadstropje. Na hodniku pri durih sta že čakali okrogla gosa županja, šumeča v črni svili, od prijetnega razburjenja rdeča kakor rak, in sedemnajstletna

edina hčerka Julka, ki je sramežljivo povešala oči, kakor se je bila naučila v samostanski šoli.

»Kakšna čast!« je hitela pozdravljati županja, »ne zamerite, da je pri nas vse tako preprosto, smo pač na deželi.«

»Krasno imate!« je zagotavljal kandidat, župan pa je vsem predstavljal: »Moja stara — tole je pa naša, Čopka'; tak daj no, daj roko pa vsaj dober dan reci! Veste, ne zna govoriti, ima piko na jeziku!«

Julka, imenovana »Čopka«, ker je imela na čelu med bujnimi temnorjavimi lasmi majhen šopek sivih, je zardela, očitajoče je pogledala očeta, spodnjo ustnico je malce pomolila naprej — zamerljivo šobo so domači imenovali ta pojav, jokava šoba pa je bila, če je zgornja ustnica stopila v ospredje — zašepetala je: »Dober dan!« dala roko tujemu gostu, pa jo hitro zopet odtegnila, potem pa po prestani tej ceremoniji se globoko oddehnila. Bila je dobro, plaho dekletce. Zdelo se ji je, da bi bilo kaj lepo živeti, če bi ne bilo tujih ljudi na svetu, ki jo vsi tako kar po domače gledajo in hočejo, da se z njimi pogovarja o praznih vsakdanjih stvareh, ki je prav nič ne zanimajo. Edini, ki se je z njim lahko menila, je bil domači marogasti mucek: kadar je njega gladila v naročju, o, tačas ni imela pike na jeziku ...

Gospoda kandidata so srečno prisukali v sobo in ga posadili na mizo. Pred njim so stali štirje krožniki, drug

na drugem: tako so jo pogodili mati županja za najimnitnejše — in potem se je pričel »mali prigrizek«.

Troja juha: kurja, goveja in suha, namreč od suhega mesa; žafrana nič premalo v juhi. Potem troja obara, tudi koštrunova. Potem troja pečenka in troja solata. Potem še potica in trijet, ako nisem česa pozabil. Lep spored, bogat spored in mati županja tako prijazna! Kako gostoljubno je kopičila gostu gore vseh teh dobrot na krožnik!

Zastonj se je branil gospod kandidat.

»Salament,« je dejala, »zdaj morate ubogati, sicer vas ne volimo!«

Oče župan je točil in silil in trkal: »Na zdravje!« in »Bog živi!« in »Imenitno!«

Nehote se je vsiljevala tako sijajno pogoščenemu gospodu odvetniku misel — samemu se je smešna zdela — koliko bi mu vrgel naporni trud take gostije, če bi ga zaračunal po odvetniški tarifi:

Vpis kosila	30 vinarjev
Zaznamba vpisa	30 vinarjev
Posvet zaradi juhe	2 kroni
Sprejem juhe	30 vinarjev
Vpis sprejema	30 vinarjev
Opravim jed juhe	3 krone
Vpis opravila	30 vinarjev

Zaznamba vpisa	30	vinarjev
Odprava krožnika	20	vinarjev
Vpis odprave	30	vinarjev
Gospej županji oddal obširno mnenje o juhi	4	krona
Posvet zaradi narezka	2	kroni

itd., itd. Dve sto kron kakor nič bi neslo tako kosilo!

Počasi se je polegel naval jedi in pijače in v ustih in grlu je nastal prostor za razgovor.

»Ako dovolite, velečenjeni gospod doktor,« je vljudno poizvedoval župan, »zaradi uradov, ako pridejo k nam — ali jih potem izgube Lučani?«

»Tega ni ravno treba. Pač pa bi se tiste občine, ki jim je bliže v Muhobor, odcepile od luškega okraja. Nekaj uradnikov bi zaradi tega pač izgubili v Lučah.«

»Ali se bodo jezili Lučani!« se je veselila županja. »Ti mož, kaj poreče Ana, če dobimo semkaj urade. Iz kože bo skočila, boš videl!«

Ana je bila sestrična županje in omožena pri »Zlatem volku« v Lučah.

Misel na jezo v Lučah je županji dobro dela in grela se je v nji.

»Slišite, gospod doktor,« je nadaljevala, »kaki so ti ljudje v Lučah — ne da bi opravljala! — Beži, Julka, gledat. kaj babe delajo v kuhinji in okoli hiše, poslov se kar nič ne sme pustiti izpred oči ... Tiste ženske v Lučah,

gospod doktor — v sredo sem bila tam, saj ne grem v Luče, ako ni skrajna sila. Ali mislite, da so vedele kaj drugega povedati kakor: ‚Ta ima tega, ta ima tega‘. Gospodinje pa že take: semenj je bil, ljudi se je trlo po gostilni, jedli bi radi, gospodinja pa šele špeha išče na posodo pri sosedu za golaž! Kaj, gospod doktor!«

Krepko je udarila gospoda doktorja po roki in se prisrčno zasmejala in tudi doktor se je prisrčno smejal ali Lučanom ali županji ali vsem vkupe.

Župan je posvaril ženo: »Ti — cokla ali kazen! Zavri, no, malo jezik! Gospoda doktorja bodo ušesa bolela. Babji jezik, ta bi bil res dober za podplate, ker se nikoli ne izrabi.«

Županja ga je razposajeno zavrnila: »Naši jeziki za podplate, moški goltanci pa za urbase, ker so zmeraj mokri, pa se nikoli ne premočijo.«

Zopet so se veselo smejali.

Medtem je oče župan skuhal svojo misel. Da ji pripravi pot, je najprvo prijazno trčil z znamenitim gostom, pili so in potem je hitel, da je prišel na vrsto.

»Velecenjeni gospod doktor, naš trg vam bo večno hvaležen! Seveda — uradno poslopje — sčasoma bi se gotovo novo postavilo, odkraja pa, kaj pravite: tamle moja pristava, saj se vidi skozi okno, ali bi ne bila pripravna za urade. Mi jo lahko pogrešamo, prazna nam

stoji, za majhno najemnino bi jo dal. Malo se popravi, pa bo čisto dobra, kaj?»

»Imenitno poslopje,« je pritrdil dr. Gad, »samo še ptiča nad duri, pa bo sodnija! Vse se bo uredilo. — Stanovanj za uradnike tudi ne bo nedostajalo, kaj?»

»Ne bo sile,« je rekel župan, »vsi tako ne bodo oženjeni. V Lučah na primer so skoraj sami samci: sodnik, njegov pristav, davkar itd. Dandanes kdo se pa še ženi? Kak učitelj! Drug že nerad!«

»Seveda,« je vskočila županja — zdaj je pogovor krenil na njeno polje — »seveda so samci, mar se naj ženi jo v Lučah? S katero pa, vprašam? Edino, ki je še bila za to, je vzel notar: Jakljevo. Ta je dobro zadela, z avtomobilom se vozi ...«

Zamaknila se je v stol, kjer je poprej sedela »Čopka«, in je vzdihnila. Pa se je koj zopet zavedela svojih dolžnosti do gosta in ga pričela siliti s poticami.

»En košček boste pa res še snedli, en sam košček, prav majhnega vam bom dala, razžaljena bom, ako ga ne sneste.«

»Ne pijete tudi nič, gospod doktor,« je poudarjal župan v svojem delokrogu. »Dajmo ga no, saj nima kosti!« — In veselo so trčili.

Tačas je sedela »Čopka« na skrajnem koncu sadnega vrta pod širokim orehom, imela je marogastega mačka v naročju, ga gladila in izpraševala, če jo ima kaj rad.

Včasi je dvignila oči in zaupljivo pogledala v mladega, ogorelega moža, ki je, stoječ na stezi zunaj vrta, slonel na ograji in z veliko resnobo motril mačka, ki je sukal okroglo glavo in mežikal.

»Zdi se mi, danes je nervozen,« je omenil.

»Ta neumni shod je vsega zbegal,« je odgovorila in huda nejevolja se ji je brala na rožnatem licu. Pritisnila je muca k sebi, da ga odškoduje za prestane neprijetnosti zborovalnega hrupa. In potem je vstala, da je lahko tudi mladi mož pri ograji pobožal mucka, in ni je motilo, ko je roka mladega moža pogladila ne le muckovo dlako, ampak tako mimogrede tudi njeni roki.

V ta svoj nežni posel sta bila tako zaverovana, da čisto nič nista čula Julkine mame, ki je iskala in klicala hčerko, da se poslovijo od odhajajočega slavnega gosta. Pač pa je mama, do ogla spremivši dr. Gada in moža, zagledala dolgega Podržajevega Janka, slonečega ob vrtni ograji. Sta že spet vkupe! Sveta jeza ji je šinila po rejenem licu in njeni klici: »Julka, Julka!« ki so se bližali po vrtu, niso obetali nič dobrega.

Julka je izpustila mačka, pogladila si je predpasnik, pokimala tovarišu onstran plota in stekla čez vrt materi naproti. Maček je smuknil v oreh, Podržajev Janko pa se je tudi potuhnil in izginil od ograje.

V gostilni pri »Pikapolonici« je živahna družba čakala na kandidata. Mati Polona, vdova že pametnih let, se je

sukala v kuhinji, veliko gostilniško sobo pa je vladala hči Slavica s pomočnico, najeto za ta dan.

Najimenitnejša miza je bila ona v kotu proti kuhinji, tam so sedeli gospod Krunoslav Batič, potem občinski tajnik in upokojeni učitelj Podržaj, Jankov oče, in poštar s pipo in s štebali. Gospod Krunoslav Batič je vodil pogovor.

»Bogami,« je rekel, »ta doktor Gad je govornik, jaz vam pravim, on je govornik. Jaz to vem, kaj se pravi biti govornik, in ako vam rečem, doktor Gad je govornik, onda mi lahko verjamete, da je govornik.«

»Tebe pa le ne poseka, brivec!« je hudomušno pripomnil upokojeni učitelj in tajnik Podržaj.

»Prosim,« ga je resno zavrnil brivec, »tu ne gre zame, ampak za doktorja Gada, saj ne boste volili mene, ampak njega.«

»Primojduha,« se je spomnil Podržaj, »saj je res, za kaj pa ne bi tebe volili! Slavica, še en vrček! Ali si že slišala: Batič kandidira v državni zbor.«

Slavica je dala svojemu začudenju duška z vzklikom »Zs«, kakor je skrajšano izgovarjala ime Jezus, in občudujoč je pogledala brivca, ki ga je resnično štela sposobnega za vse.

Poštar se je dobrohotno muzal. Govoriti ni imel navede. Udarjen je bil z jezikavo, prepirljivo ženščino; ker je

bil moder, se je bil privadil molčati in molče hoditi svoja pota. Tako je najbolje vozil.

Krunoslav Batič ni niti za trenutek izgubil miru. »Ne-mojte verjeti, gospodična Slavica! Gospod tajnik se šali, jaz niti ne morem kandidirati, ker sem inostratec.«

Podržaj ni odnehal. »Kaj tisto! Priženi se k nam, da boš imel kaj svojega, pa te sprejmemo v občino. Gospodična Slavica, usmilit se ga no, takega fanta!«

Slavici se je ne brez truda posrečil ogorčen pogled:

»Zs, kakšni ste vi, naka!« Zasukala se je in odšla z vrčkom.

Nič manj ogorčenja ni kazal brivec. »Oprosti, gospod tajnik in nadučitelj, take šale so nedostojne. Vsaka šala dobrodošla, a nedostojna šala ni dobrodošla, ker nedostojna šala ni nikaka šala, ampak žalitev. Ti žališ tudi velevredno gospodično Slavico in to se v olikani družbi ne sme.«

Velevredna gospodična Slavica, prihajajoča z natočenimi vrčki, je čula te besede in je po njih uravnala svoja okrogla lica in svoj vedno strmeči pogled — in res: videti je bila močno užaljena in huda, huda kakor gambovček, ki se je skregal s svetom. Z zadovoljstvom in ponosom je srce gospoda Batiča na znanje vzelo ta uspeh. Da, srečen, kdor zna tako govoriti kakor gospod Batič!

Tako se je po priljubljenem starodavnem vzorcu izborna zabavala družba pri tej mizi in na enak način, z

zafrkavanjem, prejkone tudi pri drugih, to so pričali krohot in vzkliki od vseh strani. Vmes je brenčal orkestrion, glasni porok visoke stopnje muhoborske kulture.

Ta hrupni direndaj je blagovolil gospod dr. Gad, ki je v županovi družbi živahno pozdravljen baš vstopal v zakajeno dvorano, počastiti z opazko, da mu napravlja naravnost velikomesten vtisk.

Bila je to zelo srečna beseda, ki mu je na mah pridobila polovico src vseh navzočih.

Drugo polovico si je osvojil s prijaznim pozivom, naj se vse mize vkupe porinejo — »Saj smo vsi prijatelji!« — kar se je ob navdušenih živioklicih tudi takoj zgodilo.

Sledilo je predstavljanje.

Tudi brivec je prišel na vrsto. »Moje ime je Krunoslav Batič.« In dostavil je: »Oprostite, veleučeni gospod doktor, jedno kratko besedo. Li niste, veleučeni, v sorodu z gospodom podpolkovnikom Gadam v Zagrebu? Izbořen gospod, imel sem mnogo potov z njim opraviti, znate, službeno.«

Gospod doktor je izrekel svoje obžalovanje, da ni nič v sorodu s podpolkovnikom, in izredno gorko je stresel roko gospodu, ki ima znanje s tako visokim dostojanstvenikom.

Vrnivši se na svoj prostor, je izrazil brivec svoje mnenje, da je gospod kandidat zelo olikan, fin mož.

Skraja je bila zabava bolj tiha, vsakdo ni tak junak ka-

kor Krunoslav Batič in vaje obče vati z najodličnejšimi glavami. Temu in onemu volivcu se je sitno zdelo, da je pozabil doma kravato ali da ni smuknil v boljšo suknjo, in neka mučna prisiljenost je vladala omizju.

Toda doktor Gad ni bil novinec v politiki, vedel je kako in kaj; na mizo so priromali štefani — in led je bil prebit! Zdaj so se razvozlali jeziki in hitro se je razpletal živahen pogovor: o volitvah in nasprotnikih, kako bodo pogoreli, o muhoborski sodnji in o korakih, ki jih bo še storiti zanj, o vojski, o koleri in celo o literaturi, to se pravi o podlistkih: drugega Muhoborci tako ne bero. Gospod doktor Gad se ni mogel dovolj načuditi izredni izobraženosti v Muhoboru.

Po petem in šestem kozarcu so se razgrel in ojunačili tudi domači umetniki, da so prišli na dan s svojimi za skromne muhoborske razmere vse časti vrednimi talenti: kovač Švigelj s svojo raskavo dlanjo, ki je ob nji užigal vžigalice; mizar Rapè, ki je z eno roko dvignil stol z doktorjem vred kvišku pod strop; dacar Jožko, ki štajersko pleše z do vrha polno čašo na glavi in zna na prste brlizgati cesarsko pesem, da jo slišiš četrto ure daleč, in Podržajev Janko, ki je zapel »Pijanega študenta«.

Gospod doktor Gad je kar strmel: kaj takega ni pričakoval v Muhoboru!

Vmes se je seveda veselo trkalo in možato pilo. Toda

izpregovorila se je tudi še mnoga resna, krepka, jedrnata beseda. Zakaj čuda veliko rodoljubja, podjetnosti in neustrašnosti je ob takih mokrih prilikah v Muhoboru. Pa tudi drugod. In s tega idealnega stališča je pravzaprav škoda, zakaj nismo Slovenci vedno pijani!

Tretje poglavje Luška gospoda

Volitve so bile končane, razne stave popite, vračal se je zopet mir v deželo; le tu in tam kaka kazenska razprava je še spominjala na razburjenost prejšnjih dni.

Dr. Gad je bil izvoljen za državnega poslanca. Muhoborci so torej storili svoje, zdaj je bil on na vrsti.

In dr. Gad ni pozabil svoje obljube. Bil je mlad, podjeten, željan uspehov; sestavil je obširno prošnjo, nabral podpise in obletel vse od Poncija do Pilata, da dobi Muhoboru sodnijo. Bile so pa ta čas okolnosti, da je vlada ravno potrebovala slovenske glasove in se zaradi tega prijazno kazala raznim skromnim željam poslancev.

Tako se je zgodilo, da so komaj pretekli trije meseci od volitev, pa dobi župan muhoborski pismo državnega poslanca: vsa stvar je že v tiru, predsednik okrožnega sodišča že opravlja potrebne poizvedbe zaradi nove sodnije v Muhoboru; zelo umestno bi bilo, če bi v kakih dveh, treh tednih odposlanstvo prizadetih občin še osebno se prišlo priporočiti gospodu predsedniku. — Muhoborci so bili vsi pokonci in tako se jim je zdelo, da jo že imajo v žepu, sodnijo.

Tačas ni dalo več miru županji, morala je iti v obisk k sestrični Ani v Luče.

Bilo je na sv. treh kraljev dan. Po kosilu je hlapec potegnil koleselj pred hišo in vpregel kobilico, mati županja in Julka sta se spravili v voz, dekletke so ju zadela koci in ogrinjačami, dasi ni bilo mraza, oče župan je šel okoli kobilice in voza: »Glejta, da se o pravem času vrneta!« pa hi! proti Lučam.

Pičlo uro vožnje, tri klance vkreber, tri klance navzdol — zavoro je sukala gospa županja sama, ker se je hlapcu navzlic bodrečim njenim sunkom venomer dremalo — in že so bili v Lučah.

Od »Zlatega volka« se je razlegalo petje, kakršnemu so kos pivci, ki so že ob dveh popoldne »narejeni«. Voz se je ustavil pred vežo, od hleva semkaj se je zelo počasi bližal konjski hlapec, iz veže je priletelo dvajsetletno dekletce: »O, teta, O, Julka!« in pričelo luščiti došli poset iz ovojev.

»Ste vsi zdravi, Ančika?« je vprašala županja. »Kaj pa mama?«

»E, mama spe,« se je nasmejala Ančika in si naprtovala ogrinjače in dežnika. »Snoči smo imeli bal, imenitno je bilo, jaz sem bila do treh pokonci, mama so prišli šele ob šestih v posteljo, ata, oficial in notarjev pisar pa sploh niso šli spat, le poslušajte, kako se lepo deró!«

Razposajeno se je zasmejala, hitela najprej v vežo in

zaklicala: »Ata, ata!« Njej sta sledili mati županja, vesela, da je zadela s svojim obiskom ravno v take izredne okoliščini, Julka pa plaha in v skrbeh, ali ne prihajata neprav.

Pa se je že pokazal v gostilniških vratih gospodar, »Zlati volk«, s kapico po strani, in po vinu je zadišalo iz njega, ko je hripavo, toda prijazno pozdravil obisk. Bil je dober krčmar, ki vztraja pri pijači, toda pije le toliko, da dela družčino in dviga promet.

»Ančika, teci po mamo, reci, da bo nočoj tudi še noč!« je ukazoval in je kazal obisku pot v drugo stran veže. »Kam je zapisati, da ste se spomnili na nas. Sinoči smo imeli bal in tako ... Dadadada. Pa stopimo v kamrico, nononono, tam ni nikogar in gorko. Škoda, da vaju ni bilo sinoči! Oola! Micka, Reza! Danes so vse babe še nore! Pogrni mizo, ali ne vidiš, pa nareži kaj in vina prinesi! Dadadada, če bi bila sinoči tukaj, Julka, primojdvojača, najlepšega ženina bi ti bil prikomandiral.«

»E, maram zanj,« se je odrezala Julka.

»Če ga že imaš, potem je druga.«

Tako je zabaval »Zlati volk« sorodnici svoje žene, mati županja je občudovala njegovo visečo svetilko, ki je zadnjič še ni bilo, Julka je vprašala, kdo je monogram uvezl v prt, tačas pa je že prisopihala gospa sestrična Ana, »Zlata volkulja«.

Vzkliki in poljubi, gospod »Zlati volk« se je zdaj lah-

ko zopet vrnil k prekinjenemu pospeševanju obrta, in ko so ženske od razburjenja in pozdrava prišle do sape, se je začelo obširno pripovedovanje.

»Torej povej, povej, kako se je kaj obnesel vaš bal,« je vprašala županja. Vedela je, zdajle se bo našla za poln koš najnovejših novic iz Luč; ali se jim bodo smejali v Muhoboru!

»Da, naš bal — čakaj, vse ti povem,« je rekla gospa Ana in gospodinjski njen pogled, nikdar počivajoč, je spreletel po mizi in po sobi, ali je vse v redu. »Ančika, ti nemarni otrok, kaj postajaš in posluške otepaš! Ali nimaš nič dela? V kuhinjo beži, kavo mi prinesi! Ali si čula ali ne?«

Ančika se je zadržala nad materjo: »No, no, saj že grem,« in mrdajoč se je počasi izginila.

»Moji ljubi, postrezite si no, kar po domače! Torej naš bal. Petdeset porcij purana sem imela pripravljenih, do pol desete ure so bile vse oddane, po 1 K 20 vin. s solato vred — ali ni to poceni? Saj draže ne smeš računati, ti ne veš, kako so ljudje umazani. Povem ti, pri uradnikih je sama izguba. Izbirati si znajo, nobena reč jim ni dovolj fina, ampak napol zastonj bi radi imeli! — Svinjske pečenke je šlo dvajset porcij. Ob treh zjutraj so se dobile hrenovke: to je bilo iznenadenje, vsi so bili strahovito zadovoljni. Pivo se je trikrat nastavilo, vina smo

tudi precej potočili, nazadnje so pa dajali za kuhano vino, sodnik, kakor je skop, ga je sam plačal pet litrov.«

»Kaj pa gospe in gospodične,« je zanimalo županjo, »ali so bile močno našešarjene? Gotovo da!«

»O jej,« se je oglasila Ančika, ki je mami prinesla kavo in je zdaj zopet slonela ob podbojih, »čevlje na biks, v žepih pa niks!«

»Ali se mi ne izgubiš, smrklja!« se je zakregala mama. »Kak jezik ima ta otrok! Pojdi z Julko, pa ji pokaži, kaj ti je prinesel Božič!«

Dekletci sta odšli in županja je z napeto pozornostjo poslušala nadaljnji popis bala in prijetno jo je ščegetala misel: »Čakaj, bližnji predpust bo pa v Muhoboru tudi že bal.«

»Da ti povem,« je nadaljevala gospa Ana, »eleganca kakor na dvoru! Tratnikova Lojzika od tamle nasproti je imela bele glacé-čevljičke; da si jih ni čez cesto pomazala, jo je krščenica, stara Mica, štiporamo prenesla sem pred prag. Kake dovtipe so potem gospodje uganjali, ves večer so se ji ponujali: ‚Kajne, gospodična, nazaj vas jaz štiporamo nesem domov.‘ Toliko je bilo smeha! — Le počakaj: Mlakarjeva Lina, dobro dekle, ampak noge ima — kakor slon; ta je prinesla lakaste čevlje s seboj v papirju, prišla je pa v širokih. Preobula se je pri meni v sobi. »Oh, gospa,« je rekla, kar smilila se mi je, »tako me bodo tiščali; za premor, ko bomo večerjali, se

pridem zopet preobut, saj dovolite!« Ves večer se je sodnik slinil okoli nje; tako je bila srečna, da se še preobut ni prišla; ali se pa ni mogla zmuzniti.«

»Ali bo kaj dosti imela?«

»Deset tisoč obljublajo, pa kje jih bodo vzeli! Bučnih pečka že, pa ne kron. Pol toliko bo tudi dovolj!«

Županja si je mislila: »Naša jih bo imela trideset tisoč, pa ne kron, ampak goldinarjev.«

Gospa Ana je nadaljevala: »Notarka vsa v svili! Čakaj, to ti moram povedati: Notar je prav fin gospod, ni uma-zan, ne stiska grošev in rad malo pokvarta in pokroka — kaj pa če, saj ves dan dela. Notarki pa to ni všeč. Ali naj venomer pri nji tiči, pri sitnici! — Zdaj, kadar mu pre-seda njena sitnost, pa sploh domov ne gre, notar, ampak pri nas kosi in večerja in pa Rezki, naši natakariči, dvo-ri, veš, tako iz norčije. Notarka pa ljubosumna na Rezko, ali ni to neumno? — Sinoči pri večerji notar, dobre volje, trči s svojim kozarcem ob kozarec svoje milostljive in ji reče prijazno: »Servus!« zmoti pa se in ji reče name-sto: ‚Servus, Minka!‘ — ‚Servus, Rezka!‘ Tačas notarka kvišku, kakor da jo je pičil gad, vsa sem bila trda. Zdaj-le bo pa klofuta priletela, adijo bal, sem si mislila! No-tar pa — nak, kako je ta človek premeten — hitro pre-vrne svoj polni kozarec po njeni obleki, ravno v naroč-je se ji je izlilo — pa je bila jeza pogašena. Tako se je de-lal, kakor da se mu je po nesreči pripetilo, ali jaz sem na-

tanko videla. Spravil jo je domov, da se preobleče, pa je prišel nazaj brez nje in bil prav dobre volje.«

Tako je gospa Ana še naprej pravila o balu, in ko je bil bal do kosti oglodan, še o tem in onem, kar je bilo novega v Lučah: o dacarju, kako nagaja, o davčnem inšpektorju, kako jih privija, pa mu je zadnjič dala pod nos: »Kajne, gospod inšpektor, davek se pravi zato, ker se z njim človek davi!» in o novem sodnem pristavu: ta nič ne pije, zvečer v sobi sedi in študira; mož »Zlati volk«, je rekel, da mu bo stanovanje odpovedal; če ne da nič zaslužiti?«

Ura je bila in bila, preden je gospe Ani potekla štrana, pa bi ji še ne potekla, da se ni razgreta gospa županja preveč smejala vsaki novici. Ta smeh je cikal na zasmeh, zato je gospo Ano nehalo veselje pripovedovati in rajši je prepustila besedo županji.

»Ljuba moja,« je rekla, »zdaj pa ti govori in povej, kako se kaj doma ravnate. Zadnji čas ste kaj mogočni, nič vas ni blizu, nič ne pišete, vse mora človek šele po tujih ljudeh izvedeti. Kdaj pa bo kaj z Julko? Ali se smeste čestitati? Slišali smo, da je zaročena ...«

Županja je začutila želo v teh besedah in zabliskale so se ji oči: »To je pa že od sile, da so tako zlobni jeziki. Nič ni res, še senca tega ne. Zdaj bi pa le rada vedela, kateri rogač ima tako peklensko veselje, o mojem dekletu razdirati take čenče, rada bi mu malo stopila na jezik.«

»Ali je to kaj hudega?« se je hlinila gospa Ana. »Saj ni nič hudega! Dekleta so vendar zato, da se pomože. Res ne vem, kdo je pravil. Muhoborci, ko pridejo po opravih na sodnijo ali v davkarijo, se oglašajo pri nas na zajtrk ali kosilo, pa povedo kako novico. Da se med Podržajevim Jankom nekaj plete in med vašo Julko, tako so pravili; ne eden in enkrat, ampak več in večkrat. Saj so hvalili fanta: rekli so, da lepo poje, posebno tisto od ‚Pijanega študenta‘. Ni še nič, seveda ne, so rekli, pa bo že še; sicer pa, saj je pri vas vsega dosti.«

»Zato nas pa obirajo,« se je hudovala županja, »ker kaj imamo. Sama zavist jih je, teh ljudi. Podržajev Janko, Podržajev Janko, prav na tega čakamo! Kaj pa naj storim?! Pota mu ne morem prepovedati mimo hiše, oči mu ne smem izkopati, da ne bi pogledal Julke; ali mu naj jezik izrujem, da ji ne bo več rekel ‚Dober dan!‘ In sploh, naša zijala, kaj bo tak otrok, saj vidiš, da je še vsa neumna.«

»O, to nič ne de,« je nedolžno rekla gospa Ana, »saj nekaterim se še prav poda, če so neumne.«

»Čakaj,« si je mislila županja, »zdaj pa prideš ti na vrsto.« Oberoč je ljubeznivo prijela sestrično za desnico in rekla: »Eno novico ti pa vendar vem povedati. Pomisli, Ana, čez štirinajst dni gre moj mož še z dvema odbornikoma k sodnemu predsedniku v mesto, stvar je že tako daleč dozorela: v Muhobor dobimo sodnijo!«

»Tako, sodnijo?« je z visokim glasom dela gospa Ana. Ta vest jo je presenetila. Saj govorice so se čule, da si Muhoborci žele sodnije. Pa kdo bo željam in govoricam pripisoval kaj važnosti! Zdaj ji ni bilo jasno, kako stališče naj zavzame nasproti nepričakovani novici. Vsekako jo je dražilo že to, da se županja veseli. Zaletel se ji je zrak, pokašljala je in rekla: »Tako? Nisem še slišala.«

»Da,« je rekla kar najslaje županja, »stvar je tako rekoč že dognana. Luški sodniji vzemo pet občin, sodniji v Račjem in sodniji v Robu pa tudi vsaki eno; vse te občine pridejo pod novo sodnijo, pod našo sodnijo. Par uradnikov boste seveda izgubili tu v Lučah; vem, da boste veseli, ko imate samo škodo pri uradnikih.« In uživala je sladki sad maščevanja in zraven srknila malo vina, da je s čašo prikrila škodoželjnost, ki ji je preočito zaigrala po licu.

»O, zakaj pa ne!« je odgovorila gospa Ana in se še vedno ni mogla ujeti. »Zaradi mene! Jaz vam ne zavidam sodnije, jaz ne, jaz vsakemu vse dobro privoščim. Seveda, mi smo prizidali dve stanovanji za uradnike, prizidali smo salon, ti stroški se nam morajo povrniti; če jih drugi ne povrne, jih pa mora muhoborska soseska. Saj so doktorji na svetu!«

»Prav imaš,« je pritrdila resno županja, »še je pravica na svetu. Škoda se vam mora povrniti. Ne vem, kdo

je naročil, da zidate stanovanje in salon. Če so Muhoborci naročili, naj pa Muhoborci plačajo. Prav imaš!«

Stara okajena stenska ura je počasi in z naporom zabrenčala petkrat. Rezika je prišla luč prižigat.

Gospa županja je planila kvišku. »Oh, križana gora, pet je že in mož je rekel, da morava še pred nočjo biti doma. Preljuba moja Ana, kdaj nas prideš kaj obiskat?«

»Ostani še vendar, saj se ti nikamor ne mudi, počakaj vsaj še večerje!«

»Pri vas tako hitro čas mine — kje je neki Julka? Bližnjo nedeljo vas gotovo pričakujemo.«

Tako sta se prisukali v vežo. V kuhinji sta sedeli Julka in Ančika; Julka je pestovala veliko sivo mačko, Ančika pa je živahno pravila, ne ve se kaj, gotovo kaj takega, kar ni bilo prikladno za mamina ušesa, ker je, zagledavši jo, hipoma utihnila in se zmuznila ven. Mama se je zakregala za njo, naj reče hlapcu vpreči.

Iskali so še »Zlatega volka«, pa je spal in ga ni bilo vzbobnati.

Koleselj je bil zaprežen, gospe in gospodični so se poljubile, gospe z veliko ognjevitostjo, pa z žolčem v srcu, in odpeljali sta se gospa županja in Julka — trikrat navkreber, trikrat navzdol — v Muhobor.

Doma pa je bilo še malo poloma zaradi Podržajevega Janka.

Četrto poglavje

Rodbinski posvet

Druugo jutro je bilo po sv. treh kraljih. Občinski tajnik in upokojeni nadučitelj Podržaj je stopal počasi po občinski pisarni, od peči, kjer se je malo pogrel, do okna in nazaj in premišljeval, ali bi si nabasal pipo ali ne in ali bi vzel kako pisarijo v roke ali ne: nujnega ni bilo nič, v občinskih pisarnah ni sploh nič nujnega — za tisto, kar je nujno, za tisto so orožniki.

Pa vstopi župan: »Kaj novega, tajnik?« in gre po sobi gor in dol.

»Lačen sem in žejen,« je odgovoril tajnik.

»In pa prismođa, to si še pozabil povedati,« je dostavil župan in glas mu je bil nasajen.

»Kaj pa vprašaš, če sam bolje veš,« se je odrezal tajnik.

To je bila uvertura. Potem se je župan ustavil in rekel: »Moja žena je bila včeraj v Lučah. Saj za čenčarije se ne brigam dosti, ampak to me le jezi; v Lučah ves svet govori, da tvoj Janko — da moja Julka — kakor da se med njima plete ljubezen. Tega kratko malo ne trpim!«

»Prav imaš!« je odgovoril tajnik. »Ali jim naj to uradno pišem v Luče, da ne trpiš takega čenčanja?«

»Jaz ne trpim, da tvoj pob sili za mojo zijalo,« je jezno kričal župan.

Tajnik ga je začuden pogledal. »Čemu pa kričiš nad mano, mar sem mu jaz ukazal? Glej ga dedca!«

»Ukazal! Braniti mu moraš, prepovedati. Odtod ga poženi, lenuha! — Nikar se ne reži tako neumno! Drugače te spodim s tajniškega stolca!«

»Spodi me no, župan, spodi! Sem radoveden, kje dobiš drugega osla, ki ti bo delal za te groše: še za tobak ne zaležejo. — Kar pa imaš mojemu fantu povedati, mu lahko poveš kar sam. Nemara se te zboji, če prav zakričiš nanj, pa jo kar popiha čez hribe in doline.«

»Ti si vendar oče,« je župan pričel mirneje, »saj imaš vendar kaj oblasti čezenj!«

»Seveda sem oče, toda fant ni otrok, ima že svojih štiriindvajset let, pameten pa je bolj, kakor sva jaz pa ti vkupe. Gimnazijo ima in na Dunaju je bil, da se je vpisal v visoko šolo, lump pa tudi ni, kaj ga bo pestil star upokojeni šomašter in sestradan občinski tajnik! — Pa ti strahuj svojo zijalo!«

»Saj jo!« je vzkliknil župan in se je usedel, da se je omara ob steni zamajala. Sklenil je roki, gledal v tla in se spominjal. kako sta on in žena sinoči sukala »zijalo«. »Da te ni sram ljudi, da te zdaj nosijo po jezikih! Še pogledati ga ni treba! Če pozdravi, slepa in mutasta bodi, se bo že odvadil. Tak lačen študent, nič nima, nič ni in

nič ne bo, če bo tako naprej študiral tukaj po Muhoboru. Tak ni zate, na kaj se pa hočeta vzeti?!« — In na ta lepa očetna in materina svarila in poduke ni imela jokajoča se zijala drugega odgovora nego: »Saj se nočeva vzeti, saj se imava samo rada.« — Nezaslišano! Taki nazori! — Ali pa je vse vkupe le otročarija?

Tajnik je enakomerno hodil svojo pot od peči do okna in nazaj in niti ni prekinil svojega romanja, ko je župan zopet povzel besedo.

»Saj vem, mladost — norost! Boli me pa le, da se mi bega otrok. Pa tudi za tvojega ni prav, da ima misli drugod kakor pri svojih knjigah. Nič ne rečem fantu: čeden je in postrežen in pošten, toda od tega ne bo živel. Tukaj doma se ne bo izšolal za jezičnega dohtarja, pa če Matuzalemovo starost doseže — to lahko sam izprevidiš, tajnik! Zato ga pošlji na Dunaj, če zmoreš; če ne zmoreš, naj si pa drug kruh izbere. Tukaj in tako le leta trati in moči; škoda zanj!«

Tajnik je postal, potegnil si je z roko čez visoko čelo in sive lase in še enkrat si je potegnil in tiho je odgovoril:

»Misliš, da mene ne skrbi? Toda edini otrok je, stara sva, žena boleha, težko je nama poditi ga po svetu, ko je tako rad doma — pa odlašava in odlašava.«

»Težko je na svetu, težko!« je vzdihnil župan in se vzdignil s stola. Krepko je tajniku segel v roko in odšel.

*

Pri Podržajevih so odkosili.

Mamica Podržajeva se je pobožno prekrižala; sklenila je roki v naročje, globoko zasopla in zašepetala predse molitvico, ki se jo je bila naučila od svoje mame, ta od svoje in ta od svoje: »Čast in hvala Bogu, sv. Janžu, vsem jogrom božjim, da smo jedli, da smo siti. Bog nam nagemraj ne samo deset — ampak stokrat. Amen.«

Potem se je z rokama uprla v mizo in se počasi dvignila, poznalo se ji je, da jo bole noge; včasi ji je bilo bolje, včasi slabše, kakor je nanese vreme. Pričela je pobirati jedilno orodje in skladati krožnike.

Pa je odzadaj pristopil Janko in jo je objel čez rami. »Le pustite, mamica, bo že ata pospravil in venkaj nesel. Mamica pa bo zdaj legla, časopis bo čitala in se odpočila.«

Mama je ljubeče pogledala sina in potem moža in mož je rekel: »Le pojdi, mama, in se odpočij, bova že s fantom vse opravila.«

»Sta že pridna,« je odgovorila in z dostojanstvom kakor kraljico jo je odvedel Janko k preprostemu divanu. Pod glavo ji je dal blazinico, nogi ji je zavil lepo gorko v odejo, na nos ji je nataknil očala — od krošnjarja so bila kupljena in prav poceni — in v roke ji je dal časopis, ki ga je župan posojal tajniku.

Oče in sin sta se spravila iz sobe, oče je šel v kuhinjo

pomivat, sin drva cepit za hišo, mamica pa je ležala in brala in bila sila zadovoljna s svojo usodo.

Čitati pa je pričenjala ljubljeni dnevnik vedno na zadnji strani. Črno obrobljena mrtvaška naznanila in zahvale so jo najbolj mikale; dan na dan je čitala isto in isto klobaso o nepozabnem soprogu oziroma očetu, bratu, stricu in starem očetu, o hiši žalosti itd., pa ji ni kar nič opešalo zanimanje za ta predel dnevne literature. Zamolčati ne smemo, da ji čitanje ni šlo posebno gladko od rok, slabe oči in drobn tisk so jo ovirali. Mrtvaška naznanila in zahvale so se dale seveda še najglaje čitati; da je le videla začetek stavka, pa je vedela, po katerem kopitu bo šlo naprej; kolikor toliko ji je prav ta okolnost priljubila žalobne te sestavke. — Za njimi so prihajale na vrsto dnevne novice. In je čitala:

»Gospod nadučitelj Fran Loboda se je na lastno prošnjo umoril.«

Začudena je tlesnila z ustnicami, položila list po sebi, porinila očala na čelo in obrnila glavo proti durim. Od zunaj se je čulo ropotanje s krožniki: mož je pomival. Čudno, da ji mož ni nič povedal o Lobodi; ali še ni čital lista? Saj Loboda je star znanec in prijatelj! Taka nesreča; umorjen! Uboga vdova in otroci! Ta žalost! In pa to, da je bil na lastno prošnjo umorjen, kaj takega še ne! Kako je neki to bilo!

Ni ji dalo drugače, morala je poklicati moža: »Ata, ata!«

Zunaj se je zaslišal glas: »Koj sem gotov, mama.« Ropotanje je ponehalo, kmalu so se odprla vrata in vstopil je gospod nadučitelj, lično opasan s prekratkim kuhinjskim predpasnikom svoje male soproge in si je vanj še brisal roke.

»Kaj pa je, mama?«

»Ali še nisi čital? O Lobodi? Ta revež! Tako grozno!«

»Pa kaj je vendar z Lobodo?«

»Da je bil zaklan ali ubit in da je še sam prosil za to!«

Na Podržaja ni pretresljiva ta vest nikakor napravila tistega silnega vtiska, kakršnega je pričakovala žena. Odvezal si je predpasnik, ga obesil čez stol in rekel:

»Nemara si pa zopet kaj napak brala, mama!«

Gospa si je popravila očala in dvignila list; nekaj časa je trajalo, preden jo je zopet našla, to klavrno novico.

»Glej,« je rekla in počasi čitala: »Gospod nadučitelj Ivan Loboda se je na lastno prošnjo umoril.«

Mož ji je popravil: »Umirovil, mamka, ne umoril!«

Gospa je še enkrat čitala: »Umirovil. Torej ne umoril. Hvala Bogu, da je še živ. Tako hudo mi je bilo po njem, tako prijazen in vesel gospod, ali ni res, mož? Pa tudi žena se mi je smilila in otroci. Zdaj sem res vesela, da ni nič hudega!«

Brala je še en pot: » ... se je na lastno prošnjo umirovil. — Kaj se je z njim zgodilo, ata?«

»V pokoj je šel, tako kakor jaz. Sit je postal abecede in nadzornika.«

»Torej je vendar šel v pokoj! Pa še lansko pomlad, ko so nas obiskali, ni maral nič slišati o pokoju. Se spominjaš, ata, govoril je, kakor da bo še deset let služil in bogve kam prestavljen. Na, zdaj je pa šel vendar v pokoj!«

Tako je še dolgo modrovala mamica Podržajeva, preden je nadaljevala svoje razburljivo čitanje.

Stari Podržaj jo je rad dražil: »Naša mama, ko čita list, trikrat toliko doživi kakor drug človek. Najprvo se zmoti in uživa bogve kaj drugega, nego je zapisano. Potem ko se ji pojasni pomota, je, kakor nanese, vesela ali žalostna, da ni res, kar je poprej brala, to je zopet nov užitek — in nazadnje uživala še novico, kakršna je v resnici.«

Mamica Podržajeva se je torej vnovič lotila lista. Preden ji je pa zopet izpodrsnilo, jo je prekinil mož.

»Mama,« je rekel, »kadar te bo volja, se morava pomeniti o Janku.«

Mama je pogrnila časopis tja po kolenih, porinila si je očala na čelo, malo globlje je zasopla in se ni genila in tako je bilo videti, da je že pričakovala ta trenutek.

Podržaj je stopal po sobi, gladil si je čelo in sive lase in je govoril: »Doma tiči, leta mu teko, tukaj si ne poma-ga do cilja. Ali ga pošljeva na Dunaj, da skonča visoko

šolo, ali pa — ali pa se mora ozreti po drugem poklicu. Pri železnici bi morebiti še najhitreje prišel h kruhu.«

Tako je govoril Podržaj, meril je sobo in dal ženi duška za pomislek.

Ker pa le ni bilo odgovora, je postal in jo pogledal — imela je lice obrnjeno k zidu in je ihtela. Stopil je k nji in jo ljubeznivo pobožal.

»Kakor ti rečeš, mama, tako bodi!«

Obrisala si je solze, poljubila božajočo roko, mož je sedel poleg nje na rob divana, in je rekla:

»Saj imaš prav, ata. Kolikokrat sem že sama to premišljevala, podnevi in ponoči, pa nisem nič rekla, da bi ti ne bilo hudo. Čakala sem, da sam ukreneš kakor prav. — Rjavko lahko prodava, pa naj gre fant na Dunaj!«

»Pa prodajva Rjavko,« je rekel ata Podržaj, »da bo imel od kraja, potem si bo že sam naprej pomagal, kakor si pomagajo drugi — saj je priden.«

»Priden je,« je ponovila mamica in si zopet obrisala sitni solzi.

Janko je za hišo klal drva, naklal jih je za tri, štiri dni.

Potem je zapičil sekiro v tnalno, odrgnil si je roki po hlačah in vzel s skladovnice kamenotiskana pravna predavanja: brez njih se ni nikamor genil. »Zdajle malo k mamici pogledat, kaj dela, potem pa v svojo sobo v boj s tem, ,prekvatim' rimskim pravom!«

Pa je zamukala Rjavka. »O, servus!« ji je odgovoril

Janko in je vstopil v hlev. Rjavka je okrenila glavo proti njemu in zamukala dolgo in zategnjeno, češ: »Ta svet! Živa duša se ne zmeni zame!« Zopet je kazalo Janku tako, da mora odložiti mrtve pole z rimskim pravom in se pobrigati za živo in lačno Rjavko: imela je prazne jasli.

»Rjavka, Rjavka,« ji je rekel, »kadar imaš, trosiš okrog sebe in teptaš s parklji, potem pa tožiš, da nimaš. Če bi količkaj znala gospodariti, bi že lahko kaj na strani imela. Toda kaj: krava si in krava boš!«

Tako jo je oštel in je šel po sveže krme, in ko se je vrnil, kaj je videl: Rjavka je imela v gobcu rimsko pravo, ga mlela in nezadovoljna sukala glavo.

Janko se je hitro iznebil krme v jasli in rešil rimskega prava, kolikor se ga je dalo še rešiti. Žalosten je gladil, brisal in gledal ostanke pol, zmajal je glavo nad kravo in nad sabo in rekel: »Rjavka, krava, ki niti ne ločiš duševne od telesne hrane! Res je, krava si in krava ostaneš! Pa vendar boš morebiti le še prej dosegla doktorat, kakor ga bom jaz.« Premišljal je, ali bi ji odpustil ta njen naskok na vedo ali ne, čohal jo je med rogoma, tačas je vstopil v hlev oče Podržaj.

»Ata,« je rekel Janko, »tale tvoja Rjavka — zatožena! V šolsko naznanilo ji zapiši: Vedenje 5, v kot jo daj klečat in desetkrat naj prepiše peto božjo zapoved! Glej, kaj mi je naredila! Od treh pol mi je zgornji konec odgriz-

nila! Kaj, če bom prav tisto vprašan! Ali se naj izgovorim na Rjavko?»

Ata Podržaj si je ogledal žival z desne in gledal si jo je z leve in šel jo je počohat po čelu.

»Da, Rjavka, kazen mora biti! Z mamó sva se pravkar posvetovala in tako zmenila, Janko, da greš na visoko šolo. Tukaj doma nikdar ne skončaš svojega uka. Škoda ti za leta! Rjavko pa prodamo, da imaš za pot in prvi čas.«

Janko ni nič odgovoril, le zamišljen je gladil kravo po hrbtu.

Oče pa je vedel njegove misli.

»Ko odideš z doma, Janko, tako ne bo nikogar, da bi ravnal Rjavko; pa je tudi ne bova posebno pogrešala z mamó.«

»Nemara bolj ko mene! Vajina pokora sem. Saj mi je hudo.« —

»Predolgo že odlašamo. Čim prej prideš na Dunaj, tem bolje zate, ali ne?«

»To je res! Ali —«

»O svečnici imamo semenj, takole po svečnici lahko odpotuješ. — In pa —«

»Nekaj ste hoteli še povedati, ata?«

»Neumnost! Župan se boji, da mu boš snedel tisto zijalo. Jaz tako mislim, ti nisi tiste sorte, da bi se komu silil.«

Janka je oblila rdečica. »Silil se ne bom,« je odvrnil na kratko.

Oče je prijel sina pod pazduho in zapustila sta Rjavko in hlev in Rjavka je zamukala za njima: »Muuu!« zato da ni ostala čisto brez glasu v tem rodbinskem posvetu.

Peto poglavje
Zarota

Odposlanstvo je bilo v mestu in se je ob štirih popoldne vrnilo v Muhobor. Kako je opravilo, se ni dalo izvedeti, moške so se držali resno in so bili nenavadno trezni: to ni obetalo nič dobrega. Koj po njihovem povratku se je zbral občinski svet in ta je še sejal.

Mračilo se je.

Gospod Krunoslav Batič je ukazal vajencu, naj pomete in potem zapre brivski salon, poklical je Hedervaryja, Hedervary je kihnil in šla sta na izprehod, počasi in postajajoč, tja proti občinski pisarni — morebiti bo skoraj seje konec in se bo kaj izvedelo. Toda nikogar od mož ni bilo še na pregled.

Šla sta naprej, čez most mimo kapelice sv. Boštjana. — O ti kapelici je šel glas, da pri nji straši: o polnoči prihaja izza kapelice črn dedec, glave nima nič, iz nosu pa mu maha kislo zelje.

Potem sta zavila v Rožno ulico — Rožna se je imenovala, ker je v nji vedno po čem dišalo, čeprav ne po rožah — in prišla čez spodnjo brv in za cerkvijo ravno ob ogalu pri »Pikapolonici« zopet na trg.

Gospod Krunoslav je mimo oken gredoč seveda po-

kukal noter in videl gospodično Slavico — slonela je pri oknu, pred seboj na polici je imela list in si z njim kvarila oči.

Gospodu Krunoslavu ni dala vest, da ne bi vstopil.

Hedervary jo je bil že pred njim na lastno odgovornost pobrisal noter in z nosom ob tleh uživajoč preraznovrstne dišave gostilniških tal, se izgubil po ovinkih v kuhinjo.

Odprl je gospod Krunoslav vrata v gostilno, postal je na pragu in glas mu je razodeval bolesten očitek, ko je izpregovoril: »Gospodična Slavica, nemojte čitati v temi! V temi čitati je zelo kvarno za oči. Meni je to povedal neki doktor, jaz to vem. Vi si pokvarite oči, ako čitate v temi. Nemojte čitati v temi!«

»Oh,« je odgovorila Slavica, »saj se še dobro vidi.«

Gospod Krunoslav je zaprl duri, približal se je in ponovil svoj skrbni opozor: »Gospodična Slavica, nemojte! Prosim vas, kakor se Bog prosi: Nemojte čitati! Meni na ljubo ne!«

»Izborna še vidim,« je dražila Slavica Krunoslava, »glejte, kako gladko še lahko berem!«

Drsala je s prstom čez list in hitela brati: »*Ženitna ponudba*. Mlad inteligen ten trgovec v prijaznem kraju na Dolenjskem ...«

Gospodu Krunoslavu je postalo čudno pri srcu. Sklonil se je gospodični Slavici čez ramo in pogledal v list.

Tačas se je pa zgodilo, da je Slavica hitro pokrila ženitno ponudbo z roko; rekla: »E!« — kakor bi trenil, obrnila svoje lice proti gospodu Krunoslavu in s svojima ustnoma se doteknila njegovih, skratka — ga poljubila.

Vsaj gospod Krunoslav je dotrda prepričan, da se je reč prav tako zgodila in nič drugače.

Seveda čudno je in čudno se je videlo tudi gospodu Krunoslavu, da je koj po tem višku naklonjenosti gospodična Slavica kakor ljuta kača skočila pokonci, z roko udarila gospoda Krunoslava v lice, vzkliknila, pa ne preveč na glas: »Nesramnost!« in potem pričela ihteti: »Kako si upate kaj takega, kaj pa mislite o meni!«

Krunoslav Batič je bil ves zbezan. Na eni strani nič kriv in klofutan, na drugi strani sam v temi z ihtečo deklico — ako kdo pride, kaj si bo mislil! Zdelo se mu je najumestneje, da gre.

»Gospodična, ako je tako, onda zbogom!« je rekel z razžaljenim glasom in iskal v temi svoj klobuk.

Slavica si je obrisala oči in zaihtela še dvakrat skozi nos, potem si je nesla stol sredi sobe pod svetilko, zlezla na stol, snela cilinder s petrolejke in nejevoljno vzkliknila: »Ah!«

Krunoslav Batič, razdrapanega srca se obotavljajoč pri durih, je vprašal: »Ali kaj želite?« in je bil še vedno užaljen.

Slavica je zamrmrala: »Vžigalice! Pa saj grem že sama ponje —« in je čakala, da ji jih prinese Krunoslav.

Nažgala sta luč, in ko je Slavica stopila s stola, je resno pogledala Batiča v oči in rekla: »Jezna sem na vas!«

Krunoslav je odgovoril: »Oprostite, gospodična, jaz —«

Ona pa je ponovila: »Jezna!« — Šla je v kot k imenitni mizi, pometla drobtine s prta, vzdihnila in potem vprašala: »Kaj boste pili? Pivo je sveže.«

In gospod Krunoslav je obesil klobuk in palico na kljuko, naročil vrček piva in sedel na svoj stari prostor.

Slavica mu je prinesla pivo. Potegnil je pošten požirek, obliznil si pene z brk in se odhrknil, in ko ga je potem Slavica prijazno, dasi resno vprašala, ali ni dobro, je bilo zopet vse v redu.

»Fino,« je rekel in se doteknil njene roke, ki mu je ni odtegnila, »fino! Bogami, lansko poletje sem bil na orožnih vajah v Slavoniji, bogami, če bi imeli tam tako pivo! Pa ga ni bilo dobiti, makar da ste forint ponudili za vrček. Da je bil tam človek in je imel tako pivo na prodaj, ta bi bil delal kupčije: v treh mesecih bi bil bogat in bi si lahko stavil hišo. — Pa zakaj ne sedete, gospodična Slavica? Tako, prosim lepo! — Da pivo, fino je in lepo izgleda. Znete, jaz pijem pivo najrajši iz takih nizkih gladkih vrčkov, iz drugih mi ne diši tako. Moj otec je takisto vedno pil le iz takih vrčkov — bogami, kako je bil srdit, ako se mu je doneslo pivo v drugačnem vrčku —

in moj svak takisto kakor jaz. Lahko rečem, vsa naša obitelj pije iz takih vrčkov. Ali ni to čudno? Onda, ako pride na prisego — moj starejši brat, zgolj on ni pil iz takovih vrčkov; toda ta brat je umrl! Kar nas je pa živih od naše obitelji — vsi samo iz takih vrčkov!«

Tako in enako se je gospod Krunoslav Batič docela potolažen, lepo nedolžno menil z zopet pomirjeno gospodično Slavico, ko v glasnem pogovoru vstopijo gostje — prihajali so od občinske seje.

In zdaj se je tudi hitro izvedelo, kako in kaj.

Stvar zaradi sodnije je stala slabo!

Predsednik je bil sicer prav prijazen, celo za dovoljenje je prosil, ali sme med pogovorom kaditi; gori in doli je hodil po pisarni in jim razlagal: »Sodnijo v Muhobor? Mogoče! Toda zdaj? Vprašam vas, kaj pa naj počne sodnik v Muhoboru, saj ne bo imel nič dela! Te in te občine bi spadale k novi sodniji; dal sem si sestaviti in poročati, koliko dajo te občine posla v pravnih zadevah, v kazenskih zadevah, v izvršilnih zadevah, v nespornih zadevah. Premalo, vam pravim, daleč premalo! Najmanjša sodnija, kar jih imam pod sabo, ima za polovico več posla, pa še v tej sodniji nima sodnik kaj opraviti — vsak hip ga vidim v mestu. Še včeraj sem ga videl, čeprav se mi je skril za ogal ... Privoščim vam vse dobro, seveda, ampak po mojih mislih Muhobor zdaj še ni zrel za sodnijo.«

Tako so torej po vodi šli vsi lepi upi Muhoborcev! Po vodi je šla sijajna bodočnost Muhobora, vredna sijajne njegove preteklosti in po pravici mu sodeča po izrednih vrlinah kraja in prebivalstva: še preden se je rodila, je zopet zatonila!

Razburjenje, ki so ga prinašali občinski svetovalci s sabo v gostilno, je bilo torej umevno; bilo je upravičeno in tem večje, ker ni nihče vedel, ali in kaj bi bilo ukreniti vpričo novega položaja, in tudi občinska seja v tem pogledu ni prinesla nič jasnosti.

»Jej, jej,« je rekel dacar, ki je bil nekaj let preslužil pri orožnikih, »meni se je vedno tako zdelo, da ne bo nič s sodnijo. Muhobor ni pravi kraj za sodnijo in ljudje niso pravi. Da, v Lučah, tam, tam! V teku enega tedna smo imeli kar tri mrliče, tako so se klali fantini, sakramiš! V nedeljo dopoldne kar pred cerkvijo vpričo nas orožnikov so se sprijeli z noži, zvečer se pa sploh ni nihče upal iz hiše drugače kakor z gnojnimi vilami. V Lučah, tam je imela sodnija dela! Dva sodnika, pa kakšen dan oba hkrati na komisiji, toliko je bilo samo ubojev in težkih poškodb! Kaj bo Muhobor! Zaradi par ubitih šip ali par ukradenih češpelj — se mi je koj zdelo — ne bodo ustnavljali sodnije!«

Dacarjeve besede so v živo zadele navzoče Muhoborce — bridke so bile, ali resnične! Sledil je molk.

Slednjič se je dvignil Krunoslav Batič in pristopil k darjarjevi mizi.

»Oprostite, gospodine darar, jaz ne poznam vseh postav tako dobro, nego jih poznate vi. Jaz sem obrtnik, jaz poznam samo tiste paragrafe, kateri se tičejo mojega obrta. Drugih paragrafov ne poznam, ker jih je preveč. V Beču imajo tiskarno, v oni tiskami noč in dan tiskajo vedno nove paragrafe — tako mi je pravil gospod, ki je imel v Beču službo pri onih paragrafihi. Toliko je paragrafov! Nikdo vseh ne pozna! Zato oprostite, ako vseeno rečem: To so čudne postave! Mirni državljani in pošteni davkoplačevalci, ti ne dobe sodnije, ki si jo žele in jo zaslužijo — dobe jo pa pobijalci in zločinci! Te pravice ne razumem! Jaz vas vprašam, gospod darar, in vse navzoče gospode: Ali se naj drug drugega pobijamo, da bomo vredni sodnije!«

»Glej ga brivca,« je vzkliknil darar, »kaj se nosiš nad mano! Mar delam jaz postave, mar jaz branim Muhoboru sodnijo? Rajši danes naj jo dobi kakor jutri — če bi šlo po mojem! Toda gole besede, če so še tako lepo sfrizirane in parfumirane, nič ne pomagajo.«

»Prosim, gospod darar,« je rekel brivec in bil užaljen, »jaz vas nisem žalil!«

»Mar sem jaz vas?« ga je zavrnil darar. »Kar tožit me pojdite!«

Malomamo jih je darar izpregovoril te besede in se-

gel po kozarcu, da poplakne svojo nejevoljo. Kar tako brez preudarka so bile tjakaj vržene te besede in vendar so baš te besede postale velevažni spomenik onega zgodovinsko pomembnega hipa, ko je izredna domu vdana vnema in požrtvovalnost v večno slavo starodavnega Muhobora rodila v restavraciji pri »Pikapolonici« presenetljivo misel.

Vstal je izza mize krojač Kregar, predsednik olupševalne klopi v koprivah, pogledal je dobro po sobi, dvignil je kazalec desne roke in zategnjeno zažvižgal.

In kakor se to rado dogaja, hkrati se je tudi v vseh drugih glavah zasvitalo kakor od razodetja.

Le nedolžne Slavice se duševna napetost trenutka ni globlje doteknila, nego da jo je gnalo prekiniti pomembni molk z vprašanjem: »Gospod Kregar, en štefan?«

Kregar je odgovoril: »Le prinesi, da ti ne bo treba vedno letati!«

Ko je Slavica izginila, je tiše nadaljeval: »Gospoda, koliko nas je? Deset! Mislim, da se lahko zanašamo drug na drugega. Ali stvar je važna, še po župana mora kdo. Ti, Aleš, ki sediš najbliže vrat, ti stopi ponj! Reci, njegova prisotnost je nujno potrebna, nič drugega ne reci!«

Aleš, mlad posestnik in trgovec z lesom, ki so vedeli, da malo gleda na županovo Julko, je brez ugovora izginil, druga gospoda pa je ubogala Kregarja, stisnili so se vsi okoli mize v kotu in steknili glave.

Tomaž Iskra, klepar, si je mel roke, jih podrsal po kolenih in potem izjavil: »To smo gadje!«

Kregar je natočil kozarce.

»Toda molčati, prijatelji, molčati! Vse, kar se še zmemimo, strogo zaupno! Drugače se nam vse podre.«

»Kako pa!« je pritrdil dacar. »Jaz vedno pravim: Pri nas se preveč govori. Manj govoriti, več storiti — to je prava pot!«

Oglasil se je tudi brivec.

»Gospoda me poznate, jaz nisem tisti, ki mnogo govorim. Ako bi jaz hotel govoriti, bi bil že odkraja povedal, tako in tako moramo narediti, jaz sem to znal, pa nisem hotel povedati, da ne bi kdo rekel, da vedno govorim.«

Tako so besedovali v prijetnem razburjenju. Junaška ljubav domorodna jim je polnila razgreta srca in jim delala žejo. To žejo so vrlo gasili, ko je vstopil župan z Alešem.

»Kaj pa je? Kaj se je zgodilo?«

»Le sedi, župan! Slavica, kozarec za župana!« — in že je steknilo omizje glave zopet vkupe.

Župan je poslušal in pil in čim dalj je poslušal in čim več je pil, tem bolj mu je bila stvar jasna. Rešitev, ki so jo pri občinski seji zastonj iskali, tu je ležala na dlani! Sploh te seje v pisarni — vsem se tako mudi v gostilno, kako se naj kaj pametnega sklene v pisarni! V gostilni, tam se rode misli!

Kar se je pa ta večer v gostilni pri »Pikapolonici« do-
govorilo, sklenilo, potrdilo in z vinom zalilo, ni bilo nič
manj nego

Načrt, kako se Muhoboru pribori sodnija:

§ 1. Uvažujé, da ustanovitev sodnije v Muhoboru ovi-
ra zgolj prepičlo število sodnih opravil, je sveta dolžnost
zavednega Muhobora, da to število dvigne.

§ 2. Dvigniti se morajo predvsem kazenska opravila.
Kar zmorejo druge občine, zmore tudi prebujeni Muho-
bor in ni mu treba, da zaostaje v kateremkoli pogledu za
katerokoli občino. Tudi za Lučani ne, ki imajo po tri
uboje na teden! Navzlic temu pa pričujoči odsek po res-
nem preudarku v svoj program ne sprejema ubojev, da
si v sedanjem važnem trenutku ne nakoplje neljubih za-
mer in razdirajočih nasprotstev. Pač pa se vsi pričujoči
v prid občni koristi svečano zavezujejo, da bodo do pre-
klica po vsaki količkaj zabavljivi besedi razžaljeni in bo-
do tožili.

§ 3. Vsi navzočni se zavezujejo, da si do preklica drug
drugemu ne blaga ne dolga ne plačajo izlepa: vsak mora
tožiti.

§ 4. Vso škodo, ki tako nastane temu in drugemu čla-
nu odseka, poravna občina, in sicer na ta način, da na-
kloni potrebno vsoto Olepševalnemu društvu kot izred-

no podporo, načelnik Kregar pa bo skrbel, da pride v prave roke.

§ 5. O vseh teh ukrepih — jezik za zobmi!

Vsi so podpisali in župan je spravil listino. Globoka ganjenost je obšla zarotnike, vstali so, segli si v roke, objeli so se okrog vratu in zapeli:

»Mi pa ostanemo, kakor smo b'li ...«

Zunaj je vohal po trgu čevljar Kos, kapelnik trškega orkestra, sestavljenega iz njega in dveh sinov. Bilo je v predpustu in vohal je okoli ogalov, kje bi kazalo kaj za služka.

Ko mu je torej na uho zadonelo prijazno petje od »Pikapolonice«, je šel in je pokukal noter. In nikdo drug ne bi bil tako dobrodošel kakor on.

»Črni kos, zapoj!« ga je vsevprek pozdravila živahna družba.

»Koj grem po kljun,« je odgovoril in smuknil domov. Ena, dve je bil nazaj s fantoma in z godali in že so zabučali »Mladi vojaki«, da so kar šipe zabrnele v oknih.

Tačas se je župan spomnil svojih uradnih dolžnosti. Ustavil je godbo kar v sredi komada in je ukazal poklicati gostilničarko.

»Polona,« je rekel, »red mora biti, jaz pa sem zato postavljen, da zanj skrbim. Policijska ura je potekla, ti pa imaš še odprto gostilno in ne le, da jo imaš odprto, še

godce imaš v gostilni, licence pa nobene. Tega kot župan ne smem in ne maram trpeti. Tukaj imaš listek, ta listek je pravica za čez uro in za godbo, razumeš; jutri pa pridi plačat v pisarno!»

Zdaj je bila stvar v redu in »Mladi vojaki« so se brez greha zoper cesarske postave nadaljevali.

Pa v veselem rajanju se niso pozabili resni naklepi. Kregar je vodil zapisnik o razžalitvah in razni »mulci« in »kmetavzi«, ki se drugače nikdo ni zmenil zanje, so se zdaj navdušeno jemali na znanje in točno beležili in Kosu in njegovima drugoma se je kaj imenitna zdela novotarija, da je orkester vsako psovko moral pozdraviti s tušem. Do enajste ure je bilo že pet razžaljenj, podlaga petim tožbam, do polnoči jih je bilo deset: deset stavbnih kamnov za sodnijo!

Prešerna radost je prevzela vso družbo.

S prijaznim sodelovanjem kuhinjskega ženstva se je zaplesal ples z blazino. Župan z blazino v roki se je sukal sredi kola in preudarjal, pred katero krasotico bi jo zagnal. Odločil se je za Polono. Pred njo je vrgel blazino, da se ob živahnem odobravanju veselih sorajalcev prelepo poljubita.

Pa je tako naneslo, da so se baš tisti hip odprle duri in je vstopila mati županja. Morebiti je bila že kaj časa poslušala in špegala pri durih.

»Mož,« je rekla, glas ji je bil osoren in se je tresel,

»mož, pojdi domov! Julka se joka, otrok se boji za svojega očeta!«

Župan je vstal. Polona je švignila v kuhinjo, plesalci so se potuhnili.

Župan je pogledal godbo, godba je utihnila in župan je rekel:

»Zijala se joka? Kaka pa si mati, da puščaš otroka samega, ki se joka! To spada pod paragraf! — Kregar, zapiši!«

Kregar je delal, kakor bi res pisal.

»Saj grem domov, ali ti greš z mano!« je rekla županja.

Hotela je prijeti župana pod pazduho, pa župan je dvignil roko.

»Stoj! Vlačiti mirne goste iz gostilne, je motenje obrta in spada pod paragrafe. Kregar zapiši! Žena, jaz pravim: V imenu postave, pojdi domov! — Ali naj pošljem po žandarje, da te primejo zaradi kaljenja nočnega miru? Lepa čast, če bodo žandarji gnali županjo po trgu!«

Županji se je inako storilo.

»Žandarji me pa že ne bodo gonili. Lahko noč ali pa dobro jutro, kakor hočete!« je rekla, obrnila se in zaloputnila duri.

Župan je mignil proti kuhinji in prišla je Polona in mignil je še godbi in ples z blazino se je nadaljeval tam, kjer je bil prekinjen.

Ob pol dveh je brivec hotel sesti na stol, pa ga je zgrešil in je padel pod mizo — to se lahko pripeti vsakemu človeku, ki nima zadaj oči. Držal je kozarec v roki, in čeprav je s precejšnjo silo lopnil ob tla, vina le ni razlil. In če mu je telo izgubilo ravnotežje, ni mu ga izgubil tudi duh. Komaj je sedel na tleh, že se je oglasil: »Gospoda, prosim za besedo!«

»Beži, šema,« ga je zavrnil župan, »kdo te pa bo poslušal!«

»Živio šema in tuš!« Bilo je to razžaljenje št. 11.

Ob dveh so se ravnali domov.

»Koliko dobite vi navžarji?« je godce vprašal župan.

»Šest kronic boste dali, gospod župan,« je ponižno odgovoril Kos.

»Velja,« je rekel župan, »ampak me moraš tožiti! Brez tožbe nič ne plačam.«

Za takim junaštvom tudi Aleš ni maral zaostati:

»Slavica,« je rekel »vino gre na moj račun. Koliko ga je?«

»22 litrov in godci 3, je vkupe 25.«

»Dobro, velja! Kar toži me za plačilo!«

Trinajst tožb! Pa da Muhobor ne bi dal sodniji nič dela? En sam večer pa trinajst tožb! Izredno število, velikansko število, toda nesrečno število!

Šesto poglavje

Dva strokovnjaka

Nemara med najčastitljivejše svetinje slovenskega naroda spada stara, vsepovsod razširjena, globoko ukoreninjena navada: kadar se snuje kaka stvar — vse mogoče ljudi vprašajo in poslušajo, le strokovnjaka nobenega!

Tako tudi v Muhoboru. Toliko ugibanja, krika in prahu za sodnijo! Da bi pa tudi le enemu izmed tistih, ki so vodili vso zadevo, prišlo na misel in bi se šel posvetovat k Civhi ali k Smerajcu, ki sta na samotnem koncu trga, imenovanem Brinje, imela drug poleg drugega svoji domovanji in sta na daleč okrog slovela kot najzagrizenejša pravdarja vsega sodnega okraja — tega pa ne!

In vendar Civha — kak mož je bil Civha! Na sodniji je bil kar domač! Če ga teden dni ni bilo na pregled, že so ga pogrešali, in kadar se je zopet pokazal, gotovo ga je sodnik prijazno vprašal: »O, Civha, ali ste živi? Sem že mislil, da vas je vzel hudič!«

Strokovnjak je bil v kazenskih in v pravnih stvareh.

Zaprto pravzaprav ni bil dosti. Ovaden, da, ovaden je bil nešteto krat, toda znal se je, strokovnjak, izmotati iz zank postave kakor nikdo drugi. Le kakih dvanajstkrat

je imel nesrečo in je obsedel: trikrat zaradi zajcev, dvakrat ali trikrat zaradi borovcev, trikrat zaradi jezika, enkrat zaradi lovskega čuvaja in zaradi prisege. Tri mesece je dobil zaradi prisege in vsak mesec po en post — ta kazen je bila bolj nerodna! Toda dobil jo je po nedolžnem! Resnice res ni govoril pred prižganimi svečama, tega ne taji — kar je res, je res! Ali prisega le ni bila kriva, zato ne, ker Bog, pred katerim je prisegel, ni bil pravi Bog. Pravi Bog ima na križu glavo nagnjeno na desno stran, ta pa jo je imel na levo. Ta torej sploh ni bil živi Bog, ampak levi razbojnik, pred tem pa prisega sploh nič ne velja — naj je resnična, naj je krivična, neveljavna je! Tako se je bil zagovarjal Civha pri sodbi. Pa kaj, ko sodniki nimajo več prave stare vere — obsodili so ga in Civha je prestal kazen.

To je bilo pred desetimi leti, tačas, ko se je s sosedom Smerajcem pravdal zaradi meje v gornji hosti. Tiste pravde je bilo škoda! Že je bil zmagal in sosed Smerajc je kar piskal, toliki so ga zadeli stroški. Pa je oni nesrečni levi razbojnik zasukal stvar ravno narobe!

Toda ena pravda izgubljena, kaj to Civhi! Koliko jih je pa izgubil nasprotnik Smerajec, še enkrat toliko gotovo kakor Civha! Prezgodaj se je širokoustil Smerajc okoli po krčmah: »Civha je poznan za krivoprisežnika, nobena prisega se mu ne bo več dala, vse pravde bodo zdaj moje!« Civho, strokovnjaka, ni bilo tako lahko ugnati!

Izgubil je prisego, to je res, ali priskrbel si je nadomestek, ki v pravdi še več šteje kakor prisega, priskrbel si je stanovitno pričo, pastirčka Jerneja. Komaj 14 let je bil star, nedolžen kakor angel, nič v sorodu s Civho, ta je odslej v vseh pravdah stal Civhi ob strani — vse je videl, vse je čul, na vse se spominjal, na vse prisegel — pravi biser med pričami! Civha ga je vzel kar za svojega in mu obljubil doto, tako je ljubil bistrournega fantiča. »Smili se mi,« je rekel, »ker je sirota.« — Tak možak je bil Civha!

Njegov sosed in sovražnik Smerajec je bil deset let mlajši od njega, toda v tožbah nič manj podkovan, le nekoliko previdnejši. Pravdarstvo mu je tičalo že v krvi. Njegov oče in stari oče sta bila oba strastna pravdarja, noben sosed ni vztrajal poleg njiju, vsak je hitel prodati domačijo in ubežati iz neprijetne sosesčine. Civha je bil prvi, ki je vztrajal — česar so se drugi bali, njemu je bilo v slast.

Smerajčevi so bili taki, da so se tožarili tudi med sabo. Mladi, oče sedanjega gospodarja, je npr. branil staremu pot skozi vežo, češ: »Kamrico ste si izgovorili, pota vanjo pa ne. Hodite skozi okno!« Glas o tej pravdi se je daleč naokoli ohranil do današnjega dne in govorica trdovratno trdi, da je stari izgubil pravdo in res skozi okno moral laziti v svoje stanovanje.

Ohranil se je »zamerek«, kako je potem ta za pravico

tako vneti sin sam izročal domačijo svojemu nasledniku. Ta zamerek je zanimiva priča razmer in duha pri Smerajčevih. Izgovoril si je izročevalec poleg drugega: »štibeljc do smrti in pot čez vežo v štibeljc ven in noter, pa tudi po štengah imam pravico hoditi gor in dol, in če bi hotel iti za peč, da bom lahko šel. Dve jablani sta moji, kateri si hočem izbrati, in lahko po vrtu hodim in tresem pa se tudi lahko uležem pod jablano. Pa dve kokoši, pa dam lahko valiti obema, pa kokoši imajo pravico in piščeta po vrtu hoditi in čez vežo. In če je treba jest iti, da me pokličejo ...«

O, od Smerajčevih se je dalo kaj naučiti! Mladi Smerajec, kako rahločuten je bil za pravico, namreč za svojo! Ali ni po vsej sili hotel tožiti Civho zaradi čebel, ki se hodijo past na njegovo ajdo! In zelo se je čudil, da za čebele ne veljajo tiste postave, kakor za krave, ki uhajajo v tuje.

Predale je imel polne sodnih spisov, starih zamazanih, v pregibih preperelih in novih; ta zbirka je bila rodbinski arhiv in ponos vse hiše. Ob dolgih zimskih večerih je Smerajec privlekel kak šop teh spisov na dan, družina je sedela okoli mize pri peči, in čital jih je počasi in preudarno, sukal in tehtal je prečudne pravdoznanske besede, razlagal jih je in pravil o prepirih, za katere je šlo, in družina in zlasti naraščaj, dva paglavca, so pazljivo poslušali zgodovino rodu in rodbinski duh se je

vzbujal v vseh poslušalcih in, kadar so razmere tako nanesle, da je kazalo sosedu namazati hišo in porezati cep-ljence, Smerajčevima paglavcema ni bilo treba šele uka-zovati — storila sta svojo stvar iz lastnega nagiba in sta dobro vedela: Naju ne morejo zapreti, še nimava dosti let.

Taka moža sta bila torej Civha in Smerajec in taka dva redka strokovnjaka je Muhobor šel prezirat, ko se je po-ganjal za sodnijo!

Tisti čas se je pletla med Civho in Smerajcem slučaj-no ena sama pravda — drugače jih je bilo rado več hkra-ti — pravda je šla zaradi motene posesti. Civha je bil pe-ljal gnoj na njivo in je prazni voz tako obrnil, da je zad-nje kolo steklo čez ozare Smerajčeve — hitro ga je šel Smerajec tožit in danes sta imela dan.

Klicana sta bila za tretjo uro popoldne, odpravila sta se pa po lepi navadi muhoborskih kmetovalcev že zju-traj z doma: kdo bo delal, ko ima v glavi pravdo, in kdo bo klepal doma sok, zelje in krompir, ko se nudi tak lep izgovor za kosilo v Lučah.

Prvi je šel z doma Civha. Pogledal je proti Smerajče-vi hiši, kjer je pri oknu kukal mali Tonček; zamrmral je nekaj in pljunil in jo enakomemega, trdega koraka use-kal po cesti.

Tonček je zaklical v sobo: »Ata, že gre!« — Ata Sme-rajec je bil že napravljen za pot, še hitro je ženi zabičal:

»Na očeta pazi, da ne bodo šli jajc krast iz gnezd!« in jo je ubrisal za Civho.

Tako sta hodila že od nekdaj na sodnijo: Smerajec ni zaupal Civhi, da ne bi že pred zapisano uro stopil na sodnijo in bog ve s kako zvijačo zasukal pravdo na svojo stran, Civha pa ni zaupal Smerajcu. Ta vzajemna nezaupljivost je bila tudi vzrok, zakaj sta v Lučah vsakikrat krenila oba v isto gostilno; sedla sta seveda drug čimdalj od drugega. — Tako je bilo tudi danes.

Pri »Zlatem volku« sta bila stara znanca in ljuba gosta. Zlasti kadar sta napajala vsak svoje priče, sta puščala lepe denarce v gostilni. Njuno sovraštvo je bilo gostilničarju dobro znano, upošteval ga je, pa nikdar ga omenil.

»Oče Civha, Bog daj, Bog daj!« je hitel pozdravljati, »slaba pot, kajne? Imate opravke, nonono, to je lepo, le noter, le noter! Kako pa kaj zdravje, dadada?« in že se je oziral po neizogibnem nasprotniku.

Civha je odzdravil, nezaupljivost pa ga je zadržala v veži, dokler ni začutil za sabo Smerajca. Potem šele je vstopil v sobo in se stisnil v kot.

»Zlati volk« pa je pozdravljajal Smerajca: »Bog daj, Bog daj, oče Smerajec, slaba pot, kajne, imate opravke — nononono — zdravi ste, kajpak, dadada. Le noter!«

Potisnil ga je prijazno v gostilniško sobo in Smerajec je sedel v drugi kot.

»Malo golaža najprvo, kajne, oče Civha?« je nadaljeval »Zlati volk« svojo službo. »Kakor po navadi, nono-nono, medtem bo pa kaj kosila. Rezi, Rezi! Pa pol litrčka vina, kajne! — Oče Smerajec, kmalu bo kosilo gotovo, ne bo pol ure pa bo juha mehka, dadada, medtem pa malo golaža, da ne bo želodcu dolg čas, kajne — že vem, kako imate radi — pa pol litrčka vina.«

Rezika je stregla. »Zlati volk« pa se je usedel na klop ob steni sredi obeh gostov.

»Kaj sem hotel reči, dadada, danes je ves Muhobor tukaj, župan in vsi, še brivca imajo s sabo, da, in Heder-varyja. Prejle so jo k »Pošti« zavili, nemara bo tamkaj kosilo — to pot jih ni nič blizu k nam, ne vem, zakaj ne. Ali smo se jim kaj zamerili ali kaj! — Bog ve, jaz jim ne zavidam sodnije v Muhoboru, če jo dobe, pa ne verjamem, da jo dosežejo po tem potu, kakor mislijo. — Pa nemara ste vi tudi prišli z njimi, Smerajec?«

»Ne bi vedel, po kaj,« je odgovoril Smerajec, »imam svoje opravke.« Pričela ga je pa stvar zanimati. »Kako ste rekli? Zastran sodnije v Muhoboru? Zastran kakšne sodnije?«

»Vi, Civha, ali vi tudi nič ne veste o tem?« se je obrnil »Zlati volk« do drugega gosta, ki je takisto začuden poslušal nejasno novico. »Da se poganjajo župan in pa njegovi prijatelji za sodnijo v Muhobor, to vam je vendar znano, ne? In ker sodnije že zato ne morejo dobiti tja,

ker ne bi imela v Muhoboru dovolj opravila — kajne, saj veste, kakšni so ljudje, vsak se ne požene za svojo pravico, kakor bi se moral — no, so se pa župan in drugi gospodje zmenili pa se zdaj tožarijo med seboj, veste, kar tako, kakor v norcih, samo zato, da bi bilo več tožba, dadadada, pa mislijo, da nihče ne ve in nihče ne vidi te njihove komedije, pa se jim že krave smejejo, dadada.

To se pravi, jaz se jim ne smejem, saj ima vsak človek svojo pamet in vsak človek svoj prav. — Reza, prinesi mi no, prinesi malo mesa v juhi, pa poglej, kaj je s kosilom tukajle za gospoda!«

Civha je zaničljivo pljunil pod mizo in rekel: »Takile se bodo pravdali!«

Smerajcu se je videlo umestno, da tudi razodene svoje mnenje.

»Takole v norcih se ne sme pravdati! Kaj pa, če pride na prisego!«

Civho je zbodla zadnja beseda in grdo je pogledal. »Zlati volk«, veliki diplomat, je hitro poropotal z jedilnim orodjem, hrupno se okrepčal s požirkom vina in potem naprej pravil.

»Nič ne rečem.« je rekel, »sodnijo imeti tik pred nosom, ima že svoj pomen. Ne zaradi časa in pota — dan s pravdo je tako ali tako ves zgubljen, ne? Ampak sodnik pozna svoje ljudi, ker živi med njimi. Če pride do pravde — še tožbe ne bere, kar človeka pogleda pa ve,

kje je poštenje in kje je zvijača, dadada, še na priče dosti ne da, če so prav prisegle.«

Civha se je spomnil na svojega pastirčka, Smerajec na svojo družino, ki bi potemtakem prišli ob vso vrednost v pravdi, in kosilo, ki sta se zdajle vsak v svojem kotu z njim ukvarjala, jima danes ni tako dišalo kakor druge dni.

»Zlati volk« pa je nedolžen kakor novorojeno dete nadaljeval:

»Drugi so lahko drugih misli, seveda. Včeraj je doktor Kljuka pri nas kosil — vem, da ga poznate, Piškurjevega fanta je prišel ven rezat, ima neke sitnosti: fantini so se med sabo zravšali. Doktor Kljuka je učen gospod pa nič visok, nononono, pa je beseda nanesla tudi na sodnijo v Muhoboru in sva govorila tako in tako pa je rekel doktor Kljuka: ‚Čim dalj je sodnija, tem boljša je pravica. Pravica je kakor ogenj; če je preblizu, žge, ne greje! Preblizu sodnik rad po ljudeh sodi in ne po postavah!‘« —

»Pa ...« je rekel vznemirjeni Civha, »pa ...« je rekel ogorčeni Smerajec pa sta oba hkrati obmolknila, ko sta začula drug drugega, in zakašljala sta, kakor da ni bilo nič.

»Jaz ne rečem ne tako, ne tako. Jaz prodajam, kakor sem kupil. Meni je vseeno! — Pa ne vem — ali niste prej hoteli nekaj reči, pa sem vas zmotil? — Reza, Reza, poberi no, poberi posodo, dadada, pa en litrček prinesi ti-

stega, ki smo ga včeraj nastavili, da ga pokusimo, dada-da! Kaj pravite, oče Civha, ali niste ...?»

Civho je jezilo, da je poprej tako klavrno obmolnil samo zaradi svojega sovraga in soseda, kakor da se ga kaj boji! Ne boji se ga pa ne! Udaril je torej s prsti po robu mize in možato se zadrł:

»Postava je postava! Priče so priče! Pa da priče ne bi nič štele? Tega pa ne in če gre pritožba noter na Dunaj!»

»Kajne, kajne, jaz tudi pravim. Ampak za vsako figo pritožbo na Dunaj bo predrago. Ljudstvo bo oškodovano! Kaj, oče Smerajec, kaj ste rekli?»

Smerajec si je mislil: »Civha je surovina — pozna se mu, pritepenec je s hribov: hribovec ali pa bik imata enake manire. Čemu bije po mizi, čemu pljuje po hiši! Jaz nisem tak!» Zato ni udaril po mizi, le zasmel se je gorjupo — morda se je spominjal svojih izgubljenih pravič — in je rekel:

»Vprašam, kje se pa išče zadnja in prava pravica, ali pri domačih sodnijah ali na Dunaju? Muhobor pa pravica! Kam jo bodo neki dali! Ali jo bo župan redil pri kravah ali jo bo prodajal v štacuni? Še v občinskih rečeh ne dobiš doma pravice — župan drži s svojimi prijatelji, kako pa! Zdaj bi pa še sodnijo rad spravil pod svojo komando. Pa je ne bo! Jaz pravim, da ne! Rajši ne vem kaj!»

Tako je rekel in je usekal po mizi, ker je v razburjenos-

ti pozabil, da je boljši od Civhe. Pa se je koj zopet spomnil in se jezil sam nad sabo in dal jezi duška s pljunkom, ki ga je pa tudi koj obžaloval, ker se je spomnil manire. Vse to ga je tako vznemirilo, da je izpil polno kupico do dna.

»Bravo, bravo, oče Smerajec, tako je, da! Ali ni čudno, kaj, trije smo, pa vsi istih misli! Dadada, prav imata, prav! Pa tudi ni vsakomur všeč: kar se zgodi na sodnji, še isti dan se vse raznese po trgu, zakaj vsak, komur se zljubi, lahko pride k razpravam radovednost past. Dadada, tako je!«t

»Moje tožbe niso nikomur nič mar!« se je zadrł Civha in je udaril po mizi.

»Pravdam se zase in na svoje stroške, pa ne drugim za kratek čas!« je zarohnel Smerajec.

»Zlati volk« je točil vino, ki je bilo »včeraj nastavljenno«. Tako vino, »včeraj nastavljenno«, je bilo vsak dan na razpolago, če ga je bilo treba.

»Tako se mi zdi, Muhobor ne bo videl sodnije, dokler so taki možje zoper njo. Saj sodnija je bolj za tiste, ne, ki iščejo na nji pravico, kakor za tiste, ki iščejo pri nji le profit! Kaj? Ali ni res?«

Postavil je pred Civho in pred Smerajca vsakemu svoj kozarec.

»Pa ga dajmo, no! Včeraj sem ga nastavil, ne točim ga še ne. Bog živi, oče Civha! Bog živi, oče Smerajec!«

Moža sta odzdravila vsak pri svoji mizi in pila. Vino je bilo dobro, grelo je; »Zlati volk« je imel dobra vina v kleti, le krčmarska vest in načela umnega kletarstva mu niso pripuščala, da teh ob sebi dobrih vin ne bi mešal in pačil.

Sovražna soseda je oba obhajal neprijeten občutek. Skregana sta, za smrt skregana, pa pijeta tako rekoč skupno vino! Skregana sta, pa se nič ne kregata, celo nekakšen skupen pogovor imata in »Zlati volk« nemara celo misli, da sta prijatelja ali kaj. Sram ju je bilo, kakor da grešita zoper značaj in poštenje. Družil pa je oba odpor zoper županove nakane in prav zdaj, ko sta srkala izborna kapljico, je oba hkrati obhajala misel: »Če bo sodnija v Muhoboru, pravda ne bo več prinesla prostega dne, gosposkega kosila in boljše pijače v gostilni, ampak do ure bo treba garati doma ob soku in krompirju, potem pa naravnost na sodnijo in s sodnije zopet domov! Vrag vzemi župana!« In pila sta.

»Zlati volk« je stopal od mize k mizi in je točil.

»Bog živi, Civha! Bog živi, Smerajec! Pa kaj, če bi vkuppe sedli? Bolj slab sem v noge, treba jih čuvati za stara leta, dadada! Kar semkajle sedimo v sredo!«

Prijazno je pogledal Smerajca in kar prenesel njegov kozarec na srednjo mizo.

Smerajec, prijetno razgret od vina in ves zamaknjen v pogovor, je vstal in šel za kozarcem, kakor sveti trije

kralji za zvezdo — na Civho je bil čisto pozabil. Šele ko mu je pogled zadel ob sovražnika v drugem kotu, se mu je zopet oglasila pravdarska vest in ni mogel drugače — dvignil je pest, zažugal Civhi in rekel: »Ti, ti, ti, ampak da veš, po mojih ozarah ne boš vozil, ti ...« in je nekaj zamrmral. Potem je sedel za županovo mizo. Nalašč! Zakaj pa ne!

Civha je tudi vstal. Z ušesi, očmi in usti je lovil Smerajčeve besede in si je mislil: »Če bi vedel, kaj si zdajle zamrmral, steklačar grdi — kaj dobrega vem, da ni bilo — pa bi te tožil!«

Rekel je in s kazalcem je suval v mizo: »To mi boš dokazal, da sem vozil po tvojih ozarah, da veš, ti ...« In je tudi nekaj zamrmral.

Tisto mrmranje je oba najbolj jezilo, ker sta vedela, da se v njem skrivajo najljutejša zmerjanja, ki se jim pa ne more do živega.

Civha si je rekel: »čakaj, misliš, da se te kaj bojim!« in je prav navkljub tudi prisedel k županu in tako sta se dva zakleta sovražnika iz sovraštva znašla za isto mizo.

»Bog živi!« je spodbujal »Zlati volk«. »Le dajmo ga, saj ga še imamo!« in je trčil z obema mrko zročima sosedoma in, ko so izpili, je hitel točiti in govoriti:

»Tako, tako, tako, očka Smerajec, očka Civha! Glejta, glejta, pa sem od kraja skoraj mislil, da sta danes tudi vidva prišla kar tako na videz se pravdat kakor župan in

kakor brivec, dadada, in Hedervary, zato da si pripravdate sodnijo v Muhobor.«

»Pa je ne bo!« je rekel Smerajec in je ježno pil.

»Ne bo je!« je pritrdil Civha in je pritisnil s pestjo pečat na mizo. Potem se je obrnil k Smerajcu: »Ampak ti glej na svoja paglavca, da mi ne bosta hodila nalašč hiše mazat s kravjakom! Ti ...«

»To mi moraš skazati, da sta jo moja, ti ...« se je odzval Smerajec in je kočljivi konec zamrmral.

»Videl ju nisem,« je rekel Civha, »prisežem pa lahko, da ni bil noben drug!«

Smerajec je že odprl usta — zdajle mu bo povedal svojo zastran prisege — pa je hitro vmes posegel »Zlati volk«.

»Živio, živio!« je kričal. »Da bi bili kmalu zopet tako veseli in zdravi vkupe in se radi imeli! Dadada, to me veseli, taka dva soseda — saj navzkriž povsod kaj pride — ali to mi je všeč: mož možu pove v lice, kar mu gre, pa sta zopet prijatelja. Tako je prav! Živio, živio!«

»Jaz se nikogar nič ne bojim,« je povedal Civha in je kakor v dokaz temu izpil.

»Za pravico in poštenje se zmeraj postavim,« je rekel Smerajec in ni zaostal z enakim dokazom.

»Dadada,« je hitel »Zlati volk«, »taka soseda! Sakramiš, oče Smerajec, vi ste mož, vi ste poštenjak! Kaj, oče Civha, ali ni Smerajec korenina, kaj?«

Civho je to vprašanje nekoliko iznenadilo, pa ko je vprašanje preminilo, zdelo se mu je, da lahko brez greha odgovori: »Ne rečem, da ni korenina.«

»Bravo, bravo,« je vpil »Zlati volk«, »bravo, oče Civha! Vi ste še poštena kranjska duša! Kajne, oče Smerajec, ali ni Civha mož?«

In Smerajcu je tako kazalo, da tudi ni zanikal tega vprašanja in še so pili in še so trkali in pripetilo se je, da sta dolgoletna sovražnika trčila ne le z »Zlatim volkom«, ampak v naglici tudi drug z drugim. Oba sta takoj zapazila pomoto, pa potem je kar tako ostalo in skoraj bi bila pri kapljici »včeraj nastavljenega« — ta »kapljica« je bila precej obilna — pozabila na narok in na sodnijo.

Sodniku Kvedru se je zazehalo, vzdihnil je in pričel:

»Torej: Smerajec in Civha — motena posest! Ne poravnata se tako ne, škoda besedi! So ljudje na svetu, ki sami sebe bičajo, in ljudje, ki se za žabjo dlako pravdajo do krvi; — vsak po svojem okusu! Bog daj norcem pamet in zdaj pričnimo! — Torej, Civha, kaj odgovorite na tožbo?«

In Civha je odgovoril — rdeč je bil od pijače in samozavest je zvenela v njegovih besedah: »Ta tožba je doli položena, ker sva se pobotala.«

Sodniku je nezaslišani čudež kar sapo zaprl. Naslonil se je nazaj in pogledal Smerajca.

Smerajec pa je potrdil: »Če se nočeva pravdati, se pa

ne pravdava. Ta tožba je ustavljena in poravnana.« Dobro mu je delo začudenje sodnika.

Nekaj hipov je trajalo, preden je sodniku odleglo. Civha in Smerajec da se poravnata — tega še ni doživela ta sodnija! In zdaj se je zgodilo in s tem se prihranilo zadovoljnemu sodniku toliko in toliko ur praznega, pustega dela!

»To je modra beseda! Verjemita mi, zdaj sta oba dobila pravdo! Vesta kaj? Civha in Smerajec, vidva sta najbolj pametna moža v vsem Muhoboru. Daleč bolj pametna kakor tisti Muhoborci, ki mislijo, da si bodo s prisiljenimi, norčavimi tožbami postavili sodnijo v Muhoboru. Norišnico, tisto utegnejo dobiti, norišnico, če se hitro ne streznijo, sodnije pa ne! Zbogom!«

Smerajec in Civha sta jo rezala proti domu, nekaj časa drug za drugim, nekaj časa vštric, nekaj časa sta se kregala, nekaj časa sta kovala naklepe zoper župana. Poti sta se ustavila v treh gostilnah, v Muhobor sta prišla drug daleč za drugim, sram ju je bilo, da ju kdo vidi vkupe ... Toda premirje je bilo sklenjeno.

Drugo jutro je prejel župan pismo brez podpisa:

»Jaz, tvoj prijatelj, te pozdravljam in ti pišem iz dobrega srca, da ne prideš v škodo in da ne pride občina v nesrečo, stroške in sramoto. Vsa gosposka v Lučah se norca dela iz vas in iz vaših tožba; pravijo, sodnije ne

boste dosegli z vašimi norčavimi tožbami, pač pa norišnico. Zapomni si to in prvi, ki pride noter v norišnico, boš ti, da veš, ti bik ti!»

Sedmo poglavje Najnovejše vesti

Preteklo je štirinajst dni.

V Muhoboru se je zgodilo marsikaj novega.

Pričnimo z osebnimi vestmi.

Rjavka se je preselila iz nadučiteljevega hleva v županov hlev, spremljana po solzah svojih rejnikov. Toda ni šlo drugače in, kar je res, je res: župan jo je dobro in pošteno plačal. Mu je že tako kazalo. Prihajali so čezenj časi, da je potreboval opore, in zdelo se mu je, da je ubogi upokojeni nadučitelj in hkrati občinski tajnik še najzanesljivejša od vseh.

Podržajev Janko, visokošolec, se je pripravljaj na odhod. Le na pismo prijatelja je še čakal zaradi stanovanja, potem pa hajdi na Dunaj! Svojo Čopko, ki se je nanjo vedno in vedno spominjal z milim čutom v srcu, je redkokdaj videl, še takrat le od daleč. In hudo mu je bilo.

V srcu Čopke pa je bil zadnji čas nastopil majhen preobrat. Ne zastran Janka, ne! Zastran njega je bilo še vse po starem. Le maček, ta se je moral iz srca ji umakniti novemu predmetu, ta novi predmet je bila Rjavka. Rjavka je bila zdaj deležna vse prekipevajoče ljubeznivosti Čopkine in če bi ji bilo kaj do Čopkinega poljuba na mo-

kri, mrzli smrček, pa bi ga bila nemara tudi lahko dobila. — O, da je Janko vedel, kaj sta se pogovarjali Čopka in Rjavka!

O splošnem položaju v Muhoboru bi bilo povedati, da je bil ta položaj podnevi v odločilnih krogih vobče precej mačkovit. Muhoborski prvaki so se podnevi najrajši izogibali drug drugemu, da jim ni bilo treba resno se razgovoriti o tem, kar jim je vsem najbolj težilo srce. Zvečer, da, po tretjem, četrtem kozarcu se je še vedno razvnemalo staro rodoljubno navdušenje za prospeh domačega trga in za dvig sodnih opravil. Še so se rodile in beležile tožbe, ki naj polože temelj boljše bodočnosti; a kaj ko so bile videti te tožbe, pri dnevnem svitu ogledane, tako sila otročje, da je bilo vsakogar sram nositi jih v Luče in na sodnijo.

Le Krunoslav Batič je ostal mož neupognjen in neustrašen. On edini je vestno in točno tožil za sleherni razžalitev. Možato se je vozil s pošto ali z drugo priliko v Luče, kadar je bil klican na glavno razpravo, s seboj je nosil podolgasto usnjato torbico, s kakršno hodijo odvetniki po komisijah, od daleč skoraj da je bil podoben odvetniku ali odvetniškemu kandidatu. In kako prepričevalno in dostojanstveno je znal zastopati svojo stvar navzlic neugodnim razmeram.

Sodnik ni bil naklonjen njegovim tožbam in gledal je prezirljivo, ko je vprašal tako ali enako:

»Gospod Krunoslav Batič, vi umaknete svojo tožbo, kajne, kakor po navadi? Vašega nasprotnika navzlic povabilu niti blizu ni, prič tudi ne — menda so že siti teh komedij!«

Gospod Krunoslav se ni dal zbegati takim in enakim zbadljivim besedam. Mirno in resno je spregovoril:

»Slavna sodnija, prosim za kratko besedo!«

Sodnik je rekel: »Pa bodi v resnici kratka!«

In Krunoslav Batič je govoril: »Nemojte misliti, veleučeni gospod sodnik, da ne vem, da imate polno poslov; jaz to vem, jaz imam prijatelja, pa ne tukaj, daleč proč, štiri ure vožnje odtod, ta prijatelj ima službo na sodniji, znate, ne visoko službo, skromno službo ima, ampak je pošten človek. Ta prijatelj mi je pravil ...«

Sodnik ga je prekinil: »Vse to lahko tudi konfinu pri-povedujete na cesti, gospod Batič, meni le to povejte, ali umaknete tožbo ali ne. Da ali ne — nič drugega!«

Gospod Krunoslav je položil roko z odvetniško črno torbico na srce in rekel: »Slavna sodnija! Jaz sem prekruto žaljen na svoji časti. To razžaljenje mi grize dušo, slavna sodnija, kakor da sem izgubil, pravim vam, petdesetak. Petdesetak ni mnogo za človeka, ki sedi v novcih, a za malega obrtnika, kakršen sem jaz, je petdesetak denar: koliko dni je treba, da ga prislužiš!«

»Torej ne umaknete tožbe?« je nejevoljno vmes pose-

gel sodnik. »Tudi prav! Se pa razprava preloži in se izostale priče s silo privedo.«

»Slavno sodišče! Jaz predlagam, da se izostale priče ne privedo, čemu bodo priče! Jaz sem razžaljen in sam od sebe ne bi za nič na svetu hotel odpustiti razžaljenja. A ko mi slavna sodnija prigovarja, naj odpustim, pa bodi in odpuščam. Slavna sodnija, jaz umaknem tožbo, jaz sem dober človek. Slavna sodnija ...«

Sodnik je naredil konec. »Postopek se ustavi,« je rekel in pozval druge stranke.

Tako nekako je vsakikrat opravil gospod Krunoslav pri sodniku. Potem se mu je globoko priklonil, namignil zapisnikarju in šel. Toda ni šel daleč, le po hodniku do prvih pisarniških vrat, potrkal je, pogledal noter, prijazno voščil dobro jutro, vrata zopet zaprl in šel k bližnjemu, kjer je enako storil. Tudi pri pisarni gospoda notarja je ponovil to skrivnostno početje in slednjič jo zavil v davkarijo. Na vse strani se klanjajoč je uravnaval tam svoje korake naravnost in brez besedi v zadnjo sobo, kjer je stala železna blagajna in kamor stranke niso imele pristopa. Tam je odložil klobuk in suknjo, odprl svojo podolgasto črno torbico, kakršne nosijo odvetniki s sabo po komisijah, in iz nje vzel obrisačo, da, in britev, da, in tudi škarje in glavnik, da, in milo, sploh vse, kar treba za brivski obrt. Pripravil je stol, pripravil je vodo v umivalniku in potem so polagoma prihajali starejši in

mlajši gospodje iz tega in onega urada — prvi je bil vsakikrat na vrsti gospod davkar in vse je ostrigel in obril ali oboje, kakor je nanesla potreba, v splošno zadovoljnost in za groš ceneje nego brivec v Lučah, gospoda davkarja pa celo čisto zastonj.

Ko je vse svoje naklonjene naročnike obril, počesal in ostrigel, je šel v gostilno pri »Pošti« in tam jedel poparjene, z maslom zabeljene žemlje. Poparjene žemlje je zelo ljubil, toda v Muhoboru se niso dobile in Muhoborci so bili celo ponosni na to in so zaničevali Lučane zaradi poparjenih žemelj. Tako je polagoma prišel čas, da je sedel na pošto in se zopet odpeljal v ljubljeni domači trg.

Doma pa je potem v mogočnih besedah pravil Slavici, kako in kaj je bilo na sodnji.

»Bogami,« je razkladal, »en mesec do šestih mesecev zopora bi dobil gospod župan na mojo tožbo, tako je zapisano v paragrafih! Pa sem rekel: ‚Slavna sodnija,‘ sem rekel, ‚jaz vem, kako kazen ukazujejo paragrafi na razžaljenje časti, ali tožil sem jaz in zato pravim, župan ne bo kaznovan, jaz umikam tožbo!‘ Ko sem tako rekel, pa ni smel sodnik več obsoditi gospoda župana in gospod župan je bil prost.«

Gospodična Slavica ni drugega rekla nego: »Zs«; kar z grozo jo je navdajala moč gospoda Krunoslava.

Gospod Krunoslav pa je naprej razmotrival: »Jaz sem

se že naučil polno paragrafov, bogami! Paragrafi zoper razžaljive besede: šest mesecev zapora! Ostra kazen za gole besede! Če pa koga drugače razžališ, ne samo z besedo, ampak drugače, recimo z roko, onda je kazen še mnogo višja. Če bi me kdo razžalil z roko in bi ga jaz tožil, bogami ...«

Kakor po naključju se je dotaknil roke gospodične Slavice in ker se mu ni umaknila, jo je pač še pobožal ali stisnil ali celo poljubil in vse to je trpela ugnana gospodična Slavica. Tako je prekanjeni gospod Krunoslav koval svoje železo.

Izmed važnejših domačih vesti bi bilo še zabeležiti, da je med kočarji, ki so izdelovali »klince«, vrelo.

»Reveža se že res vsakdo loti,« so rekli. »Župan, ki v rešetih spravlja bankovce, bi nam revežem rad odjedal še tiste krajcarje, ki jih včasih zaslužimo za pot na luško sodnijo. Ne maramo sodnije v Muhobor, pa župana tudi ne takega!«

In so imeli svoje skrivne shode in pomenke.

Tako se je torej pletlo življenje po Muhoboru.

Tiste dni je bilo, pa je sedel v občinski pisarni tajnik Podržaj; kadil je pipo in obračal dopis luške sodnije s to vsebino: Občina nasvetuj sposobnega moža, kateri bodi za sovaruha osmim sirotam ubogega gostača, ki ga je bila pretekli mesec pobrala smrt! — Koga bi nasvetoval?

Vsak se bo branil. Da, če bi sirotki imeli kaj dediščine, potem bi jim ne bilo sile za varuha, tako pa ...

Tačas so se po veži začuli krepki koraki. Tajnik jih je poznal, še pogledal ni proti durim, ko so se odprle in je vstopil župan.

»Zanikrna sodrga, bes te plentaj!« se je jezil. »Ali si videl, tajnik, kako svinjsko so mi nocoj namazali hišo s kravjakom?«

»Dobro so jo namazali,« je rekel tajnik, »prav gospodsko!«

»Če jih dobim v roke, sakramenske falote ...« je rohnel župan.

»Ali jih ne poznaš?« se je začudil tajnik. »Glej, pa sem mislil, da si jih sam najel! Veš, zaradi dviga sodnih opravil ...«

»Šema, kaj bi norce bril,« ga je nejevoljno zavrnil župan. Ustavil se je pred njim. »Ne vem, kaj me vedno špikaš s sodnijo. Mar ti ni všeč, da dobi Muhobor sodnijo? Ali si občinski tajnik ali ne, ko tako rekoč nasprotuješ očitnim koristim trga?«

»Župan, imej pamet!« je rekel tajnik. »Na tak način ne dobimo nikdar sodnije, razen če postane Krunoslav Batič pravosodni minister. Saj gospodje zgoraj, ki imajo stvar v rokah, niso tepci.«

»Zakaj bi ne dobili sodnije? Edini zadržek je preniz-

ko število tožba in pravn. To število pa zdaj raste, izredno raste!«

»Ali za koliko časa, župan! Saj vidiš, že zdaj se nikomur več ne ljubi letati v Luče, kjer ga gledajo kakor kravo s klobukom. Vem, da se tebi tudi že upirajo te kome-dije! Le brivec, edini brivec skrbi še za dvig sodnih opravil.«

»Saj je plačan za to,« je rekel župan.

»Se že še naveličaš plačevanja,« je pripomnil tajnik. »Ali res misliš, da se vam visoka gosposka usede na vaše predpustne tožbe? Drugega Muhobor pri vsem tem ne bo dosegel: nesmrtno se bo osmešil pred širnim svetom do poznih rodov. Sodnije pa ne bo dobil. Kvečjemu norišnico!«

»Bomo videli!« je rekel župan. »Poslanec nam jo je obljubil. Zato ne odnehamo, pa ne odnehamo. — Sicer pa, kdor sliši tebe in tvoje besede, bi lahko mislil, da prav ti in nikdo drugi ne tiči za onim prijaznim pismom brez podpisa.«

»Bi se mi pač škoda zdelo črnila in papirja,« se je zakrohotal tajnik. »Še pisal ti bom, kar ti lahko naravnost povem v lice! — Kje so pismo skovali, ni težko uganiti. Le dokaza nimaš, da jih primeš.«

»Ali tudi ti misliš tako, da sta pismo in kravjak iz istega vira?«

»Kako pa drugače! Kravjak, to je tako, kakor bi bili

pustili svojo posetko. Ono noč so ti cepljence porezali — to je tudi njihova osebna stroka,«

»Prekleti lumpje, pa kako zdaj vkup drže! Nič več se ne tožarita med sabo, rokomavha. Čakajta, vaju že še dobim v pest, pa če sam ponoči stražim okoli hiše. Tako je! — Ali je treba kaj podpisati?«

»Tukajle vpraša luška sodnija, kdo naj bo za varuha Škrjančevim sirotam? Koga naj nasvetujem, kaj praviš?«

»Kar zapiši tistega falota Civho ali pa Smerajca ali pa oba, da bosta imela vsaj kaj sitnosti in zastonj potov, rokovnjača zanikrna!«

»Pa se bosta branila.«

»Naj se, pot bosta pa le imela na sodnijo. Če se ubranita, potem je še vedno čas, pa ti prevzameš sovaruštvo, saj tako nič nimajo škrjančevi.«

»V hudi revščini so,« je rekel tajnik, »če bom jaz sovaruh, jaz se bom potegnil zanje, občina jim mora dati pošteno podporo, ti so resnično potrebni.«

»Kje bomo pa jemali! Ne boš za sovaruha! Boš pa potem zapisal svetovalca Čemžarja, ta se najbolj repenči zoper vsako podporo — naj nadenj leta vdova s svojim drobižem, bo videl, kako je to. Ali najprvo mi zapiši Smerajca in Civho! Vrag ju raztrgaj na drobne kose! — Ali je še kaj drugega? — Pa adijo!«

Krenil je proti durim, toda postal je in nejevoljno vzdihnil:

»Vsega sem sit, tja bom vrgel županstvo, pa bo! Človek se peha in trudi za občino in, kar žanje, sta zasmeh in sovraštvo. Pa še pekel doma! Kako se mi nosi moja stara, s kakimi očmi me hodi gledat! Namesto prijazne besede pa ,m' pa ,oh'. Dvajset let sva že poročena, vedno sem bil z njo zadovoljen, s tako pa, kakršna je zdaj ...«

»Kaj pa, ali je ona zadovoljna s tabo?«i je vprašal tajnik.

»Ona, ona? Ona nima prav nič vzroka, da bi se pritoževala. Pa saj veš, kake so ženske. Ne vidijo čez lastno gnezdo, dela in žrtev za javni blagor ne razumejo! Moja stara — edinole gostilno vidi, seje pa ne, ki je v gostilni! — Vidiš, tajnik, ti bi ji lahko to dopovedal, tebi bo več verjela kakor meni. Saj se že lastnega doma bojim. Tako ne gre naprej! In še Julka ... pa kaj bi pravil! Daj, daj, tajnik, če le moreš! Pa adijo!«

Slučaj je nanesel, da je baš tisti čas, ko sta se župan in tajnik po svoje tako posvetovala, županja bila pri tajnikovi ženi gospe Podržajevi.

Rekla je, da je kar tako, slučajno in mimogrede, pogledala noter, kaj dela kaj gospa; hkrati je položila na kuhinjsko mizo precejšen omotek; naj se gospe ne zdi za malo, včeraj so klali pa prinaša pokusit kolin!

Človek bi mislil: tega omotka gotovo ni kar tako, slu-

čajno in mimogrede, zdoma s seboj vzela — toda uvaževati je, da ženska logika hodi svoja pota.

Gospa nadučiteljeva je sklepala roke, kaj da pomeni taka velika čast, in vedla je poset v sobo.

»Oh, saj moram koj domov!« je rekla županja, pa se je usedla, kakor da hoče korenine pognati. In potem je pravila o Rjavki, da zdaj že rada žre in da sta z Julko dobri prijateljici in da se bo šla Julka kuhat učiti, toda ne ve še, kam bi jo poslala. V Luče je ne da k sestrični — ne kaže; morebiti rajši v mesto. Take skrbi so z otrokil Ali je mladi gospod že šel na Dunaj? Bog mu daj obilo sreče!

Nenadoma se je županja pričela jokati, krčevito je ihtela in se tresla po vsem životu.

Prestrašena gospa nadučiteljeva se je usedla k nji na divan. Tolažila jo je in božala in ni vedela, kaj je in kaj bi storila; spomnila se je, da možu pri notranjih zadevah dobro stori brinovec in vprašala je, če sme postreči s kozarčkom ...

Županja se je polagoma toliko pomirila, da je, gajnena odklonivši ponudeno okrepčilo, slednjič razodela, kaj ji teži srce in kaj jo je pravzaprav privedlo pod to nizko streho.

»Oh,« je rekla, »ta nemarna sodnija, koliko nesreče je že spravila nad našo hišo! Moj ‚človek‘, taka duša, zlata vreden — ali odkar po Muhoboru straši sodnija, ka-

kor izpremenjen! Vsak večer ponočuje po gostilnah, pravi, da imajo seje, pa ni res: pijejo pa plešejo, grdobe! Oh, kako je pameten vaš gospod, da ne gre blizu! — Kakšen potem domov prihaja — saj me je sram praviti! Zjutraj ga boli glava, slabe je volje, ves čas kriči na nas ženske. Uboga naša Julka, že tako je bil plašen ta otrok, zdaj se kar skriva, nič ne govori, kar vidno pojema. Ljudje mislijo: „Da, pri županu, vsega imajo dosti!“ Pa najpomembnejšega nimamo — rodbinskega miru.«

Gospa nadučiteljeva je vsa zbegana poslušala, spodobilo bi se, da bi kaj vmes rekla, toda kaj, da ne bi bilo razžaljivo za gospoda župana. Majala je torej zgolj z glavo, sklepala roke, tleskala sočutno z jezikom in izjavila: »Ti moj Bog, ti moj Bog! Ali bi vam lahko postregla z malinovcem ...«

»Prosim vas, gospa nadučiteljeva, ostanite tukaj, ničesar ne nosite! — Če mi hočete ustreči, nekaj bi vas prav lepo prosila. Vaš gospod je tako pameten mož, najbolj pameten v vsem trgu — moj mož ga močno čisla, čeprav sta si dostikrat navzkriž. Prosim vas, gospa nadučiteljeva, sporočite svojemu gospodu, da ga prav lepo prosim, naj dopove mojemu možu — bo že vedel sam, kako — da sta žena in otrok več kakor tista sodnija v oblakih, ki si je ne bodo nikdar prikrokali, priplesali in prizmerjali. Prisiliti se ne da nobena stvar. Tako pravim: Če je božja volja, dobimo sodnijo v Muhobor, pa če mezinca ne

ganemo. Če ne, nas pa tudi ne bo konec! Toda v takem živeti je huje od vic; rajši greva proč obe z Julko — nikdar več naju ne bo videl.«

Solza hudournik se je iznova udri po rejenih licih županje.

Gospa nadučiteljeva je tresla županji roko in ji obljubljala vse, kar je želela.

Poslovili sta se zelo prijateljski in županja je gospo nadučiteljevo za slovo celo poljubila; ali na ustni ali na lice, tega se gospa nadučiteljeva že koj po dogodku ni mogla več spomniti, preveč je bila razburjena.

Nadučitelj je, domov prišedši, poslušal ganljivo historijo o obisku županje in rekel: »Župan bi rad, naj mu izpreobrnem ženo, žena pa narobe, da ji moža! Dvesto kron imam letne plače kot tajnik. Za tako malo denarja preveč zahtevajo službe. Če mi ne povišajo za štirideset kron na leto ali recimo vsaj za šestintrideset — ne vem, kaj bom storil!«

Osmo poglavje Ubegla Rjavka

Bližal se je dan, da Janko odpotuje na Dunaj. Po večerji, ki je bila bolj tiha, je mamica s svojim drobnim glasom zapela: »Bratci veseli vsi, tralala, tralala ...,« razposajeno je plosknila v suhi roki in rekla: »Salamu-ca, Janko, korajža velja! Ata, daj, daj fantu kaj drobiža, naj gre malo ven med ljudi, da se razvedri. Saj je res, kaj bi se vedno doma kisal!«

»Rad sem doma,« je z ljubeznivim pogledom odgovoril Janko.

»Idi, le idi,« se je oglasil oče Podržaj in jemal denar iz vezenega mošnjička, »in adijo reci družbi — ko že popjutrišnjem odpotuješ. Saj te imajo radi.«

»Še ti pojdi, ata!« ga je spodbujala žena.

»Ata bo šel v zaspanijo,« je odgovoril ata in je resnost tega svojega naklepa podkrepil z odkritim, melodično zaokroženim zdehom.

Janko je šel torej sam k »Pikaplonici«. Sprejel ga je glasen krik in smeh. Družba, ki je bila nocoj številnejša nego običajno, je sedela in stala okoli gosposke mize v kotu in vsa pozornost se ji je očitno obračala v gospoda

Krunoslava Batiča s cvetko v gumbnici, — komaj da so utegnili odzdraviti Janku in se mu umakniti, da je pristavil stol. In ko se je hotel usesti, so se kar trije hkrati zadrli vanj:

»Kaj pa, ali ne boš čestital? Torej čestitaj no! Čestitaj srečnemu ženinu!«

»Kaj se je pa zgodilo?“ je začuden vprašal Janko.

S krohotom se mu je razodela velika novica: »Krunoslav se je zaročil s Slavico!«

Janko je čestital brivcu. Burkasti smeh družbe mu ni bil pogodu; videl je, da boli brivca in ga draži.

Povzel je besedo dacar: »Tako je pač: tisti, ki so v kurniku, tišče ven, oni, ki so zunaj, pa v kurnik.«

Poštar si je iztrkal pipo na tla, na novo si jo je nabasal, pogledal v Krunoslava, zažgal si je pipo in potem mu prikimal. To je pomenilo: »Nič se ne boj, bo že šlo! Če ne dobro, pa slabo!«

Kregar je trcil ob brivčev vrček. »Bog te živi, Kruno, pa glej, da svet ne izumre!«

Splošen krohot, trkanje, Janko je sedel brez pijače.

Rodè je z nožem bil po čaši. »Postrežba na dan, kje si!«

Iz kuhinje je prišla Slavica z novim predpasnikom — več je bilo čipk na njem nego platna — za pasom cvetko, v lasih rdečo pentljo.

»Hola, nevesta!« je kričal Rodb in tolkel s čašo po

mizi. »Nevesta, ali misliš, da smo v Kanigalileji, da nas puščaš kar suhe. Janko že tako zabavlja — pazi, da te ne raztrga po listih!«

Janko je stopil k Slavici in ji dal roko. »Gospodična Slavica, prav od srca vam čestitam,« je rekel in nekako milo se mu je storilo. Že dolgo jo je pač poznal.

Beseda od srca je našla pot v srce. Gorko mu je stisnila roko in se zahvalila — on je bil prvi, da ji je čestital brez žaljive primesi. Pa tudi gospodu Krunoslavu se je zdelo dobro in obraz mu je vidno zlezel v najljubeznivejše poteze.

Slavica je pobrala prazno posodo z mize.

»S čim vam postrežem, gospod Podržaj?«

»Vrček prosim, gospodična, vrček!«

»Poglej ju živ človek,« je Kregar pogreval stari dovtip in gledal Slavico in gledal Batiča, »ali ni to imeniten par? To bodo otroci!«

Slavica je zbežala v kuhinjo, Krunoslav pa je prosil:

»Nikar! Kadar smo sami med sabo in si delate norca iz mene — jaz sem tega vajen! Ali gospodično Slavico take šale bole, to vidim jaz, to vidite vi. Nikdo nima rad, da ga žališ; jaz nimam rad in vi, gospoda, nimate radi, pa nima niti gospodična rada — zakaj bi jo žalili! Prosim vas, gospoda!«

Kregar se je otresal teh besed.

»Kakor želiš, Kruno, tako pa bo! Bom pa od jutri na-

prej prihajal s cilindrom, saj ga imam še z maškerade, in z belimi rokavicami, ako bom hotel čašo piva. Bog te živi, brivska duša!»

Tako se je po muhoborski navadi pletla zabava in Jan-ka je mikalo, da čimprej zopet odide.

Pa je prikrehal še župan. Zopet krik in smeh, razodetje novice in čestitanje. Pozdravil se je tudi z Jankom.

»Glej, Janko! Sem mislil, da ste že na Dunaju. Pojutrišnjem greste, pravite? Le dobro opravite, lahko postanete še velik gospod. Zakaj pa ne! Še v državni zbor vas volimo, boste po dvajset kronic vlekli na dan!»

Zdaj ko je bil župan tukaj, je prišla tudi vkupna pijača na mizo — ta navada se je bila že ukoreninila. In potem je morala še Polona noter.

»Polona buzarona,« je rekel župan, »daj sem roko, da ti čestitam! Zdaj, ko boš oddala hčer, se pa lahko še sama omožiš.«

»Da: štirim na ramo, hajd v jamo!« je odgovorila. »Kaj sem pa hotela, saj se ni dalo več gledati,« — šegavo je zažugala bodočemu zetu — »to je vedno tiščalo vkupe! Treba je bilo narediti konec. — Otroci delajo sive lase!»

»Kaj sive lase!« je hitel dacar, da ga kdo ne prehit. »Zdaj dobiš takega zeta: namaže te in čez noč boš zopet črna kakor kavka.«

Med splošnim smehom se je poslovil Janko — nocoj

mu je manjkalo dovzetnosti za domorodno duhovitost muhoborsko.

Mati Polona je zopet odšla v kuhinjo. Na poslovivšega se Janka prostor pa je morala sesti Slavica — tako je zahteval župan. Dobila je svojo čašo in župan je napil.

Rekel je, da brivcu niso nikdar dosti zaupali, ker je z vsemi mazili namazan. (Krohot! Krunoslav si je grizel smeje brke. Slavica se je nemirno sukala po stolu). »Tega se pa vendar nismo zanašali, da je tak hajduk, da nam ugrabi najlepšega dekleta!« (Živio! Brivec in Slavica sta se zadovoljno oddahnila — toda prezgodaj!) »Zaročene mu paru vsi prisrčno čestitamo, tebi Krunoslav pa povrhu svetujemo: pazi, da ne doživiš, kar ti obeta tvoje ime, da ti v zakonu ne zraste krona na tvoji maziljeni glavi — v podobi rožičkov!« Pomigal je s kazalcema vrh glave in omizje je kar vriskalo od veselja.

Župan je bil jako zadovoljen s svojim govorom, veselo so zveneče čaše, trkala sta tudi Krunoslav in njegova nevesta — kaj sta pa hotela! Toda radost jima ni posebna odsevala z obrazov.

Potem ni bilo drugače, vsi so silili vanj — gospod Batič je moral odgovoriti. V njegovem glasu pa je bilo nekaj, kar se ni ujemalo z razposajenim razpoloženjem družbe. Rekel je:

»V imenu svoje drage in čislane neveste in v lastnem imenu se lepo in cifrasto zahvaljujem za napitnico in

sploh za vse čestitke. Jaz nisem dovtipen človek, zato se dovtipnemu govoru gospoda predgovornika in vsem drugim dovtipom tudi ne morem odzvati enako dovtipno. Zato se zadovoljite z resno besedo! Gospoda, da sem se zaročil z gospodično Slavico, to ni nikak slab dovtip, ampak je istina! In zaročil sem se, ker mi je tako ukazalo srce, ne pa zato, da ima slavna gospoda pri pijači svoje burke. Akoprav sem brivec, dušo imam pa le. Hvala lepa!»

Mojdunaj, ta poper je bil hud! Tako uničujočega odpora gospod Batič pravzaprav ni nameraval že od kraja, pa se je bil spotoma ob lastnem govoru bolj in bolj razburil. Taka je bila moč njegove besede.

Usedel se je in tresla se mu je roka, ko je nesel vrček k ustom.

Slavica je tiho vstala in izginila od mize v kuhinjo — nikdo je ni zadrževal. Komaj še da je odnesla suhe oči.

Mučni molk je prekinil župan. Rekel pa ni nič kakor: »Čudim se ... čudim se ...« in majal je z glavo.

Potem se je, hoteč rešiti položaj, ojunačil dacar in udaril po šaljivi struni.

»Beži no, beži, šalobarda!« je rekel. »Kaj ti pa je? Ali so se ti možgani prismodili, kaj, ko si zjutraj si žgal tiste svoje lepe kodre, ti mila Jera ti neumna!«

Dacarja so gotovo navdajali najboljši nameni, učinek

njegovih besed pa je bil ravno nasproten, nego ga je pričakoval.

Krunoslav je vstal izza mize, bliskalo se mu je po čelu in v očeh, tresel se je od togote in kadar je bil togoten, mu je usahnil vir besedi.

»Prepovedujem si, prepovedujem si!« je ponavljal. »Vsako razžaljenje si prepovedujem. Tožil bom!«

Tako je govoril in v čast mu je škrti: dasi so mu od jeze škrtetali zobje — meje dostojnosti ni prekoračil!

Omizje pa le še ni dalo miru in oglasil se je Kregar.

»Tožil, seveda boš tožil, saj moraš tožiti zaradi dviga sodnih opravil v Muhoboru. Ti boš tožil, župan pa plača stroške.«

Krunoslav je žugal s prstom.

»Šale je konec! Zdaj gre za res — boste že videli! Pet mojih tožb visi — nobene ne umaknem — nobenemu ne odpustim: vsi boste sedeli, vsi! Naj pa župan potem vam povrne stroške, meni jih ne bo več treba! In še sedet naj gre namesto vas! Zbogom!«

Izvil se je izza mize in odšel in ko je bil pri durih, se je spomnil na klobuk na kljuki nad mizo, pa se ni maral vrniti, da ne pokvari mogočnega vtiska svojega odhoda, in je odšel kar brez njega. Zunaj v veži ga je že pričakovala jokajoča se Slavica — poslušala je bila pri kuhinjskih vratih in, ko je odhajal, hitela naokoli, da ga je ujela v veži.

Z ljubečo roko ga je vedla skozi vežo v kuhinjo. Tam so ga posadili k ognjišču, mama so skuhali vina s sladkorjem in cimetom in Krunoslav se je polagoma pomiril in tudi dar prejšnje zgovornosti se mu je zopet vrnil, hvala Bogu! — V gostilni je pa tisti večer stregla le še Mica, kuhinjska. —

Zunaj je bila lepa noč. Nebo temno brez meseca; na severnem delu neba so živo migljale zvezdice, ob jugu so se vozili oblaki. Okoli ogalov hiš, po vrheh dreves se je lovil mehak veter in dišalo je po pomladi.

Janko iz gostilne ni šel naravnost domov. Prijazna noč ga je zvabila po trgu. Šel je nocoj z doma, da se poslovijo — pa se ne bi poslovil od trga, od njegovih ulic, neštetihi kotov, ogalov, ovinkov, od cerkve in od olepševalne klopi, od Žabjega potoka, od mostu, od kapelice? ... Koliko spominov mu je bilo združenih z vsakim prostorčkom!

Rad je imel ta svoj Muhobor, kakršen je bil; ni si mogel kaj — vse se mu je zdelo tako važno in imenitno, kar se je tu godilo. Nad Muhobor ni kraja na svetu! Če bi se res kdaj uresničilo, da dobi Muhobor sodnijo in bi naneslo, da pride on semkaj za sodnika: večje sreče si ne more želeči, ne misliti! — Kako bi ga častili Muhoborci, o, tudi župan, in kako bi bili nanj ponosni starši! Nikdar se ne bi ganil odtod! Očetovo hišico bi vzdignil in sveta prikupil; velik sadonosnik bi si vzgojil, s samim plemenitim sadjem, v zgled sosedom; kokoši bi redil za iz-

voz in s hmeljem bi poizkusil — hmelj bi nemara uspeval na tem svetu ... Da je delokrog sodnika pravzaprav nekoliko drugačen, mu ni prihajalo na misel.

Le te skrbi ni mogel zatreti, ali bo sploh kdaj dovršil študije, ko mu bo duh vedno uhajal semkaj v Muhobor in ko sploh za suhoparno pravo in za zvite paragrafe nima nič pravega navdušenja. Toda do nekega cilja mora priti! Kako rad bi svojima ljubima roditeljema olajšal breme starih let — dragi mamici, da bi imela pomoč pri gospodinjstvu, in očetu, da bi mu ne bilo treba tako gledati na vsak sleherni krajcar. In ob nedeljah bi z vozom napravljaj izlete, on in starši in seveda ženka; — preljuba ženka mu je globoko v srcu spremljala vse načrte in naklepe, dasi se naravnost ni upal misliti nanjo.

Tako so ga grele prijetne sanje, ko sta ga zamišljenega nosili nogi po ulici med vrtovi.

Kar ga zdrami lučca — zdaj in zdaj je pokukavala izza vejevja. Poznal jo je. V onem koncu hiše proti vrtu je imela Julka svojo sobico, lučca pa je naznanjala, da še bedi. Vse njegovo bitje mu je zakoprnelo po nji, zdaj, spričo ločitve, z nepremagljivo silo.

Krenil je ob plotu do lese in po znani stezi skozi vrt. Le mimo, pod njenim oknom vsaj bi rad šel še zadnjikrat in potem čez dvorišče na cesto pa zopet domov.

Bližal se je luči, razsvetljenemu oknu, stopal je pre-

vidno, umikati se je bilo nizkemu, v šumečem vetru se gibajočemu vejevju.

Utripalo mu je srce. Kaj, ko bi slučajno gledala skozi okno — dal bi ji znamenje, par besed bi ji rad rekel za slovo. Toliko let sta si bila tako dobra tovariša, tako rad jo je imel in tako rad jo ima! Da bi bila srečna! Nikdar je ne bo pozabil, če bi ga prav ona!

Na oni strani v hlevu je zamukalo. Rjavka je — ali bi ga še poznala?

Zgoraj na oknu na belem zastoru se je premikala senca. »To je ona! Še je pokonci! Kaj, če bi ji kamenček zagнал v šipo — veter buči, drug ne bo slišal nego ona. Ako me ima količkaj rada, saj mora želeti in slutiti, da pridem po slovo, pričakovati me mora, nič se ne bo ustrašila. — Prav rahlo vržem ...«

Pripognil se je, da pobere kamenček. Tisti hip pa mu skoči nekdo za hrbet, začuje se županov glas: »Čakaj me, ptič, ti bom dal mi okna pobijati, cepljence rezati in hišo mazati!« — in preden se je Janko ganil, že jo je dobil z batino po glavi, zaječal in se zgrudil.

»Ali se hlini ali sem ga res preveč?« je zaskrbelo župana. Streznil se je in srd se mu je umaknil strahu.

V oknu je izginila luč pa se zopet pokazala v tretjem oknu naprej.

Oni na tleh se ni ganil. Župan je premišljeval, kaj bi storil.

Zgoraj se je odprlo tretje okno: mati županja, zavita v ruto, je zaklicala, kdo je, kaj je.

»Nič ni!« je odgovoril župan. Stopil je k hlevu in odprl duri.

»Nace, čuješ, Nace, vstani, vstani! Tamle na ogalu pod breskvo leži človek — ali je pijanec ali kali! Kam v kraj ga spravi, da ne zmrzne!«

Prišel je Nace s svetilko, prigugal se je tudi konjski hlapec Miha. Župan je odšel proti hišnim durim — ni smel kazati, da ga stvar zanima. Odklenil je, potem pa v odprtih durih stoječ zadrževal sapo in gledal in poslušal, kakšen glas bo prišel od ogala.

Nace je svetil.

»Glej ga, Podržajev je fant!«

Miha je ležečemu dvigal glavo.

»Ježeš Marija!« je zakričal. »Krvav je, ubit je!«

Pri oknu se je začul ženski krik. Loputale so duri, užigale se luči, kmalu je bila vsa hiša pokonci in okoli nesrečnika. Vse je bilo razburjeno. Niti Rjavke niso zapačili, ki se je bila odvezala in je prišla iz hleva. Šla je po dvorišču in se izgubila na cesto.

Oče in mama Podržajeva sta se kmalu potem, ko je Janko odšel v krčmo, odpravila spat.

Prvi je legel oče Podržaj — taka je bila že stara nava. Ljubezniva družica ga je še skrbno zatlačila vsepo vsod z odejo, da bi ga ne zeblo. Sedla je k njemu na po-

steljo in mu lepo pobožno naredila križ — sam ga ta pogan nemara tako ne bi bil naredil, saj je še zdaj brezbožno motil verno ženo in ji, baš ko ga je prekriževala po ustih, hlastnil po palcu in jo vanj rahlo ugriznil. Smehljala se je njegovi nagajivosti in, ko je izpustil, je brez ovire končala svoje boguvšečno delo.

Zlezla je še ona na svoje ležišče in ugasnila luč. Usedla se je na postelji in pričela moliti. Zbirala je vse misli v molitev, zakaj le zbrana molitev zaleže pri Bogu. Pa že ko je delala križ, so ji silile v molitev tudi druge misli, motile so pravo gorečnost in morala je pričeti iznova, čisto iznova: s križem.

»V imenu Boga Očeta — moliti moram za fanta — v imenu Boga Očeta ino — samo jutri bo še doma — zdaj moram le na molitev misliti in na nič drugega —« in počasi in pazljivo si je zopet potezala s palcem po čelu. »V imenu Boga Očeta in Sina — ne vem, kaj me nocoj tako skrbi, saj Janko je pameten otrok in tako je priden, hvala Bogu! — V imenu Boga Očeta in Sina — na pletene jopice ne smem pozabiti, da mu jih dam s sabo, morebiti bo še kaj mraza. — V imenu Boga Očeta ...«

Tako je šlo naprej in sedečo jo je premagal zaspanec, ko niti križa še ni bila skončala v redu — Bog ji odpusti greh!

Ponoči sta se oba hkratu zbudila. Oče Podržaj je dvignil glavo.

»Ali si slišala?« je vprašal ženo.

»Tako se mi je zdelo, da je zamukala — naša Rjavka ...«

Zopet se je začelo mukanje.

»Res je Rjavka! Nemara se je pri županu odvezala pa se je semkaj izgubila, pred stari hlev. Nocoj je ne bo nikdo nazaj gonil, reve. Odprem ji hlev.«

Obema se je milo storilo pri tem nočnem obisku. Žena je nažgala luč, nadučitelj se je oblekel in šel spravljat zvesto žival pod streho.

Ko se je pa vračal iz hleva, je ravno zavila proti hiši glasna gruča ljudi s svetilkami.

Naprej je šel župan.

»Ali si pokonci, tajnik? Nič se ne ustraši! Tvoj sin je nekaj poškodovan, nesreča, nesreča ... Izprali smo ga že in obvezali, Naceta sem pa z vozom zapodil po zdravnika ...«

Prinesli so Janka na mehki žimnici in zadet je bil s svilen, modro odejo, nazaj čez rob odeje je bila zavihana fina rjuha s čipkami — vsaka gospodična bi bila lahko ležala pod to odejo.

Janko je bil že pri zavesti, odpiral je oči in se silil v smeh, pa ni šlo.

Spravili so ga v njegovo sobo. V skrbah sta roditelja prečula vso noč pri njegovi postelji in ugibala, kako se

je pripetila ta nesreča. Janko se je trudno smehljaj, pa ni nič rekel.

Navsezgodaj je prišel župan, kmalu za njim zdravnik, ki je odredil predvsem mir, in v teku dopoldne je pri zadnjih vratih prišla v hišo tudi Čopka. Delala je zelo vljuden obraz in je odprla usta, da bi rekla gospe Podržajevi: »Dobro jutro!« — pa namesto pozdrava se je pričela jokati in potem sta se jokali obe!

Malo solza ne škoduje nobeni povesti. Če je povest preveč kratkočasna, pismouki hitro reko, da je brez literarne vrednosti.

Deveto poglavje V škripcih

V hudih škripcih je bil župan. Hvala Bogu — umrl ne bo Janko! Zdravnik je rekel, da utegne v treh, štirih tednih popolnoma okrevati, dasi je poškodba huda. Tako je povedal zdravnik in se zraven pobahal s svojim pravniškim znanjem, češ: »§ 152. kazenskega zakona — šest mesecev do enega leta ječe.« Slaba tolažba za župana! — Orožniki tudi že okoli vohajo, zdaj zdaj bo prišlo na dan in potem — zbogom županstvo in ugled! — Kar ga je najbolj trlo: z živo dušo se ni mogel posvetovati o teh svojih težavah, da se ne izda. Tako so mu vršale neprijazne misli po glavi in ga begale.

Ni strpel, koj drugi dan se je peljal v mesto in se po svet zatekel k dr. Gadu. Saj dr. Gad je bil odvetnik in vrhu tega državni poslanec Muhobora, torej oseba v vsakem oziru vredna zaupanja. Poiskal ga je v pisarni.

»O, naš dični gospod župan!« ga je prijazno pozdravil dr. Gad. »To me veseli, izredno me veseli. Kosili boste seveda pri meni, brez ugovora! Pri kosilu se človek na marsikaj spomni, kar bi sicer pozabil. Toliko časa vas že nisem videl — kaj pa je kaj novega v Muhoboru? Gospa soproga zdrava? Gospodična hčerka zdrava?« — in med vsemi temi vprašanji je tudi že telefoniral domov soprogi: »Imam gosta, postavi par steklenic v led, že veš!« Gospod državni poslanec je vedel, kako se vzdržuje disciplina med volivci.

Župan je odložil suknjo in kučmo in sedla sta. Ni vedel, kako bi pričel, potem pa je kar z obema rokama zgrabil odvetnika za desnico:

»Gospod doktor, vi mi morate pomagati, drugače sem izgubljen!«

»Kaj pa je, preljubi gospod župan?« se je začudil dr. Gad.

Nato je župan pošteno in po pravici vse razodel, kakor je bilo: Vračal se je od »Pikapolonice«, razburjen je bil in pijača se ga je bila bolj prijela kakor druge poti. Šel je nalašč naokoli skoz vrt, morebiti bi zalotil tiste zavržene zlikovce, ki mu v zadnjem času delajo škodo in nesnago okoli hiše. Pa naleti konec hiše človeka, ki se je ravno pripogibal, da pobere — kaj drugega neko kamen. Zgrabila ga je jeza — zdaj ima falota v pesteh — tema je bila, pa je s palico zamahnil po njem. Toda ni bil pravi

— bil je Podržajev Janko! Palica pa je tudi pretrdo priletela; hotel je zanikrnega škododelca le malo postrahovati, tako po očetovsko — na, pa so se onemu možgani pretresli in zdravnik pravi:

»Šest mesecev ječe do enega leta!«

»Mm, mm,« je rekel dr. Gad in maja glavo, »obžalujem, to je res nerodno ... Toda potolažite se, gospod župan, kar je v moji moči ... Kazenski zagovor prav rad prevzamem, tudi upam, da se zmaževa pod postavno mero s kakimi šestimi tedni ječe, saj kaznovani še niste bili — kajne? — Seveda županstvo — za županstvo je škoda!«

Županu je kar migljalo pred očmi.

»Ali druge pomoči ni? Zaprt moram biti? Te sramote ne preživim, ne, rajši umrem!« Vstal je.

»Pomirite se, gospod župan, prosim vas, sedite. Tako stvar je treba čisto mirno, hladnokrvno preudariti. Na sodnijo ste bili že klicani?«

»Ne! Saj še ne vedo, da sem ga jaz. Le vi to zdaj veste, gospod doktor, in Janko Podržajev seveda, pa ta ni še nikomur povedal, mislim. Zdravnik mu je prepovedal govoriti ... Včeraj zjutraj sem bil pri njem, govoriti nisem mogel z njim, njegova mati je bila zraven, toda znamenje sem mu dal: kazalec sem položil na ustnice, naj molči, pa me je razumel in z očmi pomignil, znača-

jen fant je — in saj ga rad odškodujem, pošteno, bogato. Le v ječo ne!»

»Ali je sodna komisija že bila ga zaslišat?« je vprašal dr. Gad.

»Še ne! Ali vsak hip lahko pride. Zdaj — prav to bi vas rad vprašal, gospod doktor. Ali mora Janko sodnji povedati resnico, ko bo vprašan, ali lahko reče, da ne ve — noč je bila temna, udarjen je bil od zadaj itd.«

»Ne gre drugače, kot priča mora govoriti čisto resnico, sicer sam zapade ječi.«

Ubogi župan si je brisal pot s čela.

»Kaj pa, gospod doktor, ali bi ne šlo tako, da Janko kratko malo reče: Nočem povedati, kdo me je. — Kdo ga more siliti, da govori, ako noče!«

»Pač, pač, lahko se sili, z zaporom do šestih mesecev. — Saj v sorodu ali svašta ni z vami?«

»Ne!«

»Potem mora pričati. Nerodna stvar, nerodna ... Toda, kar bo mogoče ... Prošnjo za pomilostitev nazadnje tudi lahko ravnava — morebiti se vam kazni izpregleda ali vsaj izpremeni v denar. Škoda, da je naša stranka ta hip zopet v opoziciji, drugače bi sam govoril s pravosodnim ministrom! Škoda! — Le pomirite se, gospod župan, vse, kar bo mogoče ... Sicer pa — kdo je oni, ki ste ga — ki je poškodovan?«

»Podržajev Janko, upokojenega nadučitelja, našega

tajnika sin. Morebiti se ga spominjate, tisti mladenič: vam nasproti je sedel takrat po volivnem shodu.«

»Pa ne tisti pravnik, čeden, prijazen mladenič — pel je ...«

»Da, tisti!«

»Tisti revež! Zdaj mi pa ni jasno ... Povejte, gospod župan: kaj pa je mladi mož pravzaprav iskal ponoči na vašem dvorišču? Ali morebiti stanuje pri vas?«

»Nič, prav nič ni imel opravka na našem dvorišču. Zato si je kolikor toliko sam kriv poškodbe! Kaj je iskal ponoči okoli naše hiše, ni težko uganiti: Julko je prišel klicat, mojo hčer — za njo lazi, čeprav ve, da tega ne trpim. Zgodilo se je pod njenim oknom; pobiral je kamenček — tako sodim — da ji ga vrže v okno. Jaz sem pa mislil, da je kdo od Smerajčevih ali Civhovih ...«

Dr. Gad je pomislil.

»Čujte župan,« je rekel dr. Gad, »jaz ne poznam razmer, zato ne svetujem, ampak le vprašam. Ali je izključeno, gospod župan, ali je izključeno, da bi se vaša gospodična hčerka poročila s tem Podržajem. Vprašam zato: ako postane poškodovanec vaš zet, potem mu ni treba več pričati zoper vas, lahko se ubrani pričevanju. Tako bi ostala vsa stvar nerazkrita in pokopana.«

Župan je počasi in globoko zasopel.

»To ... to ... to ... si moram šele premisliti.«

»Gotovo, gotovo!« je pritrdjeval dr. Gad. »To morate

sami preudariti — jaz ne poznam razmer! In saj ne gre zgolj za vas, gre tudi za srečo drugih, kajne!«

»O, če bi vedeli, kako je pri nas doma!« je vzdihnil župan.

»Torej dobro si premislite vso stvar in pri kosilu se pomeniva naprej! Vlak gre tako šele ob treh, zdajle je enajst ... torej na svidenje ob pol eni!«

Župan se je poslovil in šel. Tako je bil razburjen, da je komaj našel vrata.

Vse mu je vrvelo po glavi. Najraznovrstnejše misli so se mu križale, — kako naj potem mimo preudarja! Da bi se njegova hči in edina dedinja kar tako, na prazne roke, poročila z mladim človekom, ki nič ni in nič nima — to vendar ne more, to ne sme biti! Na tako domačijo vsak čas dobi lahko zeta z doto šestdeset tisoč kron ali z letnimi dohodki šest tisoč! — Ko je pa župan tako računal, se je spomnil besed, ki jih je nekoč po končani komisiji pri prijateljski malici izpregovoril luški sodnik: »Pri nas na kmetih,« je rekel, »se ne moži deklet s fantom, ampak grunt z doto; človek je postranska reč, šteje se kot pritiklina grunta — kot ‚fundus instructus‘. Pa so tudi zakoni po tem!«

Srečal je sodnega predsednika in se mu odkril. Švignilo mu je skoz možgane: »Morebiti te bo tale sodil, ko boš tožen zaradi težke telesne poškodbe.« Ta misel mu je bila neprijetna in hotel je hitro mimo.

Toda gospod predsednik ga je kar ustavil in se mu sila prijazno smejal: »Kaj pa vi tukaj, župan? Kaj je novega? Ali ste pridno hodili na lov?« — in vkupe sta šla do sodnije. Tako visok gospod in tako prijeteljsko govori z njim! Naj pa pride obtožba in sodba, noben boljši človek ga ne bo več pogledal, Civha in Smerajec, ta dva mu bosta vrstnika. — Ne, zaprt pa ne, te sramote na noben način!

Pred sodnim poslopjem so cesto pometali kaznjenci. Oblečeni so bili v tisti gnusno okorni kaznilniški kroj; nekateri so povešali glave in skrivali obraze — ali bo tudi on kdaj med njimi? Ne, ne, ne, to ne sme biti! Če ga doleti zapor in še tako kratek, zanj bi ne bilo več sreče! In za ženo in hčerko tudi ne! — Uboga Julka!

Kot kaznjenec si bo seveda lahko izbiral med zeti! Kar trgali se bodo za to čast! — S sijajnim zetom ne bo nič ...

Tako je polagoma prišel tehtati manjše izmed dvoje-ga gorja; to manjše gorje je bil Janko Podržaj kot zet.

Ko je pa bil tako daleč, že je zalotil sam sebe pri prijazni misli, kaj bi rekla njegova ljuba Čopka, ko bi ji razodel, da ji ne brani možitve s fantom. Kako bi bila vesela revica, kako hvaležna! Slednjič bi se vrnili zopet radost in sreča v hišo, kjer se zdaj šopirijo le vzdih, solze, čemerni pogledi. — Žena se ne bi protivila, ko bi ji povedal resnico, pravi vzrok ... Kak obraz bo neki delal tajnik! Kar tako mimogrede bi mu omenil:

»Ti, tajnik, kaj sem hotel reči — ali si že slišal: Moja Čopka se poroči z onegavim onem, saj ga poznaš, s Podržajevim fantom.« Pipa mu bo padla iz ust, dedcu!

Na glas se je zasmel župan, ko je v mislih gledal tajnika. Smeh ga je predramil, zavedel se je, da stvar še ni tako daleč in da šele preudarja, kaj bi kazalo storiti. Toda pravkar je bil poskusil nebeško radost brezskrbnega hipa — o, prost biti moreče skrbi in strahu pred ječo, kaj bo vse drugo! —

Pogovor z dr. Gadam pred kosilom je bil kratek, pa gotovo zadovoljiv, kajti med kosilom je vladala že najboljša volja.

Gospa je bila vajena moževih volivcev in zato je ni prav nič vznemirjalo, če je gospod župan na primer si vzel omake, obliznil žlico in jo potem snažno obliznjeno zopet vtaknil v skodelico za omako; ali če je, hoteč se pokazati olikanega, z nožem nosil v usta. Neutrudljivo je silila gosta s to in ono dobroto in se veselila slasti, s katero je praznil krožnike.

Po pečenki je prišel šampanjec na mizo, sicer le petkronski, toda poglobitni lastnosti je imel v polni meri: pokal je in se penil.

Šampanjec je imenitna pijača! Šampanjec je zelo prepričevalna pijača: kdor gosti s šampanjcem, ima vedno prav — nikdo mu ne ugovarja. Še tako šepav dokaz, še

tako piškav odgovor — podprt s šampanjcem, drži kakor skala.

Župan se je spomnil svojih rodoljubnih dolžnosti in je interpeliral gospoda poslanca zastran sodnije, kdaj jo dobe v Muhobor.

»Sodnijo? Saj je res — svoj čas smo govorili o sodniji, da! Torej Bog vas živi, gospod župan, in vašo gospo soprogo in gospodično hčerko in še tega in onega, kajne — haha! — Da, s sodnijo smo to pot pogoreli. Govoril sem z našim sodnim predsednikom: Muhobor in bližnje občine, ki smo mislili nanje, da bi se strnile v nov sodni okraj, bi ne dale dovolj opravila novemu uradu. — Prisiliti se pač ne da taka stvar, kajne! Sicer pa — saj včasih niti dobro ni, če je sodnija preblizu, hahaha! Živio!«

Trčili so. Župan je srkal šampanjca — ali mu ga bodo zavidali Muhoborci — šampanjec je bil hladen in zelo prepričevalen in zdelo se mu je čisto naravno, da se sodnije ne da izsiliti.

»Gospod župan,« je nadaljeval dr. Gad in udaril župana krepko po plečih, »da ste pa taki ptiči v Muhoboru, bi ne bil verjel. Izborna misel, vaša zadruga za dvig sodnih opravil! Vse vem, vse! Kako smo se smejali! Notar iz Luč je bil tukaj in je pravil ... Sodni predsednik je tudi zvedel, ne vem kje — rekel je, da je skoraj počil od smeha. Rekel je, da morate v državni zbor; vi boste pokazali, kaj so ,taktične poteze'. Izborna šala, — hahaha!«

Smejala se je tudi gospa dr. Gadova in kazala svoje bele zobe in si brisala solze in tudi župan — da, tudi župan se je od srca smejal »izbomi šali« in še dostavil:

»Saj je predpust!« — Tako izpreminja šampanjec nazore ...

Župan je bil čisto zadovoljen sam s seboj, ko se je odpeljal iz mesta. Lepo gorko je bilo in kar godel je predse kakor maček za pečjo.

Seveda, ko je na končni postaji izstopil iz vlaka in sedel v domači voz, ki ga je že čakal, in ko se je potem vozil skozi Luče mimo sodnije — kako neprijetne občutke mu je vzbujalo to poslopje — in ko se je bližal domu, bolj in bolj se ga je zopet loteval nemir. Ne da bi omarhoval v svojem sklepu, skrbelo ga je le, ali ga bo moč tako lahko izvesti, kakor ga je bilo lahko zasnovati. Morebiti je bila že danes sodna komisija pri Janku in ga je zaslišala, morebiti pride jutri ... Kaj, če je Janku slabše ... Kaj, če doma že čakata orožnika ...

O mraku je bil doma. Orožnikov, hvala Bogu, ni bilo videti. Od domačih je zvedel, da Janku ni slabše.

Poslal je koj po tajnika. Komaj ga je pričakal.

»Kaj je novega?«

»Sodnija v Lučah je pisala in vprašala zastran mojega fanta, ali se že zaveda in ali se lahko zasliši.«

»Kaj odgovorimo? — Odgovori ...« je pričel župan.

»Vprašanje je bilo nujno, sem že sam poslal odgovor.«

Župan se je zganil.

»Pa kaj si odgovoril?«

»Tako, kakor je res. Fanta zdaj še ne kaže razburjati z zasliševanjem — sodnija mu ne bo vrnila zdravja. Ko toliko okreva, da se lahko zasliši brez nevamosti, jim že sporočim. Tako sem pisal.«

Župan se je oddahnil. Tajnik pa je zaškrtal z zobmi.

»Tista mrcina, ki mi ga je pobil, že še dovolj zgodaj pride v železje!«

Potem je nadaljeval svoje poročilo.

»Orožnika sta te iskala.«

Župana je zopet zgrabilo. »Me že imajo,« si je mislil. Hotel je ostati ravnodušen, pa je vendar jecljal, ko je vprašal: »Orožniki, zakaj? — Saj jaz ... jaz ne vem ...«

Tajnik je zmignil z ramami.

»Izvedeti sta hotela od tebe, kaj si videl, kaj si slišal — ti si bil prvi na mestu.«

»Jaz, jaz ...« je govorilo iz župana in hripav je bil.

Tajnik je skozi okno gledal in naprej pravil:

»Sam se ni pobil, moj fant! Povedati pa tudi ne mara, kako in kaj. Mislim, da ga je sram — zaradi Julke, saj veš! — Orožnika sta me izpraševala, koga jaz sodim in ali je imel fant takega sovražnika.«

»Sovražnika? Ne verjamem!« je rekel. »Sovražnika ni

imel nobenega. Tvojega fanta imajo vsi radi. Tudi naša hiša — kaj ti bom pravil — in jaz ... tako mi je hudo, kakor da je moj lasten sin, ki se mu je pripetila nesreča.«

Res je županu trepetala ganjenost v glasu. Kaj bi ga ne ganila nezgoda, ki mu zdaj kakor meč visi nad lastno glavo! Najrajši bi bil tajniku kar razkril namere, ali ta hip ni mogel, izdal bi se ...

Tajniku je županovo sočutje dobro delo. Obrnil se je od okna proti županu.

»Da je le fant zunaj nevarnosti! Ko pride k moči, bo že sam povedal, kako in kaj. — Orožnika sta ugibala, kaj, če ga ni kdo Cihovih ali Smerajčevih ...«

»Menda vendar ne!« je rekel župan in zopet ga je pestila bojazen pred nepreglednimi zapletki, če koga nedolžnega zapro.

»Nič se ne ve! Le toliko je gotovo, sam se ni!« je rekel tajnik. »Zdaj pa grem. Lahko noč, župan!«

»Lahko noč, pa pozdravi ženo, da, in Janka pozdravi, tudi žena ga pozdravlja in zijala tudi — le reci mu, da smo bili v velikih skrbah zanj, zijala tudi.«

Prisrčno je stisnil tajniku roko — kdo bi si mislil, da mu je tako naklonjen — in šel potem po stopnicah v stanovanje.

Tam je imel dolg razgovor z ženo. Niso bile prijetne stvari, kar sta se razgovarjala, in vendar — žena je bila srečna. Srečna, da je mož, ki so ji ga že skoraj odtujile

neumna sodnija in tiste gostilniške seje, da je ta ljubi njen mož zopet iskal sveta in zavetja pri nji. — Z vsemi moževimi nameni je bila zadovoljna, povse zadovoljna, in že je v mislih hitro preudarjala, da bo poroka čisto tiha, potem gre mladi par za nekaj časa čez morje v Dragamacijo ali kakor se pravi, da Janko popolnoma okreva, medtem se jima uredi stanovanje in potem prevzame Janko lahko štacuno ali karkoli — manjka se dela pri hiši!

Julka je sedela v temi in brez luči v svoji izbi na postelji, hladila si je vročo glavo v blazinah; ali naj umre za jetiko ali naj gre v samostan — to dvoje je premišljevala in vmes se tako bridko jokala, da je bila nazadnje sama prepričana, da ni na svetu nesrečnejšega bitja od nje.

Po hodniku je začula očetove korake. Vzravнала se je in si obrisala solze.

Odprle so se duri in oče je zaklical v sobo: »Julka!« Glas mu je donel odločno, pa prijazno.

Julka je rekla: »Kaj je?« in je zavzdihnila, da bi kamnu srce počilo.

»Pridi, pridi!« je rekel oče. »Urno, urno!«

»Glava me boli,« je s trudnim glasom zastokala Čopka, »ne bom večerjala.«

»Bo že bolje!« je rekel oče. »Janko te pozdravlja,« se je lagal in potem čakal na učinek.

Čopka je vstala in iz teme strmela v očeta, stoječega v durih, kaj to pomeni.

»Pozdravlja te,« je rekel župan in si naprej izmišljeval, »naročil je, naj ti povem ... toda če te glava boli, se rajši pomeniva jutri. Ali greš spat? Pa dobro spi!«

Polagoma je zapiral duri.

Počasi in boječe je prišla Čopka k očetu na hodnik in njene velike črne oči so tako plašno gledale v očetove šegave, da je oče pritisnil to ljubo glavico svojega edinega deteta na svoje prsi, jo poljubil na čelo in rekel: »Čopka, moja Čopkica, moja zijalica, moja revica, saj ti ne branim — se pa vzemita z Jankom, če se imata rada!«

Čopka se je oklenila očeta okoli vratu in potem je tako ihtela in se vmes jokala, da je prestrašena pritekla mama gledat, kaj se je zgodilo.

Deseto poglavje
Poštni nabiralnik

Tisto noč niso pri županovih nič spali, razburjenost je bila prevelika.

Župana je tlačila skrb: Zdaj, ko je vse že tako lepo napeljano, če bi vendarle še zadnji hip kaj navzkriž prišlo in podrlo načrte!

Navsezgodaj je bil že na nogah, stopal po hiši in okoli hiše, priganjal hlapce, v prodajalni ošteval zaspanega komija in venomer gledal na uro.

In ko je ura kazala osem, se mu je zdelo, da je to že dovolj primeren čas za obisk pri Podržajevih. Poklical je svojo Čopko in šla sta tja.

Sprejel ju je tajnik prijazen in vesel. Z lica se mu je bralo ugodno stanje Jankove bolezni. Veselil ga je obisk in kar izpustiti ni mogel roke županove in roke Julkine, obe hkrati je stiskal.

»Janko je vso noč dobro spal,« je pravil in je vedel obisk v jedilnico. »Zjutraj se je zbudil jasnih oči in zdaj se krega, da je lačen. Lačen je in se krega in mati je pri njem z mlekom.«

Sedli so.

Župan je izjavljal, da ga zelo veseli, res zelo veseli, da

se je zdravje na bolje obrnilo, hvala Bogu! Pripravljaj se je, kako bi še nekaj povedal, poglavitno — in čakal je na ugodno priliko, da ne bi stvar prenerodna in prisiljena izgledala.

Potrkala je na duri in vstopila je hišna gospodinja, gospa nadučiteljeva. S potrkom na lastne duri je izrazila svoje spoštovanje častnemu obisku in hkratu dokazala svojo visoko omiko. Z vljudnimi pokloni se je bližala županu in Čopki in delala sila majhna usta.

»Dobro jutro, dobro jutro — tako prijazen obisk, taka čast ...«

»Kaj pa Janko?« je vprašal skrbni nadučitelj. »Ali si mar samega pustila? Pa ta čas jaz tja stopim ...«

»Počakaj no!« ga je zadrževala žena in sklepala roki. »Sam me je semkaj zapodil. S postelje je videl mimo okna prihajati gospodo, pa me je kar nagnal, da moram semkaj in da se lepo zahvaljuje za snočje pozdrave.«

»Ali se sme k njemu?« je vprašal župan.

»Tako ga bo veselilo! Kako ste prijazni, gospod župan! Kar prosim!«

Hitela je pot kazat. Onostran veže je odprla duri, gospod župan je vstopil, za njim se je v zadregi noter zmuznila Julka — toda z nadučiteljem vred je ostala kar pri durih.

V beli postelji je ležal Janko, bil je bled, glavo je imel

zavezano, oči pa so jasno in veselo gledale župana, ki se je prijazno dotaknil bolnikove roke.

Župana je tiščalo v grlu, smilil se mu je mladenič, smilil pa se je tudi sam sebi, da je v takem položaju. Hotel je govoriti močate, naklonjene besede, toda vse, kar je spravil iz ust, je bilo: »Dobro, dobro — Janko!«

Janko je odgovoril: »Hvala, hvala!« oči pa so mu uhajale tja proti durim in milo vabečemu njegovemu pogledu se je vdala Čopka in stopila je k postelji.

Janko ji je nudil svojo blede roko, rahlo jo je stisnila — rdeča je bila ko mak in pogledovala je Janka in pogledovala je očeta. In ko sta se z Jankom držala za roki, je položil od razburjenja nemi oče župan še svojo šapo na njuni roki in nič ni rekel in Janku sta zardeli lici, prijel je županovo šapo in jo poljubil. Nadučitelj in njegova žena tam pri durih nista vedela, kaj to pomeni ... županu se je nerodno zdelo, da je on — veljak in prvak — taka mila Jera — ki se bo navsezadnje še jokati pričel. Obrnil se je, ne bev ne mev ni dejal in šel je ven. Tajnica je stopila za njim v vežo — morebiti se mu je kaj zamerilo ... Župan pa je gledal kvišku in se obračal, kakor bi pajka iskal po obokanem stropu, nekaj je požiral in v nosu mu ni bilo vse v redu, obrnil je preplašeni tajnici hrbet, pokazal s palcem čez ramo proti Jankovi sobi in s precejšnjo težavo izpregovoril: »Naj — se pa — vzame — ta, ker — se imata — rada!«

Kar hitro in brez pozdrava je šel iz hiše, pred pragom se je zavedel, da z mokrimi očmi ne more iti mimo ljudi — kaj bodo deli! Pa je stopil na ono stran proti hlevu in v hlev — saj res, Rjavka je še tu, je še niso domov gnali, pa zdaj tako lahko tu ostane. Počohal jo je, ohladila se mu je glava in potem jo je naokoli ubral domov. — Vse, kar je bilo še treba, je nadučiteljevim razložila Čopka, saj ni bila neumna, mutasta pa tudi ne!

Isti dan je prišel zopet zdravnik. Zavzel se je.

»Glej ga, kdo bi si mislil! Izborni! Trda buča je nekaj vredna. — Glej ga, glej ga, sodnik se je že bal, da bo umrl, preden se zasliši, na, zdaj pa niti komisije ne bo — ali se bo jezil sodnik! Niti težka poškodba ne bo, kar za lahko bo škoda. Da, da, nič ne bo s komisijo!*

Čez deset dni sta bila poleg Krunoslava Batiča in Slave tudi enkrat za trikrat oklicana Julka in Janko. Velikanska razburjenost po Muhoboru. Sodnija, dvig sodnih opravil, gostilniški razpori: vse to je stopilo v ozadje spričo te izredne novice in se pozabilo.

Pri poroki se je seveda trlo ljudi, gospod Kregar je v cerkvi pel »solo«, kar se je v Muhoboru vsakokrat smatralo za dogodek, in dasi zaradi svetega postnega časa ni bilo nič svatbe in sta se Janko in Julka kar odpeljala, vendar tisti dan ni manjkalo ne pijače ne jedi na županov račun.

Janko in Julka sta se že vozila po morju, ko je prišlo od

sodišča vabilo za Janka, naj pride pričat zastran svoje poškodbe. Pa se je moralo zaslišanje odložiti zaradi odsotnosti priče.

Čez tri tedne se je vrnil mladi par, oba srečna in cve-toča.

Drugi dan se je peljal Janko v Luče. Tast mu ni rekel ne tako ne tako, zanašal se je na Janka, da že sam ve, kako in kaj izjavi pred sodnijo, saj se je učil pravoznanstva. Vendar ga je komaj pričakal, da se je vrnil.

»No, kako je bilo?« ga je vprašal in držal se je čuda resno.

»Ah, nič,« je odgovoril Janko dobre volje kakor vedno, — »povedal sem, kar sem vedel, v desetih minutah sem bil gotov. Od ‚Zlatega volka‘ vas vsi prav lepo pozdravljajo.«

»Za božjo voljo, torej si pričal? Ali nisi odrekel pričevanja?« Zupanu se je kar temnilo pred očmi.

Janko je začuden pogledal tasta.

»Odrekel, kako odrekel? Zakaj? Povedal sem, da ne vem, kako sem ujel poškodbo. Saj res ne vem. Na tisto se še spominjam, da sem šel skozi vrt, potem pa nič več do tja, ko sem se doma znašel v postelji. Sodnik me je vprašal, kaj mislim, kdo me je. Kaj jaz vem! Mislim, da me sploh ni nikdo. Veter je bil, morebiti je kako vejo odlomil ali kako opeko vrgel s strehe, pa sem jo dobil po

buči. Sodnik je rekel: ‚že mogoče‘ in da bo ustavil pozivedbe.«

»Tako, tako?«t je rekel župan. Pa mu je bilo tudi prav. Dobro, da se ni brez potrebe sam izdal zetu!

In življenje v Muhoboru je teklo in teče v starem tiru naprej.

S sodnijo seveda ni bilo nič.

Zato pa je neumorno delavni poslanec dr. Gad Muhoborcem izposloval od naklonjene vlade, ki je baš zopet potrebovala slovenske glasove, primeren nadomestek: nov poštni nabiralnik.

Upokojeni rodoljub

Ne rečem, če je človek pijan: pijanec, če ga ne posadiš v dim, smrad in šum, se pritoži, da je dolgčas! Toda trezen biti in trezen se voziti v nedeljo zvečer z dolenjskim vlakom proti Ljubljani, je huje od vic! Ves vlak je pijan, kolikor ga je, še lokomotiva se sumljivo zaletava po postajah.

Ono nedeljo sem imel opravke na Dolenjskem. Naneslo pa je tako, da sem zvečer, namenjen na vlak, trezen prišel na postajo, zares trezen — saj pijančevanje je le gnusna razvada, pijača pa je bila tudi bolj slaba ...

Vlak je bil kakor potujoča menažerija. Čudni zverinski glasovi so se razlegali iz njega, za potnimi okni so se spenjale in premikale neznane bitja — ali so bili ljudje, ali so bile hijene, se ni dalo ločiti.

Rejen sprevodnik me je prijazno porinil v voz, češ le noter v kurnik, da nas bo več.

V vozu je smrdelo in se kadilo in videlo se ni nič. Iskal sem, kam bi sedel ... Tačas se premakne vlak in to s takim sunkom, da sem koj našel svoj sedež, in sicer na dolgih bedrih kmetskega mladeniča, ki je ležal in smrčal

na klopi. Sedel sem s precejšnjo silo, kar mi je bilo jako žal, kajti olikan človek sem in ne ljubim klofut.

Mladenič se je zganil, ne vem, ali je zamrmral ali je zasmrčal, zdramil se pa ni in kazalo je, da ostane mir ohranjen.

Nasproti so sedele tri ženske, glasne in vesele. Pri njih je stal rejeni sprevodnik, tudi njemu se je poznalo, da se vozi z dolenskim vlakom. Nemara so se mu bili tisti hip izmuznili iz spomina zadevni predpisi službenega navodila: ni mu bilo jasno, ali naj ščiplje vozne listke ali naj ščiplje ženske — pa je ščipal oboje.

Ženske tega seveda niso trpele, ker so bile tri vkupe. Z razposajenim vriščem so ga sunile od sebe, da je odletel in se usedel ob mojo stran. Pa bi bilo še vse dobro, toda zgodilo se je, da je sedel smrččemu mladeniču baš na usta in nos ter mu hipoma in temeljito zaprl sapo: to pa je bilo napak.

Mladenič je bil pijan, kakšen pa; ali tako pijan vendar ne, da ne bi pogrešal sape. Krčevito se je obrnil in zarjul, jaz in sprevodnik sva skočila vsak v svoj kot, fant pa je planil kvišku in potem pričel se rotiti in pridušati — ljubi moj človek: kaj takega še nisem slišal! Povedal ni pravzaprav ničesar določnega, preklinjal je le vobče, to pa v vseh legah in načinih, tako rekoč simfonično ali absolutno, ustvarjajoč zgolj nekako splošno razpoloženje,

kakor pravijo glasbeniki. In kletvina se mu je vlekla brez konca in kraja kakor Wagnerju melodija.

Izgubljenih oči se je pri tem izvajanju oziral počasi po vozu. Ko mu je pogled postal ob meni, sem si hotel pridobiti njegovo naklonjenost in sem mu izrekel svoje priznanje, da stari Slovani niso znali tako kleti.

Popadel pa je te besede pri narobnem koncu in je zarohnel, kaj in kdo in tri sto tisoč ogrskih marogastih hudičev, on je Slovan, in v dokaz temu je pri tej priči zatulil slovansko himno. Ta se je tako glasila iz njegovih ust:

*»Mej duš Slovani, prekleti hudič, naša reč slovanska, fiks Lavdon, sakramensko živo klije,
dokler, harduš krščen, naše verno srce, krucinal krvav, za
naš narod bije!«*

Vsi v vozu so vstali, se odkrili in zraven peli. Lepo ni bilo, pa zanimivo: dragocen prispevek k domačemu narodopisju. Še očenaš bi bil rad slišal, kako ga moli ta mladenič.

Toda splošno navdušenje je porabil rejeni prevodnik, smuknil je ven in me je potegnil s seboj.

Prerila sva se skozi tri druge menažerijske vozove, take, kakršnega sva pravkar zapustila; odprl je maj hen poseben oddel, samo štiri sedeže je imel, potisnil me je noter in vrata zopet zaprl.

Hvala Bogu! Tukaj se je dalo dihati, tukaj je bil zrak razmeroma kakor na vrhu Triglava. En sam človek je bil

v tem oddelku. V kotu je sedel pri oknu, glavo sklonjeno v roki, in ker sem mislil, da spi, sem rekel bolj sebi nego njemu: »Lahko noč!«

A ni spal. Počasi je dvignil glavo, me pogledal, poki-mal je in z dolgim vzdihom odgovoril: »Lahko noč!«

Zdaj sem ga spoznal. Bil je gospod F., rodoljub, širom po širni slovenski domovini povsodi znan, priljubljen in spoštovan. Od srca me je veselilo, da sem naletel na tako prijetnega družabnika, potolkel sem ga po rami in mu stresel roko.

»Živio, rodoljube!« sem rekel. »Kaj pa kaj narod in očetnjava in domovina, mili kraj?«

Odkimal je z glavo. Zdaj sem zapazil nenavadno resni izraz njegovega lica. Odgovoril je počasi in nepremično je zrl predse: »Narod in očetnjava in domovina, mili kraj, kaj vem, kaj je z njimi! Zanje gre sedaj skrb mlajšim in bolj poklicanim, jaz sem star, onemogel nesposoben, jaz sem — upokojen rodoljub.« Bridko se je zasmejal in glavo sklonil v roki. Bil je videti močno potrto, nekaj hudega se mu je moralo pripetiti.

Polagoma mi je razodel, kaj.

Bil je v Močilih. Močila so dolenjsko gnezdo z gnojem pred hišami, gnojnico po cesti in s pevskim društvom »Majolika«. Ta »Majolika« je priredila danes v proslavo svojega trimesečnega obstanka veliko slavnost s šotori, damami, koriandoli, odposlanstvi bratskih društev, tele-

grami, pavovimi peresi in šaljivo pošto, pa brez petja, zato da se ne moti zabava. Gospoda F. je navdušenje za stvar seveda tudi tja gnalo: idealnemu rodoljubu se je nemara zdelo, da izda domovino, če se ne udeleži narodnega slavlja v Močilih. Šel je torej, dasi ima že nekaj mesecev hrom želodec. Ta hromi želodec pa mu je postal usoden: Gospod F. ni mogel toliko piti, kakor se spodobi o takih prilikah, in iz tega vzroka se je zgodilo, da se mu je v častitljivo lice zabrusilo prezirno očitiranje, da sodi njegovo rodoljubje v zasluženi pokoj, njegova narodnost pa med škarte! — Zares hude besede za moža, ki se je kazal vsa svoja leta tako kristalno čistega in vnetega boritelja za stvar ...

Bil je po pravici globoko užaljen.

Pozval me je in glas se mu je tresel, naj izjavim čisto nepristransko in brez ozira na najino prijateljstvo, ali ni, odkar je mož, vztrajno in neutrudno pohajal vse narodne veselice od konca do kraja in ali sem ga kdaj videl na katerikoli teh veselic brez kozarca v roki.

— Ne, čast, komur čast, brez kozarca v roki ga nisem nikdar videl.

Zahvalil se mi je in me vprašal, ali je torej taktno, da ne reče hvaležno, če se na tako gnusen način napade mož, ki je v delu za stvar siv postal oziroma plešast in ki je tako rekoč na oltarju domovine žrtvoval svoje zdravje. Če mu je slednjič prav zaradi prenapornega delovanja

na tem področju odpovedal želodec — ni čuda, da mu je odpovedal: narod se prebuja in rodoljubna slavlja se množe od dne do dne — ako mu je torej želodec prav v delu in boju za stvar ohromel, potem se pravi zaničevati njega, gospoda F., toliko, kakor zaničevati hrabrega vojaka zaradi častne rane, prejete v boju za očetnjava!

Pritrdil sem mu iz polnega srca.

Ogrel se je. »Saj bi rad,« je rekel, »če bi mogel, pa ne morem! V Močila sem se peljal z najboljšimi nameni. Na veseličnem prostoru so kuhali »obmejni golaž z narodnim kolkom«. »Dobro,« sem rekel, »semkaj z njim, da bo kaj podlage!« In potem sem se resno hotel lotiti pijače, da požrtvovalne dame, ki strežejo, kaj iztržijo in da bo kaj dobička za stvar. Ti moj nesrečni želodec — ni šlo! Vse okoli mene je navdušeno pilo, jaz edini sem žalostno držal križem roke, požiral sapo in si hladil z njo želodec. Hudo mi je bilo, saj me poznate. — Pa se spomnim na pokalice, saj veste, one s sladko sodavico: otroci jih radi pijo, ker šume, pa kake ženske. Glej si, sem rekel, bom pa pokalice pil, te mi ne morejo škodovati, bolje bo pa le videti kakor nič. Stopim torej okoli šotorov, vprašam po pokalicah — toda svoji usodi nikdo ne uteče: nikoder jih niso imeli, komaj so razumeli, kaj hočem! Pač pa je občinstvo postalo pozorno name, gledalo me je kakor tujo zver, in prišel je glasen gospod z rdečo fasado, bil je zelo prijazen in rekel je, da je predsednik

»Majolike«. Prijel me je pod pazduho, oprostil se je, da ne morejo ustreči moji želji, in pričel je razkladati, kako da letos na Dolenjskem ni sploh nič pokalic, ker ji je vse uničila toča. Streljali so sicer zoper točo, toda zaman: vsa letošnja letina je šla brlizgat rakom, še toliko se ne bo pridelalo pokalic, da bi bile za seme. Tako nekako mi je pravil, pa s tako kričečim glasom, da se je zbirala okoli naju vedno večja gruča smejočega se občinstva. Mene je bilo sram. Ali me naj ima občinstvo res za tako preprostega in neolikanega? Zahvalil sem se torej vsiljivemu spremljevalcu za prijazno pojasnilo in pripomnil, da dobro vem, kaj so pokalice, in da ni res, da jih je toča pobila.

Pa kaj mi nato reče predrznež? In vsi naokoli seveda so se glasno krohotali. Reče, da se je zmotil: ne toča, ampak trtna uš, ta je uničila vse pokalice, trtna uš; ako hočem, mi lahko še gnido pokaže! In dvigne roko in sproži tik pod mojim nosom noht ob nohtu, češ to je gnida tiste trtne uši!«

Globoko ogorčenje je odsevalo iz poštenih oči gospoda F., ko mi je pokazal, kako mu je pred nosom z nohti tlesknil predsednik »Majolike«.

Nazori o pokalicah in njih razmere s točo in trtno ušjo gotovo da so lahko različni, nikakor pa ni bilo pravilno, da gre predsednik »Majolike« in z nohti tleskne

gospodu F. pred nosom. Tega ne bi smel storiti — po mojem skromnem mnenju.

Gospod F. me je resno pogledal, globoko je zasopel in potem nadaljeval: »Oprostil sem roko iz nadležnega objema in sem rekel: ‚Gospod, vi ste pili! Pili ste gotovo iz najboljšega namena, toda iz vas govori vino, drugače ne bi žalili rodoljuba, rodoljuba,‘ sem rekel, ‚ki je vneto deloval za stvar, ko ste vi še platno ponujali naprodaj!‘ Dovolj rahlo sem mu povedal, kar mu je šlo, ne? Še preveč rahlo. Oni pa pokonci, prišel je z rokami opletati in kričati. ‚Lep rodoljub,‘ me je oponašal, ‚ki še za liter vina nima rodoljubja v srcu, taki rodoljubi sodijo v pokoj, v zasluženi pokoj sodijo taki rodoljubi, njih narodnost pa med škarte!‘ Tako je kričal in vse naokoli mu je ploskalo, ne eden, vam rečem, ne eden se ni zavzel zame, pač pa se je zbrala ‚Majolika‘ in mi olajšala odhod s prelepo narodno pesmijo:

*‚Pober‘ se ti huncvet preč,
da te ne bom vid’la več,
da te ne bom vid’la več!’*

Te veselice ne pozabim! — Sicer pa: ‚Zrela hruška, če je ne utrgaš, pa sama pade‘ pravi pregovor. Kdo ve, ali nisem bil potreben, da me Močilani opomnijo, kaj sem: upokojeni rodoljub!«

Pritisnil je čelo zopet ob šipo, obmolknil in zrl v noč...

Mož se mi je smilil. Tragika njegove usode — v vsem obsegu mu niti ni bila še jasna — me je ganila.

Tolažil sem ga, da pevsko društvo »Majolika« pač še ne zastopa vesoljnega naroda. »Vi ste stari,« sem rekel, »to je res; toda dandanes je ravno starost tisto, kar daje veljavo. Glejte, celo postave sklepajo, kako je treba čuvati starino v prid in slavo domovine, v šolah uče njih varstvo, s prižnic ga pridigujejo. Poznam tudi urad, sem rekel, tam sede tako stari gospodje: brez bergel si ne morejo nikamor pomagati. Pa ni govora, da bi šli v pokoj, kaj še! Nasprotno, na javne stroške jih bo država restavriral, preslikala in konservirala, pa bodo še držali kakih trideset let. Tako se ravna s starimi gospodi! Le nikar obupati!«

Ganljivo je bilo videti, kako je svetel žarek upanja preletel lice gospodu F.

»Toda moj želodec,« je rahlo ugovarjal, »moj želodec res ni več za narodna slavlja!«

»Gospod F., brez strahu!« sem rekel. »Tisti svoj želodec pošljite ali nesite v slatinsko zdravilišče, pa bo! Tam vam ga skrtačijo in prepleskajo, da bo kakor nov, in čili in zdravi boste lahko zopet delovali za stvar kakor v svojih najboljših letih.«

Lagal sem. Vedel sem, mož s tem želodcem je brez rešitve izgubljen za stvar. In ne bo ne prvi, ne zadnji, ki ga onemogel želodec požene v tožno pregnanstvo!

Lagal sem, vendar sem bil vesel, da sem, čeprav z lažjo, otel moža vsaj prvemu, najhujšemu navalu obupa.

Nadaljnji pogovor nama je prekinil rejeni sprevodnik, ki je porinil v najin oddelek še dva moža: orožnika z nataknjenim bodalom in vklenjenega ujetnika. Rekel je, da takih dveh mož, ki potujeta tako rekoč v uradnih poslih, ne more posaditi v menažerijo. Tako smo se štirje izbrani trezni možje vozili skupno oni konec do Ljubljane ...

Na Angleškem ima vsak vlak svoj posebni voz za *pijance*. Slična uredba bi bila tudi na dolenjski železnici nujno potrebna. Toda posebnega voza ne bo treba za pijance, ampak seveda za trezne, ker je teh manj. In niti celega voza jim ne bo treba, majhen oddelek s štirimi sedeži bo zadoščal! Toliko usmiljenja pač zaslužijo tisti neboglenci, ki jim je sojeno, da se morajo trezni voziti po dolenjski železnici!

Ura št. 55.916

DETEKTIVSKA POVEST

Sherlock Holmes? Imamo ga v Ljubljani! Ženij je in se piše Jakob Ciber! Sliši travo rasti, duha že danes bržole, ki se bodo jutri pražile, oči mu pa vidijo kar okoli vogala! Misliš, da ti vljudno gleda v obraz, v resnici pa spak študira tvoje pošvedrano obuvalo in hkrati sklepa na praznoto tvojega žepa, ki te ovira, da ne konzultiraš čevljarja! — Ali pa zdi se ti, da sanjavo zre v megleno daljavo, v istini pa zvijačnik motri tvoj telovnik in iz peg na njem sklepa, kake vrste likerje si sinoči pil v Narodni kavarni, kdo jih je plačal in obkorej si prišel domov! Tak je ta človek!

Dogodka z mojo uro še ne veste? Dobro, povem vam ga.

Torej — kadar je semenj, grem rad čez Vodnikov trg mimo stojnic, da vidim tuje barantače in njih čudno kramo in da slišim njih zabavno reklamo. Tako tudi zadnjič. Zašel sem pa v gnečo, in ko pridem domov in hočem, kakor po navadi, naviti svojo žepno uro — pa je ni bilo! Moje ljube stare ure, ki sva še na Dunaju skupaj študirala, to se pravi: včasih skupaj, včasih pa vsak v svojem zavodu — ni je bilo, pa ne! Kak lopov mi jo je mo-

ral izmakniti v gneči na sejmu. Mojo ljubo staro uro! Številko 55.916 je imela, na pokrovu pa sv. Jurija na konju, s sulico in zmajem.

Upanja, da jo še kdaj vidim, nisem imel sicer nič; ker sem pa o tem Jakobu Cibru že slišal toliko in toliko hval, sem hotel vendarle poizkusiti, in jo mahnem po kosilu k njemu v pisarno. —

Sedel je na mizi, bincal z nogama, gledal v strop in pušil cigarete.

Razložim mu svoj primer.

On pa sedi, binca in puši in ne reče ničesar.

Ko končam, ga prosim, naj mi razodene svoje mnenje.

Ciber vstane, stopi k oknu, zabobna na šipo kratek ritornel in potem izjavi, da je njegovo mnenje to, da letos nisem opravil velikonočne spovedi.

Jaz sem seveda zijal, kaj to pomeni, on se mi je pa ljubeznivo nasmehnil in rekel: »Kajti, ako bi bili vesten izpolnjevalec verskih dolžnosti, bi se s svojo zadevo ne bili obrnili name, ampak na mojega konkurenta, sv. Antona pri frančiškanih, ki takisto posreduje zastran ukradenih in izgubljenih stvari.«

Potem sva sedla in povedal mi je svoje mnenje tako: »Podatkov nimate prav nobenih,« je rekel, »za sum zoper določeno osebo. V takih slučajih je izsleditev storilca mogoča le po tako zvani Cibrovi teoriji, imenova-

ni po meni, ki sem jo iznašel. Njena podstava je izkušnja, da enaki činitelji v enakih okolnostih rode redno enake posledke. To načelo je tako preprosto, da ga pozna in uporablja že vsak otrok. Če pade otroku novc iz rok in ga otrok ne more najti, izpusti še drugega na tla, da ,gre iskat' prvega, kakor pravijo: kamor se zakotali drugi, tam leži skoraj gotovo tudi prvi. — In pa tisto o kraški burji in o klobukih ste gotovo tudi že slišali. Če odnese burja popotniku klobuk in zmedeni popotnik ni videl kam, izroči burji še svoj robec, da mu pokaže pot v kotanjo, kamor zanaša ugrabljivi zračni tok svoj plen. — Stvar je jasna, kajne? — Z ljudmi pa ni nič drugače! Instinkt vseh ljudi je enak, ali recimo, skoraj enak! Vidite, in po tem načelu moramo iskati vašo uro in tatu.«

Pozvonil je dvakrat. »Imam pisarja, ki je bil svoje dni zelo delaven semanji tat!«

Vstopil je ponižen, gladko obrit, že nekoliko siv možak.

»Dični gospod Perko.« mu je rekel Ciber, »vi ste bili svoje dni takole strokovnjak. Recimo, da ste danes med poldvanajsto in dvanajsto uro dopoldne na semnjo izmaknili temu gospodu uro — kaj bi bili storili z njo?«

«Izmaknjena stvar je nevaren tožitelj! Hitel bi jo prodati.«

Ciber je prikimal. — »Komu?«

»Komu pač! Zaradi takele ure se ne morem peljati na

Reko ali v Videm, da jo spečam! — Starinarju Juriju bi jo nesel. Star lisjak je, ki vse kupi. Glavo ima plešasto, vest pa kosmato!«

»Dobro! Hvala! Pošljite mi detektiva Lončarja!«

Detektiv Lončar je prišel; bil je že kar pripravljen za odhod.

»Gospod Lončar,« mu veli Ciber, »gospodu Koširju tukaj je bila danes tik pred opoldnem ukradena na sejmišču ura številka 55.916, na pokrovu je imela sv. Jurija na konju, s sulico in zmajem. Tat je čisto neznan; toda po Cibrovi teoriji je pač hitel uro prodati, in sicer staremu Juriju, starinarju. Izsledite in zaplenite takoj uro in tatu. Nujno! Vzemite s seboj Civho in Jegliča! Čez eno uro pričakujem vašega poročila!«

Odslovil je naju oba.

Mož mi je imponiral. Ta gotovost, ta predrznost njegovih sklepov, in vendar vse logično, pravzaprav samo ob sebi umevno! — Tako se mi je zdelo, kakor da imam uro že zopet v žepu.

Po preteku ene ure se torej zopet zglasim pri Cibru. Pozval je že čakajočega detektiva v sobo in detektiv je poročal: »Preobrnili in razkopali smo tako prodajalniški kakor tudi stanovanjski prostor starega Jurija. Saj poznate njegov brlog; v četrto ure smo bili gotovi z delom! Ali o uri ni bilo sledu! Tudi starega Jurija ni bilo doma; odšel je bil baje na svoj običajni sprehod na Grad. Mi

seveda za njim, a srečali smo ga, vračajočega se že po Florjanski ulici. Ustavili smo ga in hitro dognali, da tudi pri sebi nima ure. Bil je pa zelo razburjen in nas je primerjal s cestnimi tollovaji. Ovdabo zaradi razžaljenja straže bom še danes vložil.«

Ciber je drobno pogledal in zažvižgal. Potem pa je segel v desni žep svojega telovnika, izvadil svojo uro in jo pomolil Lončarju. »Lončar, pazite! Vi ste zdaj stari Jur, razumete, to pa je ukradena ura, ki ste jo kupili od tatu. Kupčija je bila sumljiva in zato vi, stari Jur, sami domnevate, da vas poseti policija. Treba torej skriti uro, kajne! V ta namen napravite svoj običajni izprehod na Grad, kajne! Ste me razumeli? — Idite torej in skrijte jo! Potem naju pričakujte »na utrdbah!«

Detektiv Lončar ni zinil besede. Ali obraz mu je zlezal v čudne gube, hrbet se mu je sklonil, s tresočo roko je spravil uro in z drsajočimi koraki je odšel. Zasvetilo se mi je: Posnemal je starega Jurija!!

Kar strmel sem!

Ciber je zapazil moje začudenje in se nasmehnil:

»Da, moji detektivi so dobro dresirani! — Vidite, ljudje enake vnanjosti so si vobče tudi v duševnem oziru enaki. Ako, upoštevajoč to važno načelo, posnemate mimiko in kretnje človeka, ki ga opazujete, uganili boste tudi njegove misli in namene. — Tako bo tudi z Lončarjem. Ko se vživi v vnanjost in kretnje starega Jurija, ro-

dile in razvijale se mu bodo vzporedno in nehote tudi misli in preudarki starega Jurija in ravnal bo tako, kakor je ravnal v enakih okoliščinah njegov izvirnik. — Idiva!»

Šla sva počasi na Grad.

Na utrdbah je naju že čakal Lončar.

»Skrili ste uro v gozdiču, kajne!» ga ogovori Ciber.

»Da!»

»O tem ni bilo dvoma; drugod ni varnosti pred nepoklicanimi očmi. Toda pokažite prostor!»

Gremo v gozdič. Vodil nas pa ni detektiv, ampak Ciber sam, in sicer brez obotavljanja in s presenetljivo gotovostjo. Na južnozahodni strani gozdiča tik ob polsuhem skrivljenem macesnu je obstal. Pogledal je v zrak, omenil, da so danes na Vrhniki baš ob štirih popoldne nastavili pivo, ker ima vlak deset minut zamude, potem pa je malomarno vprašal: »Tukaj ste jo zakopali, ali ne?»

»Baš na njej stojite, gospod komisar!»

Jaz sem osupel seveda, on mi je pa ljubeznivo pojasnil: »Tukaj je najbolj skriti kot gozdiča, kajne — a v tem kotu ima baš macesen najbolj značilno in zato za spomin najugodnejšo obliko. Niti stari Jur niti detektiv nista imela dosti časa za izbiranje skrivališča in nehote sta se pač morala odločiti za tisti prostor, ki ga lahko najzanesljiveje vsak čas zopet najdeta.«

Sklonil se je in izpod ruše izgrebel svojo uro. Šipa in kazalnika so bili strti, ker je bil stopil nanjo.

»Nič ne de,« je rekel, »dam jo popraviti in vam pošljem račun. To je postranska stvar. Poglavitna stvar je ta: Kjer je bila ta moja ura, tam mora biti tudi vaša ura! Po načelu enakih činiteljev, enakih okolnosti in enakih posledkov, skratka po tako zvani Cibrovi teoriji! Saj vam je bila moja razlaga jasna kajne? — Zato me poslušajte: Okoli tega macesna prebrskajte tla in našli boste svojo uro! Drugega vam nimam povedati! Uspeh mi pridite javit zvečer ob osmih. Pričakoval vas bom v pisarni. Sedaj me kličejo drugi opravki.«

Odšla sta.

Jaz sem ostal sam in po pravici povedano — groza me je bilo. Brskal sem po tleh in koprneče sem iskal svojo ljubo staro uro, hkrati pa sem se s trepetom bal, da me zadene kap, če jo v resnici najdem! —

Ko se je sonce pričelo nagibati k zatonu, sem se zbal, da me ne zajame mrak in, popustivši iskanje, sem jo popihal brez ure odtod, kakor da me pode furije, in oddahnil sem se šele, ko sem došel v mesto med vršečo množico.

Zvečer sem se zgласil pri Cibru, kakor mi je bil naročil. Lotevali so se me rahli dvomi, ali Cibrova absolutna gotovost jih je zopet docela prepodila.

»Ura mora biti tam,« je rekel, »ali je pa Cibrova teo-

rija napačna. To pa je izključeno! — Nadaljujte jutri delo in vzemite s seboj motiko! Saj vreme ostane lepo,« je pripomnil, ozrši se skozi okno na razsvetljeni trg; »to sklepam iz okolnosti, da gre profesor Pika z dežnikom.«

Storil sem, kakor mi je velel, in prekopal sem drugi dan ves južnozapadni del gozda. Ne morem reči, da nisem imel čisto nič uspeha, kajti našel sem rdečo nogavično zavezo, par lasnih igel, ženski glavnik, nekaj železnih gumbov, star krajcar, peto in ubito steklenico. Le o uri ni bilo prav nič sledu. Odkritosrčno povedano, pričel sem zopet dvomiti.

Bil sem nekoliko potrta, ko sem Cibru poročal o stvari. Moja malodušnost ga je razvnela.

»Cibrova metoda ne vara!« je rekel. »Po logiki dejstev ne more biti vaša ura drugod, nego je bila moja. Verjemite mi to! — Sicer pa,« je nadaljeval bolj hladno, »da vas pomirim, dam vašo uro lahko v liste. Remontoarka št. 55.916, s sv. Jurijem na pokrovu, na konju, s sulico in z zmajem. — Ali moj svet je: iščite jo tam, kjer je bila moja ura! Na svidenje čez dva dni!«

Moje razkopavanje ni ostalo neopaženo. Mestni čuvaj na Gradu me je vohal iz zasede; prežal je pač, kdaj dvignem zaklad, potem bi bil planil name in mi ga v imenu postave zaplenil. Ker se pa njegov sladki up ni maral uresničiti, naveličal se je prežanja in mi kratkoma prepovedal nadaljnje delo. Izkušal sem ga pomiri-

ti, češ da kopljem le polže, ali on je trdil, da tega ne smem brez lovskega lista, in grozil mi je, da me ovadi zaradi lovske tatvine.

Odnehati pa nisem maral. Sedaj mi ni šlo več samo za mojo uro, ampak tudi za Cibrovo teorijo, ali obvelja ali ne, in zato sem hotel do pičice izpolniti Cibrove ukrepe.

Izposloval sem si torej nemudoma pri rudarskem uradu rudosledno pravico, da sem jo pomolil mestnemu čuvaju pod nos, in potem sem neoviran končal svoje temeljito razkopavanje.

Ure ni bilo! Tudi ne upanja, da jo sploh še kdaj vidim!

Pač pa sem si pridobil svoje mnenje o Cibrovi teoriji. —

Tem uspehom primemo razpoložen sem se zglasil zopet pri Cibru.

Ciber je z mojega obraza takoj razbral položaj. Postal je nervozen. Nič me ni vprašal, nič me ni poslušal, ampak kar kratko se je opravičil, da danes nima časa in jutri ga tudi ne bo imel in takisto ne ves bodoči teden. Izvaidil je iz žepa uro in mi dal znamenje za odhod, rekoč: »Šest je, mudi se mi.«

Mene je pa isti hip streslo po vsem životu kakor električni tok. «Dovolite, da pogledam to uro!» sem vzkliknil in nedostajalo mi je sape.

Ciber mi osupel da uro v tresočo roko.

Sv. Jurij na konju s sulico in z zmajem! Odprem po-

krov: št. 55.916! — »To je moja ura! Gospod komisar, kje ste jo dobili?« — Sedel sem, nogi me nista več držali!

»Vaša ura? Ali je mogoče! St. 55.916 ... Sv. Jurij na konju s sulico in z zmajem ... Res je! Glejte, glejte! Tri dni jo že nosim v žepu! Svojo sem dal popraviti, saj veste, in sem si za ta čas izposodil tole iz tega predala tukaj, kjer hranimo najdene in policiji izročene stvari! Torej tu je vaša ura!!« ...

Stopal je po sobi od duri do oken in nazaj in stresal glavo.

Potem je postal in rekel: »Vidite, moja metoda se je le zopet obnesla! Kako sem vam rekel: Kjer je bila moja ura, tam se najde tudi vaša! — Vidite, in tako se je zgodilo!«

Sherlock Holmes!

Pomladanske muhe

I.

*Falzifikat, dama brez spodnjega trupa in prvenstvo
Slovencev*

Suhi filozof in suplent Matej Vrbajs je vsako pomlad nekoliko brenčal. Čudak je bil sicer zmeraj, ne le kar se tiče prekratkih hlač in tistega klobuka, ki so trdili prijatelji o njem, da je izkopanina iz dobe mostišč in ukraden iz muzeja, ampak tudi kar se tiče nazorov. Saj je prav in nič ne rečem: mladina naj le ima, dokler je še ni pohujšal zakon in je ne kloni skrb za družino, naj le ima mladina, pravim, ideale in nazore in sploh in vse — kam pa pridemo drugače! Ali Matej Vrbajs je v tem pogledu pretiraval in njegovi etični nazori so presegali meje dopustnosti in meščanske dostojnosti!

Najhuje je bilo vsako pomlad; tačas je naravnost brenčal. Morda je vse stvarstvo vzbujajoča izpremembra letnega časa tako silno vplivala na njegove zaradi nezadostne telesne hrane itak prerahle možgane, morda je bil drug vzrok ... skratka: vsako pomlad je brenčal.

Tako je imel npr. predlansko pomlad tisto afero z desetnicami! Že dalje časa je hranil v denarnici ponarejeno desetico; neki večer pa se mu je zamešala med pristne novce in pomotoma jo je izdal v gostilni. Doma jo je pogrešil, a ker je bil filozof in suplent, je šel in jo hotel sle-

deči dan zamenjati s pristno, da ne bi natarica trpela škode. Ali natarica — Pavla ji je bilo ime, lepa je bila in sijajno neumna — je že ni več imela; spoznavši jo za falzifikat, jo je bila hitro zaigrala pri kočevskem krošnjarju, kaj ve pri katerem: mar so ji stari Kočevci — je rekla. Mar so pa bili Mateju Vrbajsu, ki je potem teden dni zasledoval po gostilnah in kavarnah tistega, ki je oškodovan po njegovi ponarejeni desetici. In imel je precej ugoden uspeh: nabral je okoli petdeset takih penozov! Seveda ni bilo izključeno, da na prvega oškodovanca ni naletel, da je nesrečni falzifikat že v četrti ali peti roki in da torej škoda le še ni poravnana. Ta misel je preganjala Mateja Vrbajsa podnevi in ponoči. Ljudje pa so mu smejoč vkupe znašali zamenjevat vsega spaka ponarejenega. Slednjič se je pričela še slavna policija zanimati za sumljivi slučaj in ni manjkalo dosti, da ga niso zaprli, češ da je deležen ponarejanja denarjev. Resnično res! Tri tedne ga je tako imelo! Baš ko se je pričelo osipati kostanjevo cvetje, mu je zopet odleglo. Od deželnega šolskega sveta pa je dobil nos.

No, in lansko leto je razburjala najširše kroge njegova ljubezen z damo brez spodnjega trupa. Tiste dni se je bilo v slovenski javnosti pravkar veliko govorilo in pisarilo na eni strani o lepoti, na drugi strani o pregrešnosti ženskega akta in strastna ta polemika je v zvezi z gorko pomladansko vlažnostjo izpahnila Mateju Vrbajsu ob-

čutljive možgane. Lotil se je dokazovanja, da se Stvarniku človeško telo v umetniškem in estetskem oziru ni posrečilo; ne odreka Stvarniku sicer dobre volje in marljivosti, uverjen pa je, da bi bil na Stvarnikovem mestu eden ali drug profesor bogoslovja izvršil to stvar gotovo lepše in čedneje. Zlasti žensko telo! Povzpел se je končno do trditve, da v sedanjih okolinostih za količkej dostojnega moža sploh ni spodobna in mogoča ljubezen z ženskim bitjem, razen kvečjemu z damo brez spodnjega trupa, kakršna je bila baš na ogled v kolibi ob drevo-redu! Ženstvo je bilo močno razburjeno, ko je izvedelo, da je Vrbajs v istini začel ljubimsko razmerje s to pol-damo in da ga ni niti sram, javno razmotrivati, kaj bi bilo in kako, če bi stopil z njo v sveti zakon. Stvar se je končala precej misteriozno. Gotovo je le to, da je dobil zopet nos.

Letos so se mu pa pojavili neizogibni pomladanski popadki v znamenju kriminalne statistike. Stvar se je pričela takole:

Neki večer je vrgel kar izlepa med rodoljubno društvo »Pri piščalki« izzivajočo trditev, da gre našemu skromnemu narodu na enem področju vendarle prvenstvo med vsemi neštevilnimi narodi naše ljube države. Omizje je radovedno umolknilo, on se je pa s pikrimi besedami obregnil ob naše prvake, ki niso znali te okolnosti, ki jo ima v mislih, spretno porabiti in doseči z njo

pomnožitev slovenskih mandatov, ko so bila pogajanja zastran volilne reforme. In z očitajočim pogledom je pokimal orjaškemu doktorju Ivanu Koširju, ki je bil občinski svetovalec in ki ga je zaradi tega skromnega dostojanstva delalo omizje »Pri piščalki« ob vsaki priliki odgovornega za vesoljno slovensko politiko.

»Šema,« se je branil dr. Košir, »kaj me tako zijaš? Mar sem jaz iznašel volilno reformo? Kolikokrat sem že povedal, da z visoko politiko nisem v drugi dotiki, nego da imam v občinskem svetu referat o pasjih markah! Zoper to moje javno delovanje pa še ni bilo pritožbe. Razumeš?« Dvignil je z mezincem vrčec k ustom in se okrepčal.

»Prvenstvo! Bog se nas usmili!« je zaječal komisar česen, ki je bil po vplivu cvičkove kisline pesimist. »Slovinci pojdemo spat — morebiti se nam kaj lepega sanja! Prvenstvo!« Vzdihtnil je in si naročil še eno četrto in pa škatlico s sodo.

Gospa dr. Koširjeva, v rdeči bluzi in brez nadržca, je zdajci namignila, da se ji je snoči nekaj jako, jako smešnega sanjalo. Njen prijetni smeh je obetal nekaj pikantnega.

Zato se je moral Vrbajs požuriti, da obrazloži svojo trditev. »V statistiki sem čital,« je rekel, »da je prišlo leta 1901. — za poznejša leta gradivo še ni obdelano — na vsakih 10 000 prebivalcev na Češkem 0,97, na Tirolskem

1,25, na Dolenjem Avstrijskem 1,26 itd., v Bukovini 3,89, na Štajerskem 5,56, a končno v naši blaženi Kranjski najvišje število, namreč 6,47 hudodelstev težke telesne poškodbe. Te številke so neovržno dejstvo, ki ga nam ni treba šele sanjati! Niti niso izjemen slučaj, kajti ta ponosni vrhunec zavzemamo že vrsto let in se tudi izlepa ne umaknemo z njega, saj poznamo vztrajnost žilavega našega rodu. Ali je to prvenstvo ali ni, kaj? Krohot peklenški!« In z mrkim pogledom se je zamaknil v strop.

V doktorju Koširju se je vzbudil nagajiv odpor. Resno je prikimal in z glasom naklonjene nepristranosti je izjavil, da so pravkar slišani statistični podatki sicer stara in že splošno znana stvar, omeniti je pa o njih, da jih suhoparni prijatelj Vrbajs, kakor je sklepati iz njegovega ironičnega tona, tolmači s čisto napačnega stališča, kar mu pa naposled ni preveč zameriti, ker ni pravnik, ampak le modrijan in suplent.

»Jasno je,« je rekel dr. Košir, »da eden pač mora biti prvi! Da ne načelujemo mi Slovenci pretepačem, morala bi neizogibno biti deležna te nesrečne časti kaka druga narodnost. Naša nesreča je sreča drugih in vsaka izprememba v naš prid bi postala v škodo kateremukoli drugemu narodu, ki bi nas moral nadomestiti v krvavem prvenstvu. — Zato smo mi Slovenci pravzaprav le mučeniki za druge, ako preudarimo stvar z višjega, nad-suplentskega, sociološkega stališča. V istini mučeniki!

Kar bi morale druge narodnosti hvaležno upoštevati! Tisto zaradi števila slovenskih mandatov, kar si prej omenil, torej nikakor ni tako neumno, kakor se je menda zdelo tebi samemu, ki stvari ne razumeš.«

Podprl je svoje besede z izdatnim požirkom. Razvneto omizje se je s smehom in hrupom zagnalo na hvaležni predmet. Matej Vrbajs pa je obmolknil in se zamislil. Potem je plačal, pozabil dežnik in odšel, češ da gre še na izprehod v drevored.

II.

Neizprosni večni naravni zakoni

Ko je drugega dopoldne sprevajal dr. Košir svojega običajnega nedeljskega mačka po sveži božji naravi, je na Gradu naletel na Mateja Vrbajsa, ki je stal razkoračen sredi pota, zrl v tla, gubančil čelo in s prstom pisal v zrak tajinstvena znamenja, zapazivši dr. Koširja pa temu nastavil kazalec na prsi in brez slehernega uvo-da izjavil: »Ti, jaz sem star 38 let!«

Dr. Košir je nato aforistično odgovoril — in glas mu je bil nekoliko zagrljen — da prihajajo leta večinoma sama od sebe, ako jih le doživiš, in da ni pravzaprav k temu vsakdanjemu pojavu ničesar pripomniti. Šele tedaj, ko se nabere let okroglo število in ne manj nego šestdeset, je smatrati to za narodno zaslugo, ki jo slavi hvaležno ljudstvo s podoknico, z govori in banketom, kuvert po tri krone brez pijače.

Kadar je bil dr. Košir mačkovit, mu ni bilo prav nič sveto!

Vrbajs je zgolj stresnil glavo, kakor da hoče spoditi nadležno muho, in je potem presenetil tovariša z vprašanjem: »Koliko si star? Ali si že bil kaznovan kdaj?«

Doktorju Koširju se je razvijal maček. Če bi imela lo-

banja pokrov, si je mislil, kakor da ima posodo za juho, dvignil bi zdajle pokrov in si pobrizgal možgane z mrzlim sifonom. Ali bi mi dobro delo! — Vrbajsu pa je odgovoril, da je 42 let star, kaznovan pa le toliko, ker mora zdajle poslušati Vrbajsa.

Vrbajs se je otresel Koširjevega dovtipa, zgrabil tovariša za rokav in ga vlekel s seboj naprej po poti.

»Pošteni moramo biti, pravični, nesebični!« se je hudoval. »Ali veš, da je na Kranjskem od vsakih 10 000 prebivalcev leto za letom povprečno po 267 obsojenih?«

Postal je in prebadal svojega spremljevalca s tako plamtečim pogledom, kakor da smatra edino njega odgovomega za to žalostno dejstvo.

»Jaz res ne vem!« je malomamo odgovarjal dr. Košir, njegove misli so pa baš vstopale v posebno sobico »Pri piščalki«, vščenile natakario v lice in si naročile brizganca — pa košček ledu mora biti v njem! »če mi ne poveš, ali je to preveč ali premalo, niti ne vem, na katero stran se naj začudim.«

»Preveč ali premalo, — to je vseeno! Ampak računaj! 267 je v 10 000 sedemintridesetkrat! Ali razumeš?« (Dr. Košir ni prav nič razumel, misli pa so mu srebale ledeni brizganec.) »To se pravi, da bi moral biti na Kranjskem v teku 37 let vsak prebivalec kaznovan — ako — no? — ako bi bile kazni pravično razdeljene na vse pre-

bivalce! Kaj ne? Zdaj pa glej! Jaz sem star 38 let, ti si jih 42, vendar pa še nisva bila kaznovana! Iz tega sledi?» —

Dr. Košir je izjavil, da bi se lagal, ako bi tajil, da iz pravkar slišanih prepričljivih besed sledi z vso nepremagljivo silo človeške logike zanj nujna in neodložljiva potreba, takoj iti k »Piščalki« na zajtrk!

»Žival!« je zarohnel Vrbajs. »Fej! Jesti je tako gnusno telesno opravilo kakor katerokoli drugo! Ne razumem te, kako moreš spričo teh grozovitih dejstev misliti na krčmo! Ali nimaš srca? Ali nimaš vesti? ... Poslušaj! Statistika je očitni evangelij tajnih naravnih sil in nam razodeva njih večne zakone. In glej, tak naraven zakon tudi zahteva, da mora biti vsako leto ena sedemintridesetinka našega prebivalstva kaznovana! Višjega smotra tega zakona sicer ne umevamo, ali naravni zakoni se niso še nikdar ozirali na ozke meje človeškega razuma. Dovolj, da zakon obstoji. A midva? Dasi je nama obema že potekel tisti 37-letni rok, ki ga daje v ta namen naravni zakon, vendar še nisva bila kaznovana. Ker pa midva nisva zadostila tej svoji dolžnosti, izbral si je neizprosni naravni zakon druge svoje žrtve in za naju je drug nesrečen rojak v isti dobi zapadel namesto v eno kazen v dve ali tri! Ali ni to grozno? Drug kaznovan namesto mene!«

Glas se mu je tresel v razburjenosti. Dr. Košir je imel hvalevreden namen pomiriti ga in je rekel:

»Ti salamenski naravni zakoni! Pojdi, greva!«

Grlo mu je bilo suho in duša mu je hrepenela po go-lažu. A slabo je naletel!

»Tako? To je vsa tvoja modrost, pa hočeš biti zago-vornik pravice?« je vzkipeł Vrbajs. »Sram te bodi! — Ako se izda ukaz: vsak 37. mož našega polka bodi ustreljen! — in ko pride vrsta name, se izmuznem in namesto mene zadene smrt drugega — ali sem lopov ali nisem?«

»Prismoda si!« je zamrmral ozlovoljeni dr. Košir.

Postajalo je gorko. Na klopici je stokaje smrčal pijan-ček zalitih lic; po drevoredu se je bližal stražnik, ki ga je privabljal razvneti glas Vrbajsov.

»Jaz ne maram biti nikomur nič dolžan! Jaz se ne ma-ram okoriščati s tujim trpljenjem. Jaz odklanjam žrtve. Kar je meni namenjeno, prestanem jaz lahko sam. Če ste drugi paraziti, jaz nisem in ne bom parazit!«

Košir se je naveličal Vrbajsa in postal je hud. »Komu pa poješ, lakota? Ali samega sebe slepariš ali bi rad me-ne? Daj, no, daj, in pusti se zapreti, če si res tak značaj! Ampak moraš kaj napraviti! Zgolj za tole tvoje neumno besedičenje te ne zapro, kvečjemu v blaznico, kar pa menda ne zadostuje tistemu tvojemu naravnemu zako-nu, šema!«

Vrbajs je debelo pogledal Koširja. Streznil se je in hip-no in brez besedice stopil k dremajočemu pijančku in mu, preden je mogel presenečeni dr. Košir ubraniti, pri-

ložil silovito zaušnico, da je iznenadeni pijanček kar zahtel in se zleknil po klopi. Potem je Vrbajs odločnih korakov krenil k osuplemu stražniku, se mu legitimiral z vizitko in ne ozrši se odšel s povzdignjeno glavo navzdol proti mestu. Sonce se mu je upiralo v zguljeni klobuk, izkopanino iz dobe mostišč — in nad glavo mu je zaigrala gloriola mučeništva.

III.

Boj za pravico

Vrbajs je bil navzlic svojim muham dobrosrčen človek. Tudi oklofutani pijanček se mu je smilil. Poizvedel je njegov naslov na policiji in mu poslal za bolečine 10 kron. Več ni mogel, saj je bil zgolj filozof in suplent. —. Vendar pa je bil o pravilnosti svojega ravnanja še vedno trdno prepričan in z mirnim zadovoljstvom je čakal na obsodbo, ki mu naj slednjič izbriše sramotno pego nekaznovanja z njegovega sicer neomažeževanega značaja. Tiste dni se ni dalo dosti občevati z njim; ponos in prezirljivost sta mu odsevala iz pogleda in iz glasu in korakal je samozavestno po mestnem tlaku, kakor znajo korakati le še osmošolci, državni poslanci in pa denarni pismonoše!

Tako je prišel dan razprave.

Vrbajs se je bil opremil s svežim ovratnikom in s čistim robcem in zbranega duha in pobožnega srca je vstopil v svetišče kazenske pravice, da dostojno in svečano opravi dolžno daritev večnim in neizprosnim naravnim zakonom.

Ogorčen pa se je moral uveriti, da se je svetišče izpremenilo v glumišče.

Ozadje razpravne dvorane je bilo nabito polno šumnega, radovednega občinstva, prijateljev, znancev in nezancev. Vsem se je bralo z veselo razburjenih obrazov neprikrito hrepenenje, kar moč dobro se zabavati, makar na stroške svojega ljubega bližnjega.

Pa kaj se naj očita občinstvu, ko si ni bil svest važnosti položaja niti sodnik, oseba, ki je vendar plačana za to!

Vrbajs ni bil zastonj že 12 let filozof, 8 let suplent in temeljit kakor grška slovnica. Ni se torej čuditi, da se je bil natančno poučil o vseh zakonitih določbah, tičočih se njegovega slučaja. In zato se je zgražal, ko je videl, kako nevredni sodnik tepta v prah vse zakone, ki je nanje prisegel. Baret si je bil pomaknil nad levo uho, kakor da prihaja z vojaškega nabora, in namesto da bi dostojanstveno razložil ovadbo, vprašal Vrbajsa, ali je kriv, in ga potem podučil o njegovi pravici, upreti se obtožbi s povrstno razložbo itd., itd., kakor to točno in določno ukazuje zakon, mu je šaljivo namežiknil in ga vprašal — kakor da ne gre za kaznivo dejanje, ampak zgolj za sicer nedopusten, pa dober dovtip: »Kaj vam pa je bilo, vraga, kaj, da ste poškodovali tega Karpeta? Kaj vam pa je storil?«

Široko se je zarežal, spodbudno pogledal v razpoloženo občinstvo in potem z zaupanim smehljajem dodal vprašanje: »Ali ste bili pijani, kaj?«

Občinstvo je izpreletel vesel šum, ki se je ojačil v od-

kritosrčen smeh, ko je zadonel iz ozadja polglasen bas: »Svojega patrona je imel, Matevža!«

Vrbajsu je šinila kri v lice in glas se mu je tresel, ko je jezno odgovoril: »Priznavam, da sem kriv! Bil sem trezen! Nič mi ni storil! Niti poznal ga nisem! To je vse! — Pričakujem kazen!«

Sodnika je žalila razdraženost Vrbajsova in navil je druge strune. Popravlil si je baret, nastavil svoj glas za malo terco više in rekel: »Ne razumem, kako more omikan človek brez slehernega povoda napasti drugega, ki ga niti ne pozna!« In strogo je pogledal mimo Vrbajsa v ozadje na dva mlada blazirana poslušalca, ki sta se poprej premalo smejala.

Vrbajs si je mislil: Zakaj me izprašuje dedec rdečeno-si; obsodi me naj, saj sem priznal! Kako naj boš pošten in pokoren večnim naravnim zakonom, ko ti ovirajo pot do pravice taki nevredni čuvaji! — Odgovoril je: »Ne poznam zakona, da si moram dati poprej predstaviti človeka, preden ga udarim!«

V občinstvu seveda slavnosten krohot, ki ga je zavist samopašnega sodnika hitro udušila z zvoncem. »Mir!« je zagrmel in sovražno pogledal zdaj Vrbajsa, zdaj občinstvo. »Sedite!« je ukazal obdolžencu, slugi pa je velel, da pokliče pričo, Tomaža Karpeta.

In vstopil je v dvorano Tomaž Karpe, žrtev Vrbajsova. Bil je ovenčan, kakor se spodobi žrtvam po starem, v

poganske čase segajočem obredu. Na klobuku se mu je zibal rdeč kostanjev cvet z dvema peresoma, moške prsi mu je krasila kita vrtnic in roženkravta, a vse vkupe je dišalo kakor iz soda. Žrtev je bila v vsakem pomenu besede »v rožicah«.

Zapazivši ugodni vtis, ki ga je napravil na zbrano občinstvo, dal je duška svoji židani volji s pogumnim vzklikom: »Marička! Ali smo gadje!«

Sodnikov strogi poziv: »Tomaž Karpe!« ga je opozoril na resnost trenutka.

Poizkusil je, da bi se točno kakor vojak zasukal proti sodniku. To predrzno početje mu je v nemalo nevarnost spravilo njegovega telesa ravnotežje. Vendar se je še srečno ujel, nakar je zadovoljen s svojo spretnostjo udaril s petama ob tla in potem v znak svojega spoštovanja salutiral sodniku z enim prstom.

Sodniku se je zopet razjasnilo užaljeno lice.

Pomaknil si je baret nazaj nad levo uho in očetovski posvaril živahno pričo: »Jej, jej, jej, Karpe! Kaj morajo videti moje oči! Pa ne, da ste pijani?«

Karpe se je čutil močno počaščenega po tem dobrohotnem, z njegovim telesnim stanjem se pečajočem ogovoru. Obraz mu je zlezal narazen, zamižal je, pritažen smeh mu je stresel prsi in glavo, obrisal si je solze in nos in potem zaupno izjavil, da ga res nekoliko ima, hvala Bogu, ampak ravno prav in ne preveč.

Sodnik je naklonjen počakal, da se poleže smeh v občinstvu.

»Karpe, Karpe!« je potem rekel, »moje srce je žalostno, da vas vidi takega. Ne bi rekel, da je danes nedelja ali ponedeljek ali sobota! Ampak danes je četrtek in v četrtnih tudi obrtniki nimate pravice biti pijani že pri belem dnevu — ne po božjih, ne po cesarskih zakonih! Nikakor ne! Vedite se torej dostojno, sicer boste zaprti!«

Uprl je svoj pogled v Karpeta, ki je stal vzravnán kakor jambor v nevihti, in mu žugal s svinčnikom.

Potem je nadaljeval: »Karpe Tomaž! Tale gospod priznava, da vas je poškodoval. Povejte torej po resnici, kako se je vršila vsa stvar!«

Karpeta je spravilo nenadno sodnikovo vprašanje v veliko zadrego. V tistem hipu si namreč ni bil več svest, kje da je in kaj se pravzaprav godi. Ali polagoma se mu je skoz začudene oči in zijajoča usta vrnil spomin. Ozrl se je v svojega sovražnika in — rajska milina se mu je naselila po mastnem rdečem obrazu. S ploskom je sklenil roki in vzkliknil: »Marička! Ni mogoče! Ali ta gospod? Vi ste mi rešili življenje? Vi, vi ste moj angel varuh, moj dobrotnik! O ti, ti, ti duša moja zlata! Čakaj, jaz te moram poljubiti!«

Razprostrl je roki in se zagugal proti umikajočemu se Vrbajsu, da uresniči svojo grožnjo.

Osramočeni Vrbajs je z ogorčenim pogledom iskal pomoči pri sodniku.

Občinstvo se je nebeški zabavalo, toliko da ni ploskalo. Njega hrupni smeh je vzdramil celo avskultanta zapisnikarja, ki je bil, utrujen od naporne ponočne službe pri »Kaplji«, zakimal za svojim zapisnikom.

Sodnik se je grizel v ustnice in pomignil slugi, da je s krepko roko pritiral obotavljajočega se Karpeta nazaj pred sodno mizo. Potem je s strogim glasom ukazal slugi. »Petrič, stojte tukaj poleg Karpeta, in če se le za las gane s svojega prostora, denite ga takoj ob glavo!« Nad Karpetom pa je zagrmel: »Karpe, pijana muha! Poslušajte me! Gorje vam, gorje, če bi moral zaradi vas preložiti razpravo! Ne boste videli nebeškega kraljestva! Moj čas je drag! Ne utegnem se dvakrat pečati z vašo klofuto! Boga se bojte, Karpe, pravim! Razumete? ... Tako! ... Zdaj pa povejte natanko kakor na izpovedi, kako je bilo z vašo poškodbo!«

Krvoločne besede sodnikove niso bile brez vtiska na Karpeta. Zaprle so mu sapo; le plašno je gledal sodnika in ga s povzdignjenima rokama nemo prosil, naj ne izziva s svojimi strahovitimi grožnjami jeze nebes, saj bo on, Tomaž Karpe, priden in poslušen kakor kužek, kateremu je bil v plašnem pogledu in v prosečih kretnjah rok resnično podoben.

Sodnik je končal svoj ukor. Tomaž Karpe si ni mogel

kaj, da se ne bi še enkrat z izrazom prekipevajoče hvaležnosti ozrl po nesrečnem Mateju Vrbajsu, potem pa je, čestokrat opominjan po sodniku in dregnjen po slugi, razložil sledečo mukotrpno predzgodovino svoje klofute in njen nepričakovani učinek.

Boleli so ga zobje, je pravil; menda je bil eden votel, v votlini pa črv ali kaj. In od bolečin se mu je nabrala pod čeljustmi neznanska otekline, velika kakor reglja, in otekline je rasla, da naposled ni mogel nič več jesti — le piti, če je kaj imel. Razbolel se mu je še vrat, ni mu bilo več prestatu in preudarjal je, ali naj obupa ali naj skoči v vodo. Napravil je celo že svoj testament, ki je seveda spričo njegovih skromnih imovinskih razmer obsegal le dve točki: svoje telo z vsem, kar je na njem, je izročil materi zemlji, dušo pa Bogu, če jo bo hotel.

— Tisto jutro si je bil navsezgodaj v kleti poleg mitnice omamil bolečine s slivovko in potem je na Gradu malo zadremal — kar mu je treščilo v zobe! Skraja je izgubil sapo in se davil in kri mu je curljala iz ust kakor rozolja iz fraklja; — nenadoma pa je zapazil: Marička! — otekline ni več! Udarec jo je prebil, splahnela je in — bolečine so bile kakor odrezane! Hvala Bogu, svetim dušam v vicah in pa temu zlatemu gospodu, ki mu je iz odkritosrčne hvaležnosti pripravljen takoj plačati pijače, makar toliko, da mu bo slabo, ali pa bo molil zanj — kar si gospod sam izvoli. In ako je le količkaj pravice na sve-

tu, mora ta gospod dobiti talijo za rešitev življenja — to se naj zapiše v protokol! — ali pa naj ga nastavijo v špitalu za višjega doktorja, ker zna tako dobro operirati! Na vse to lahko takoj trikrat priseže kakor na svojo lastno smrtno uro, amen!

Karpetu se je bil med pripovedovanjem vrnil duh podjetnosti. Pogumno je pokimal svojemu dobrotniku Vrbajsu, češ dobro sem se odrezal, kaj? — A burni smeh občinstva, ki je izbruhnil po njegovem pričevanju, je samozavestno smatral za izraz priznanja. Svoji radosti nad tem nepričakovano častnim uspehom je dal duška, kakor je vedel in znal: zamižal je, stresel glavo, poteptal z desno nogo in potem zavriskal: »Hijijijijih!« Vrisk res ni bil bogve kako umetniški izveden, ker je bil Karpe hripav in kratke sape, ali Karpe ni bil vriskač po poklicu, v takem slučaju pa je bolj upoštevati dobro voljo nego izvršitev, kakor se je opravičeval nedeljski lovec, ki je meril na srno, zadel pa gonjača!

Sluga je ogorčen zaprl Karpetu usta s svojo široko šapo. Sodnik je ljuto zvonil, in ko se je nemir za silo poлегel, je hitro končal vso komedijo in razglasil sodbo, da se Matej Vrbajs oprosti od obtožbe, ker ni poškodoval Tomaža Karpeta, ampak mu zgolj pomagal do zdravja, zdravljenje pa po sedaj veljavnem zakonu ni kaznivo, če se zgodi brezplačno.

Vrbajs skoraj ni verjel svojim ušesom. Vsa sramota te

razprave brezuspešna! Oproščen! ... S strmečimi očmi je pogledal na sodnika, a ta mu je hladnokrvno pokimal: »Opravili ste! Lahko greste!«

Jezno je zgrabil svoj klobuk in se preril ven skozi čestitajoče mu občinstvo, a z obraza se mu je bralo toliko zagrizene strasti, da je smatral dr. Košir za svojo prijateljsko dolžnost, takoj mu slediti in ga ne izpustiti iz oči. —

Sodnik in Karpe sta imela še kratek pogovor.

»Karpe!« je rekel sodnik, »za 24 ur greste sedaj v zapor, da se naučite trezni prihajati na sodnijo.«

Karpe je dokazoval, da je njegovi pijanosti kriva zgolj nerodna mera v kleti poleg mitnice: »En frakelj je premalo, dva sta pa preveč!« A nič ni pomagalo, kar moral je s slugo. —

Tako je prišlo, da je bil v zasmeh večnim neizprosnim naravnim zakonom — Matej Vrbajs oproščen, Tomaž Karpe pa zaprt ...

IV.

Lek

Matej Vrbajs je, z zobmi škrtaje in polglasno pred se rohneč, hitel slepo naprej po cesti: niti svojega lastnega ravnatelja ni zapazil, ki mu je prihajal naproti in je bil v duhu že pripravil roko za pokroviteljski odzdrav ...

Košir ga je komaj došel. Položaju primerno se mu je videlo, izreči prijatelju sožalje ob nepovoljnem izidu razprave.

»Že prav!« je zarenčal Vrbajs in nezaupljivo in postrani je pogledal tovariša. »Saj vem, da me imate za norca, pa nisem! Ugonobili bi mi radi moje moralno življenje, ker ga sami nimate, pa mi ga ne boste! Jaz grem svojo pot in tudi dosežem svoj cilj — boste kmalu videli!«

Ura je bila šest.

Srečala sta vrsto prisiljencev, vračajočih se z dela.

»Ali jih vidiš! Mučeniki so zame, zate in za druge take mehkužneže, kakršna sva midva! Bog ve, koliko kazni ima vsak izmed njih na rovašu samo zaradi tega, ker drugi zanemarjajo svoje naravne dolžnosti ... Ampak Matej Vrbajs je siromak, toda nikomur nič dolžan in

tudi ne mara, da bi smel kdaj takle človek stopiti predenj in mu reči: „Glej me, kak sem, kako je moje življenje in kako mi bo vse žive dni! Zakaj? Ker sem vzel nase tvoje in tvojih tovarišev grehe, da morete igrati ponosno gospodo, jaz pa koprnim v nesreči!“ Takih očitanj Matej Vrbajs ne mara, ker bi bila upravičena!«

Zavila sta v drevored.

»Dobro,« je nadaljeval. »Danes se mi ni posrečilo! Človeku se je treba na svetu boriti za vsako mrvico pravice, ako nima protekcije. Ali končno si jo vendar izvojujem — zapomni si to! Videti hočemo, ali dosežem svojo kazen, ki mi gre po naravnem zakonu, ali ne! Jaz ne odneham!«

Dr. Košir je pomilovalno pogledal razburjenega prijatelja, potem je pa rekel z vso resnobo, ki je je bila zmožna hinavska njegova duša.

»Veš, prvi hip se mi je videla tvoja ideja o naravnem zakonu kriminalitete res nekoliko čudna. Nocoj pa nisem mogel spati — zvečer ne smem jesti omlet — pretežke so za moj želodec — pa sem premišljal to stvar in zdaj se popolnoma strinjam s tabo.

Resnično ti povem, ta tvoja ideja je naravnost veličastna! Jaz jo smatram za vrhunec socialnega mišljenja!«

Vrbajs je molčal, deloma ker je bil dr. Košir kanacija, ki se je morebiti le norčeval, deloma, ker je bil Vrbajs

sam tiste vrste modrijan, ki ne deli rad svojih nazorov z drugimi.

Dr. Košir pa je s svojim prepričljivim, globoko iz prsi donečim glasom, kakršnega je uporabljal zoper porotnike, in z živahnimi gestami nadaljeval: »Žal, da sva mi-dva edina, ki spoznavava velikansko krivico, ki se ne-preglednemu številu naših bratov trpinov godi zgolj za-radi naše brezvestne mehkužnosti, ki nam brani dajati statistiki, kar je statistike! — In te nesrečnike celo za-ničujemo! častiti bi jih bilo treba, deliti jim odlikovanja! Kdor je spoznan za tatu iz navade ali za nepoboljšljivega pretepača, odkrivajmo se mu naprej in spomenik se mu naj postavi za zasluge, ki si jih je pridobil za človeštvo!«

Živahnost Koširjeva je vzbujala pozornost šetajočega se občinstva in Matej Vrbajs je bil vesel, da sta krenila iz drevoreda na gozdno pot.

»O, resnično me je sram pred takimi heroji!« je vzkliknil dr. Košir. »Prosim te, v občinskem svetu sedi n. pr. tovariš, ki je bil že osemkrat kaznovan. Jaz pa še ni-koli! Zdaj se mi šele svita, zakaj me vedno tako prezir-ljivo gleda! In mož ni niti akademično izobražen! Temu mora biti konec! Kar on zna, znam tudi jaz, in dr. Košir ne bo več letal okoli po mestu brez kazni kakor pes brez marke!«

»Če ti ne izpodleti kakor danes meni!« je bridko pri-pomnil Vrbajs, ki se je dolgočasil, kadar ni sam govoril,

ampak je moral poslušati. »Naše javne razmere so tako gnile, da niti kazni ne dosežeš, če nimaš protekcije!«

»Nič protekcije, samo pameti je treba!« je zavpil dr. Košir. »Ampak ti nisi pravnik, ti si zgolj filozof in suplent in zato ne boš vse žive dni kaznovan, ker si preneroden! Neznane pijanca se lotiš, ki je polbedast in ne loči klofute od marijacejskih kapljic! Jaz si ne bom skrunil rok s tako nezanesljivo kreaturo! — Ali veš, kaj je klasična priča? Trezen, inteligenčen, nepristranski, neomadeževan mož! Tako klasično pričo si izberem jaz za najin vzvišeni cilj, boš videl, in uverjen sem, da me ne bo pustila na cedilu! In če si ti obsojen, prijatelj, da ostaneš še naprej parazit človeške družbe, ostani parazit; moja ura je prišla in kar se mora zgoditi, naj se zgodi!«

Filozof in suplent Matej Vrbajs je bil zelo neljubo presenečen, ko ga je po teh besedah dr. Košir sunil z desno in z levo pestjo v rebra, potem ga je pa pričel bunkati po glavi, da mu je klobuk odletel na tla in da se mu je kar isknilo pred očmi.

Dr. Košir je glasno štel svoje udarce, in ko jih je bilo petnajst, je rekel: »Tako! Zdaj me pa pojdi ovadit, ti, ti parazit!« Obrnil se je in odšel.

Vrbajsu so se šibila kolena, ko se je sklonil za klobukom, častitljivo izkopanino iz dobe mostišč. Osnažil ga je z rokavom in se pokrnil. Potem se je spomnil na svojo jezo, hripavo zakričal: »Lopov!« pobral kamen in ga

vrgel za dr. Koširjem. Zadel ga pa ni, ker ni bil pravnik, ampak zgolj filozof in suplent in preneroden za to.

Zmračilo se je in napotil se je domov.

Tisti večer ga ni bilo več na spregled. Pač pa se je sledeči večer zopet prikazal v običajni družbi. Imel je višnjeve pege na licu ...

Na vprašanje, kaj mu je, je odgovoril suhoparno, da si je dal možgane masirati in da mu je dobro storilo.

Dr. Košir pa je svoj rahli nasmeh diskretno utopil v vrčku.

Deželna vinska klet

I.

Iz dnevnika kontrolorja Aleksandra Kurnika

Vlado je res fin dečko, narodnjak skoz in skoz in naprednjak, sploh zelo izobražen. V vseh društvih ima prvo besedo, ničesar ne opravijo brez njega: včeraj je bil izvoljen v odbor za Trubarjevo slavnost, in sicer v odsek za vino. Najbolj imenitno pa je, kako zna čez glavo pljuvati! Kaj takega niti v Črnomlju niso imeli, kjer sem prej služil! Ta presneti Vlado! V gostilni sedi lepo mirno na stolu, nagne glavo nazaj, zamišljen pogleda v strop in potem pljune v lepi paraboli čez glavo, gostje pri sosedni mizi se pa ognejo pravočasno. Če se pa ne ognejo in jih kaj zadene, je Vlado takoj pokonci, se vljudno opraviči »pardon!«, obriše, kar je obrisati, pa je mir besedi; če pa je priletelo v vrček, ga sam izpije, ta pujsek, in drugega naroči! Imenitno! — Cesarski svetnik Kožuh se je zadnjič tako smejal, da mu je slabo postalo, pa še čisto nov telovnik je imel. Seveda, bog ve kako fino to ni, ampak smejati se je vendar treba in »Pri petelinu« so oni dan podelili Vladu naslov komornega virtuoza v pljuvanju!

Torej ta moj novi prijatelj Vlado me je ono soboto privedel prvokrat v Deželno vinsko klet.

Spotoma mi je povedal, da je ta klet edini deželni dobrodelni zavod, ki ni pritožbe čezenj. Koristen in človekoljuben zavod! Zadnjič n. pr. je imel Vlado takšen nahod, da je kar voda tekla od njega, pa je šel v klet, inhaliral deset kozarcev burgundca in, glej, skoro na mah je izgubil nahod in povrhu še dežnik in galoše!

Tako sva prišla v klet.

V kleti je bila gneča, komaj sva se prerila do sodov.

Toliko imenitne gospode še nisem videl vkupe zbrane. Pili so in nič se niso kregali! O, v Črnomlju ...! In zraven so pripadali vsem mogočim strankam; celo dva anarhista mi je pokazal Vlado. Eden je imel zlata očala, drugi zlat nanosnik; bila sta zelo žejna in sta žejo hrabro odvrčala, a kadar nista pila, sta se smejala in kazala zobe. Vlado mi je povedal, da tvorita ta dva možaka svojo stranko z lastnim programom v 11. točkah; glasila sicer še nimata svojega, ali prost gledališki sedež sta že zahtevala za svojega poročevalca, pa ga menda še nista dobila, ker sedanja kramarska intendantca preveč gleda na denar ...

In vsi ti po nazoru in po stanu tako različni elementi so se drug ob drugem gnetli v najlepši slogi!

»To je združujoča moč višje ideje,« je rekel Vlado. »Prosi se, da se strankarstvo odloži v garderobi! Tukaj se pije nad strankami!«

Morebiti sem premalo izobražen človek, ali meni se je

stvar čudna zdela, skoraj neznačajna, kajti s svojimi političnimi nasprotniki, mislim, narodnjak, ki je količkaj zaveden, vendar ne bi smel v dotiko prihajati ...

Sicer so mi pa vina prav dišala, ugajala so jeziku in želodcu in tudi obleki niso škodovala, koder sem bil polit.

Vlado je izjavil, da je zanj gneča prehuda in da bo takoj malo ventiliral klet. Namignil je šestim, sedmim mladeničem, ki so imeli klobuke postrani in so pili zelo na glas. Stisnili so se v kot, zavekala je trobentica, potem so pa zapeli, da je kar zabučalo po kleti: »O-turala do turala, do-tri-glava.«

Pesem je donela pod oboki, da je kar luč trepetala, iz kleti so se pa pričeli polagoma izgubljati drug za drugim suhi, parfumirani gospodje v cilindrih in z njimi rdečelične, živahne, razgrete dame. Koj je bilo za par kubičnih metrov več prostora. — Vlado mi je prišel povedat, da so odhajajoča gospoda potomci drugega deželnega jezika — sicer čisto normalni ljudje, le smisla za ubrano petje, žal, prav nič nimajo ...

Ozrl se je potem po kleti in izjavil, da vidi še nekaj osebnosti, ki po nepotrebnem ovirajo promet; ker so pa rodoljubi, ima zanje drug caherlin, je rekel.

Prijel me je za rokav in me sukal skoz gnečo do male okrogle gospodične, ki je stala poleg dveh anarhistov in tekmovala z njima v smehu. Podučil me je, da je to gospodična Dora Štrukelj, najnavdušenejše dekle z vseh

Poljan. Nos ima sicer malce prevelik, ker si je kot otrok rada vanj tlačila fižol — ampak navdušenje še večje! Tudi ona sedi v odboru za Trubarjevo slavnost, in sicer v odseku za lizanje poštnih znamk.

Vlado jo je poljubil na vrat, da se je prestrašeno ozrla; opravičil se je s »pardon!«, predstavil mene in ji potem povedal, da v veselem razkošju ne smemo pozabiti svoje narodne dolžnosti in da je sedaj ugodna prilika nabirati med navzočimi rodoljubi prispevke za Trubarjev spomenik za to plemenito delo pa ni poklicanejšje moči nego ona, Dora Štrukelj!

Jaz sem z navdušenjem pozdravil to misel, saj smo pri nas v Črnomlju tudi zmeraj kaj zbrali za narodne name-ne, kadar smo ga imeli pod kapo. Segel sem v žep; eno kronico ali dve bi bil rad odrinil; toda Vlado me je kar siloma proč potegnil nazaj k sosedom. To mi ni bilo všeč! Ne bi bil verjel, da je Vlado tako umazan. — Doro Štrukelj sem pa videl švigati po kleti in nikogar ni izpus-tila, kdor ji ni pravočasno ušel venkaj ... In takih je bilo dokaj!

Tako se je klet precej izpraznila in dalo se je vsaj brez nezgode dvigati čašo do ust.

Vlado me je pričel nekako pokroviteljsko podučeva-ti, naj se vobče držim tistih sodov, ki so nagnjeni, kajti to je zunanji znak njih notranje milosti, da namreč naj-bolj ugajajo občinstvu in so torej vina dobra.

Odkrito povedano, to načelo me je zopet močno zbudlo in povedal sem Vladu naravnost svoje misli. Vse kar je prav, sem rekel, saj sem tako rekoč skoraj demokrat, ali sodba široke mase vendar ne more biti mero-dajna izobraženemu človeku z maturo! Naša domača vina bom menda vendarle še sam poznal, ali so za kaj ali niso za nič — čeprav sem le rodoljub z dežele, saj drugod tudi še žive ljudje in pijo vino in ne samo v Ljubljani, in kar se tega tiče, so se v Čmomlju zastran vina ravnali pač vsi po meni, ne pa jaz po drugih — lahko vpraša notarja ali župana ali kogarkoli! — In sploh, ako nam bo vedno in povsod kar sodba drugih za evangelij, potem ni treba nam ničesar več poskušati, saj so to opravili že drugi, ampak kar ponižno recimo: »Lahko noč, pogrebci!« in pojdimo lepo spat! Saj res!

Vlado je rekel, čemu se kregam, naj rajši pijem.

Saj pijem! — Tega si ne dam od nikogar očitati, da ne pijem — od nikogar! Tudi ne od svojih prijateljev! Ampak kar je res, je res, in Ljubljančanje naj nikar ne mislijo, da so čisto vso modrost kar sami pojužinali. Marsikaj, kar beremo o njih, nam deželanom ni všeč, toliko pa povem, naj si nikar ne domišljajo, da imajo že ves svet na vajeih!

Prav nalašč, da bodo vedeli, sem prišel na svojo roko, po lastnem preudarku poskušati! Kaj mi mar!

Pa baš iz tistega soda sem šel pit, iz soda št. 20, ki so se ga najbolj ogibali. Nalašč! Kaj mi mar!

Vino je bilo malo motno, sicer pa čisto pitno. Masa seveda pokuša z očmi in ne z jezikom. In Slovenci smo sploh premalo samostojni, do lastnega mnenja se sploh ne upamo povzpeti, le za tujim se lovimo, pa naj ga pes prinese na repu! Šalobarde smo! Zato pa tudi ves svet pometa z nami!

Vino št. 20 je bilo prav pitno, ko se mu je človek privadil. Boljše je bilo, nego sem sam mislil skraja. Rezko, pa brez vsiljive kislobe. Okus je polnil vsa usta in je bil trajen. Naravnost izborna kapljica! Tako zlahka že dolgo nisem pil vina in vesel sem ga bil in ponosen sem bil nanj! Bežite, vi Ljubljancanji, s svojimi visečimi sodi! Šalobarde! Št. 20 pridite pokusit, potem govorite!

Vlado je zopet stal v kotu in »oturalal« kakor obseden. Šel sem ponj in ga vlekel pred svoj sod. »Tega pokusi, šalobarda!« Pokusil je in rekel, da je vino motno. To je bila vsa kritika izobraženega Ljubljancana!

»Še eno izpij, saj jaz plačam!« sem mu ukazal. »Pa oči zatisni in potem izreci sodbo! Ampak pazi! Vino ne sme trpeti krivice! Jaz sem za to, da ne! Vam že pokažem!«

Zbirale so se okoli naju še druge šalobarde, ki so tudi pričele pokušati moje vino. Tako je prav! Saj se da pri nas marsikaj doseči, le odločnosti je treba in pa vztrajnosti in sposobnosti seveda: kje bi že lahko bili Sloven-

ci, ako bi se tako delovalo! Ali kaj, ko nimamo mož, pravih mož ... oziroma može imamo, le na površje jim ne puste! O, če bi jaz ...

Rrrrrriiink! ...

Tisoč vragov, kako sem se ustrašil! Ali se klet že zapira? Saj je šele deset!

Rrrrrriiink!

Oho, mi protestiramo, saj nismo otroci, da bi nas spat gonili!

Rrrrrriiink!

Oho, oho! Zdaj pa še luči ugašajo! Škandal! Saj se lahko človek ubije, preden najde do stopnic. Naj bi v Črnomlju kak krčmar kaj takega poizkusil, no!

Reči moram: Ljubljana napravlja jako slab vtis name! Človek nesebično deluje za deželno dobrodelno zadevo in se žrtvuje najplemenitejšim namenom, v zahvalo pa ga proč gonijo! Potem lahko tožijo, da stranka propada! Na ta način se ne pridobivajo ljudske simpatije! Ne proč poditi, ampak privabljeti je treba občinstvo. Toda intendantca vinske kleti nima nič srca za narod; pa če bi ga imela, bi že zdavnaj prirejala ljudske vinske poskušnje pri znižanih cenah. Ampak za tako važno socialno nalogo nima frakarska gospoda na čelu vinske kleti prav nič smisla in ga nikdar ne bo imela ... Demokratizacije je treba! Potem nas ne bodo metali čez prag! Tepel se ne

bom, seveda, sili se umikam, ali Ljubljano si zapomnim! ...

Seveda, drugi dan je bilo v listih, da je bila vinska pokušnja izvrstno obiskana in da so najbolj ugajala ta in ta vina: silvanec št. 18, tičnica št. 9, itd. — Moja št. 20 ni bila imenovana, dasi se je nazadnje zelo pridno zahtevala! Zakaj pa ni bila imenovana? *Zato, ker je tisto poročilo dalo ravnateljstvo vinske kleti samo v liste!!* In to je nezaslišan evropski škandal!

Čeprav sem le zaničevan zunanji rodoljub, vendar se ne bojim očitno in brez ozirov tukaj izjavljati, da smatram za skrajno koruptno, ako ravnateljstvo samo, v lastni režiji, piše ocene o svojih prireditvah! V imenu javne morale zahtevam jasno in glasno, da se mora takim nezdravim razmeram narediti takoj konec!

Gorje narodu, ako ostanejo moje besede glas pijočega v puščavi! ...

II.

Od upravnštva Deielne vinske kleti

Ker se nam je zadnjič očitalo, da pačimo sicer ne vina, pač pa javno mnenje, kar smo baje zakrivili s svojimi skromnimi informativnimi noticami o vinski pokušnji, smo, da se operemo slehernega suma, izročili oceno svojih vin strokovnjakom.

Učeni gospodje so imeli že svojo sejo, dolgo in živahno. Ocene, ki smo jo pričakovali, pa nismo prejeli. Prišel nam je v roke zgolj sledeči krokarski zapisnik. Ker ne vemo kaj pametnega pričeti z njim, objavljamo celega brez komentarja. Za njegove, po vinu in tobaku dehteče dovtipe pa ne prevzamemo nikake odgovornosti.

ZAPISNIK

*sestavljen pri izključno privilegiranem vinosodnem uradu
v Ljubljani*

Navzočni:

Podpisani.

Ker se pa nič ne ve, kako bode kaj s podpisi ob sklepu zapisnika, se iz previdnosti vsi udeleženci koj skrajajo navedo tudi imenoma.

Predsednik: Lavoslav Pika, c. kr. gimn. prof. v pokoju,

mestni oče, član komisije za osuševanje barja, predsednik literamega pogrebnege društva »Lovor na rakvi«, predsednik mlekarske zadruge v Ljubljani, podjetnik za odvažanje smeti.

Zapisnikar: Fridolin Žolna, čisto neškodljiv človek, nikomur na poti.

Prvi vinski komisar: Blaž Močerad, vinogradnik na Dolenjskem, prodaja vina čez cesto.

Drugi: Cvetko Mehur, vinogradnik v Koromandiji nad Kranjsko. (Ga še ni, pa gotovo pride. Se je opravičil, da je zadržan po važni zadevi. Nemara kaki ženski.)

Tretji: Tugomir Udriga, veletrgovina z vinom, podružnice v vseh večjih mestih.

Četrti: Ivan Zajec, meščan od Sv. Petra in posestnik kravate v narodnih barvah. Pije extra statum in pravzaprav ni zavezan imeti kako mnenje.

Ker ni zvonca, skomigne predsednik z rameni in tako otvori sejo. »Tja, jaz mislim, gospodje, da lahko pričnemo. Pozdravljam vse navzoče in izražam prepričanje, da ima vsak svoj požiralnik s seboj. Saj ga niti jaz nisem doma pozabil, ki sem profesor. (Dobrohoden krohot.) Opozarjam torej gospode na njih uradne dolžnosti in ... tja ... da domovina gleda na nas. Zdaj, če misli gospoda, da se odpošlje brzojavni pozdrav deželnemu glavarju? (Odklanjajoče kruljenje.) — Pa ne! ... Kakor gospodje

mislite! ... Pričnimo torej s pokušnjo, in sicer kar tukaj pri sodu št. 14!»

Med natakanjem kozarcev izjavi komisar Močerad, da svojega mnenja, dokler ni vina pokusil, seveda ne izreka. Toliko pa pripominja, da je to vino izborna kapljica, ki jo v obilni meri odlikujeta poln okus in fin aroma in ki sodi brez ugovora na vsako odličnejšo mizo. Nadejati se je torej po pravici, da se kapljica takoj prikupi slavni komisiji.

Vino se pokusi.

Komisar Zajec izreka svoje priznanje, češ to vino ga pihne, lomi in markira in zagotovljen mu je brezdvomno najkrasnejši uspeh, zlasti s spremljevanjem črnega kruha in krače.

Komisar Močerad zadovoljno beleži to soglasno ugodno sodbo o tej kapljici, ki je navzlic nepretirani ceni v istini biser domačih goric. Predlaga še eno čašo iz tega soda.

Komisar Udriga je nasajen in poziva tovariša Močerada, naj s svojimi degeneriranimi čeljustmi ne sili vedno v ospredje! — Kar se pa tiče vina, tudi on z resničnim veseljem pozdravlja ta izborni in navdušujoči pojav na polju domačega vinarstva.

Predsednik ugotovi, tja, da se to vino v zapisniku lahko oceni kot izvrstno. »Čigavo pa je pravzaprav to vino?«

Komisar Močerad zmaje z glavo.

Zapisnikar zleze za sod, prižge vžigalico in dožene, da je vino iz vinograda komisarja Blaža Močerada.

Predsednik Ivan Zajec čestita Močeradu na izrednem pridelku; Močerad se skromno in sramežljivo zahvaljuje.

Komisar Udriga z mrkim pogledom poskuša in potem izjavi, da je šele sedaj po drugem kozarcu spoznal prav občutne napake te precej plehke tekočine, imenovane vino. Zlasti aroma je tak, kakršnega ima npr. samohvala.

Komisar Močerad je ogorčen in šepeta predsedniku in tovarišu Zajcu nekaj na ušesa.

V klet priplava komisar Cvetko Mehur. Na vprašanje, kod je toliko časa hodil, pove z otožnim glasom, da ga je trudna pot vodila mimo mrtvih rož, mimo gradov, polnih sanj ... Iskal je srečo tihih večerov in mrak mu je padel na žejno dušo. V žepih mu gnezdi nirvana, a srce mu hrepeni po predujemu ...

Se sprejme brez pripomnje na znanje in zapisnikar mu natoči čašo Močeradovega vina št. 14.

Komisar Cvetko Mehur: »Govoril sem besede, spletenne so bile iz zvokov harf in iz srčne krvi: nirvana, predujem ... A narod me ne ume in mi nudi — kupo cvička! Bodisi in jaz ga pijem. — Kaj naj rečem? O družba, slavna in učena, v veljavnih krogih ne pijo cvička, ne pijo

takega vina, saj tudi ne pijo jeruša. Toda pri nas žive rodoljubi, dostojni in vplivni rodoljubi, ki jim bo dišal ta cviček, to vino; zakaj bi jim ne dišalo, ko mu je okus prirokrojen baš po njihovih lenih in širokih želodcih. Vplivni so in dostojni, denarja imajo in dobro plačajo, in ako ti, o Močerad, morebiti niti sam nisi zadovoljen s svojim vinom, z denarjem boš gotovo zadovoljen, ki ga skupiš zanj, kajti stvar je taka: kupčija je poglobitna stvar in ne vino. Ergo je to vino dobro.«

Komisar Ivan Zajec se krohota, kliče: »Bravo!« in pije št. 14.

Komisar Močerad se kislo smehlja: »Velecenjeni gospod tovariš Mehur plaka, on plaka, ker moje lahko, zdravo vino splošno ugaja, medtem pa mu njegovo plesni v kleti, ker se ga ljudje od daleč boje bolj kakor strupa. Saj je mogoče, da se mu godi krivica, ali, velecenjeni gospod tovariš Mehur, jaz ne morem nič za to!«

Komisar Zajec se krohota: »Bravo, bravo!«

Komisar Cvetko Mehur je nagle jeze; zadere se v Močerada: »Falot, kaj me polivaš z gnojnico, lažnivec, poštenjakar, pobalin, prvak!«

Komisar Udriga rnu pomaga zmerjati: »Farizej, vlačuga, brezdomovinec, konkurent!«

Komisar Mehur: »Intrigant, smrad, rodoljub!«

Komisar Udriga: »Mameluk, petoliznik, tretjerednik, klerikalec!«

Komisar Ivan Zajec se nebeško zabava. Izpije vse, kar ima v čaši.

Komisar Močerad je mučenik: »Ali velečenjena gospoda tovariša, saj nisem nič rekel, nasprotno, rekel sem ...

Komisar Mehur in Udriga: »Kuš!«

Komisar Močerad se užaljen umakne za predsednika.

Predsednik ugotovi, da so mnenja o vinu iz soda št. 14 različna, da je pa vsa mnenja ... tja ... upoštevati. On sam osebno sploh vina ne pije, ampak le pivo ... Predlaga, da se preide, ako gospodje mislijo, k pokušnji vina št. 5 »tičnica«.

Nič ugovora.

Razburjenost se polega.

Komisar Zajec zine dovtip, da je vino št. 5 mokro. Ker se mu nihče ne smeje, izjavi, da ostane pri prejšnji št. 14 in zapoje: »Mi pa ostanemo ...«

Ostala komisija ga prezira.

Predsednik graja na vinu št. 5 napačni pravopis, češ nazivati bi se moralo ne »tičnica«, ampak »ptičnica«.

Komisar Udriga zahteva predvsem pojasnila, ali je producent vina št. 5 liberalec ali klerikalec. Izkušnja pri pokušnji prvega vina ga je storila opreznega. Zato se ne mara več usesti! Zato ne blekne ne glasu, dokler ne zve producenta.

Predsednik sedi na duševnih šivankah: »Jaz mislim ...

tja ... da je vino mednarodna stvar, ki jo je presojati brez strankarskih predsodkov. Kam plovemo, gospoda, za božjo voljo!»

Komisar Mehur nestrpno vpraša, kdaj se bo pilo njegovo vino.

Zapisnikar zleze za sod, prižge vžigalico in dožene, da je vino št. 5 iz vinograda gospoda Plevela.

Komisar Močerad: »Plevel? To je tisti Plevel, ki ne pozdravlja duhovščine? Dovoljujem si opozoriti slavno gospodo, da moramo biti pri oceni njegovega vina zelo oprezni. Ne smemo pozabiti, da smatra 95 odstotkov našega prebivalstva Plevelovo vino naravnost za provokacijo. Jaz za svojo osebo kot katoličan ne morem pohvaliti tega vina.«

Zapisnikar: »Vino ni od Antona, ampak od Franceta Plevela z Malih Goric.«

Komisar Močerad: »Ah ... tisti Plevel? Pardon! Vsakdo se lahko zmoti, vino je dobro.«

Komisar Udriga pljune vino iz ust: »Kaj? Od Francea Plevela, od te gliste rimske, od tega podrepnika čmih bisagarjev ...«

Predsednik, sedeč na duševni žerjavici: »Tja ... jaz mislim vendarle, da ocenjamo vino in ne gospoda Plevela. Zato bi prosil gospodo, da izreče sodbo zgolj o vinu, o njegovem okusu, njegovi aromi in pristnosti.«

Komisar Udriga: »Tudi prav! Torej; okus infernalen,

aroma penetrantna, in kar se tiče pristnosti, je vino morebiti nadnaravno, naravno pa gotovo ne.«

Predsednik: »Tovariš Mehur, prosim še za vaše mnenje.«

Komisar Cvetko Mehur: »Jaz ne bom poskušal tega vina. Čemu naj si grenim usta, čemu naj grenim zadovoljni mir svojega želodca! Saj sta izrekla svoje mnenje že tovariša Močerad in Udriga: točno in rodoljubno mnenje. Obvarovala sta s svojim mnenjem mili naš rod pred gorjupim kelihom Plevelovega vina in postavila sta namesto keliha pred mili narod na lepo pogrnjeno mizo domovine samotok slovenske morale: golido gnojnice! Tako je in prav je tako! Saj pamet in logika nista povsod enaki in, kar se npr. v Koromandiji šteje za pristranost, hinavstvo in sleparstvo, je lahko drugod vzor, pravica in rodoljubje. Ljudje božji, taka je ta reč in sedaj lahko preidemo k mojemu vinu!«t

Komisar Udriga: »Oho, le počasi, prijatelj, le počasi, da ne počiš od samega napuha. Ti boš smešil mojo sodbó, ti, ki sploh ne priznaš drugega vina razen svojega! Kar lepo molči in tistih deset kron mi vmi, ki si mi jih še dolžan!«

Komisar Mehur zopet zbesni: »Kanalja, zakaj mi pljuješ na čisto suknjo, lopov, nečistnik, rodoljub!«

Komisar Močerad mu pomaga zmerjati: »Frakar naduti, kuga zagovedna!«

Komisar Ivan Zajec se izborno zabava.

Komisar Mehur: »Pijanec, župan, šleva!«

Komisar Močerad: »Kozel, smrdokavra!«

Komisar Udriga: »Kaj se pa tistile glupi Ivan Zajec tako nesramno bedasto reži? Menda ga bo treba malo stresti za njegova umazana ušesa! — Vas, veleccenjeni tovariš Cvetko Mehur, pa res ne razumem, zakaj se razburjate! Saj nisem nič rekel, nasprotno ...«

Predsednik: »Jaz mislim, gospoda ... tja ... da bi na splošno zahtevanje pokusili sedajle vino našega veleuglednega tovariša gospoda Cvetka Mehurja.«

Splošno burno odobravanje.

Komisar Mehur se potolaži.

Natoči se njegovo vino: »nemški rizling — št. 9«.

Komisija ga resnega obraza pokuša.

Komisar Mehur jo opazuje s palico v roki.

Komisar Udriga skrivaj izlije vino iz kozarca in izjavi navdušeno, da je to vino nekaj izrednega in gotovo najboljše svoje vrste.

Komisar Močerad skrivaj zamenja svoj kozarec z drugim in izjavi: »Nič dvoma! To vino prekaša samo sebe!«

Predsednik čestita komisarju Mehurju.

Komisar Ivan Zajec: »Jaz pa ne bom pil tegale vina! Brrr!«

!!!

Strela bi morala ta hip ubiti komisarja Ivana Zajca, pa

ga ne ubije; nemara je po drugih opravih zadržana. Komisija ga zre z osuplim ogorčenjem.

Komisar Ivan Zajec: »Le glejte me! Jaz ga ne bom pil in ga ne bom! Po takemle vinu me boli glava — in sploh: Mojemu želodcu ugaja najbolj cviček!«

Komisarju Cvetku Mehurju se odveže jezik; kakor zamolkli grom pretresajo njegove besede vesoljno klet:

»Ali čuješ svet in se ne ganeš? Da ni glavna stvar, da je vino vino?! Ampak da je treba tudi, da ugaja želodcu in da ne boli po njem glava?! Ali si čulo človeštvo, in te ne krči krohot?!«

Strese ga po vsem životu; potem se zamakne.

Komisar Udriga: »Ivan Zajec, vi ste butec, gobezdalo!«

Komisar Zajec: »Zakaj? O vinu imam vendarle lahko svoje mnenje!«

Komisar Udriga: »Ne, nimate ga, ne morete ga imeti, ne smete ga imeti, razumete, ker niste niti vinogradnik niti vinotržec!«

Komisar Zajec: »Zato sem pa konsument!«

Komisar Udriga: »Tako je — in kot konsument imate pravico in hkrati prekleto dolžnost piti in plačati in drugega nič! — Tukaj imate kozarec, pijte in lepo molčite!«

Komisar Zajec: »Ampak ...«

Komisar Močerad s prijateljskim glasom posreduje:

»Nič ampak! — Gospod Zajec, vi ste pameten človek,

jaz vas imam rad in vaša soproga je zelo simpatična dama ... dajte, da vam dopovem! Saj je mogoče, da vam Mehurjev rizling ne ugaja, toda vi ste olikan človek, vi ste izobražen človek in zato ne morete in ne smete odklanjati tega vina. Sicer reko, da ste tepec! — Kar široko zinite in požrite, pa bo! Saj niste tepec!«

Komisar Zajec: »Tepec nisem! — Ako ni drugače ...« Zamiži in pije.

Komisar Cvetko Mehur zamaknjen: »Poljubi šoln, drhal! Pij moje vino! ... Jaz sam sem lep, jaz sam sem blag med njimi ...«

Komisar Zajec je izpil: »Brrr!«

Komisar Udriga: »Bacek zabiti!«

Komisar Močerad: «Gospod Zajec, vi ste inteligent, hoteli ste reči ,bravo', kajne, kajti ni zadosti, da se vino pije, ampak treba ga je tudi hvaliti. Torej ,bravo!' — Vi ste razumen človek, jaz vas zelo čislam in vas prosim za vašo fotografijo! Vi radi pijete moje vino, cviček št. 14, prav imate: dobro je in zdravo vino! Ali kot ugeden meščan morate piti tudi rizling št. 5; veste, kar še en kozarec ga stisnite, vam bo potem vsaj št. 14 še bolj dišala!«

Komisar Zajec: »To je res! To je izvrstno!«

Komisar Močerad: »Vidite! To je izvrstno! Že hvalite, zakaj? ... zato ker imate dober okus. Kar izpijte!«

Komisar Cvetko Mehur zamaknjen prične praviti numere: »3 ..., 76 ..., 25 ...«

Opomba upravištva Deželne vinske kleti

Tukaj se konča zapisnik. Iz sledov na njem je posneti, da je gospodu Ivanu Zajcu postalo slabo ... Nemški rizling pač ni za vsak želodec! In sploh: siliti ne kaže nikogar! Ni zdravo!

Vsebina

Muhoborci	3
Upokojeni rodoljub	125
Ura št. 55.916	136
Pomladanske muhe	147
Deželna vinska klet	173

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-114-2